

מצורפים העלוני:

עמ' י"א

עמ' ט

עמ' י"ט

עמ' ט"ו

עמ' כ"ז

עמ' כ"ג

גליון ש"א
פרשת שופטים
תשפ"ו

הלב, וכמו כן בכל עניינים (פרשת תצוה ד"ה וזה הדבר):
(קדושת יום טוב, רבי חנניה יום טוב ליפא מסיגעט זיע"א)

שפטים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר הָיָה לְךָ בְּיָמֶיךָ נִתֵּן לָךְ (טו יח)

ולא תקים לך מצבה אשר שנה ה' אלקיך.
(טז כב)
אמר אדמו"ר שהפשט הוא כך: שאם יבוא לו אדם דרך אחד להתנהג בו תמיד, ומחמת כן יהיה ההרגל נעשה טבע בו, ולא יוכל להטות עצמו מזה הדרך בשום אופן אפילו שרוצה. על כן כתב בו הכתוב לא תקים לך מצבה, רצה לומר לעשות לך תקומה בהנהגה אחת, ותהיה תמיד במצב אחד, ושלא לזוז ממנה עד שתחשוב בה תחילה, ותתבונן בזה הדרך היטב. כי פן שנה ה' אלקיך דבר זה.

ולא מיבעיא בדבר הרשות, בוודאי צריך לשום עיניו ולבו שיהיה הדבר לרצון לפני ה', אלא אפילו בדבר המצוה גם כן, לא יעמוד אדם תמיד במצב אחד ובכוונה אחת, כי הכוונה הזאת אולי רצויה לפניו רק היום, אבל לא ליומא אוחרי רצון לפני ה'.

רק צריך האדם ללכת מחיל אל חיל וממדרגה למדרגה, ולעבוד הקדוש ברוך הוא בכל כוחו, כי לכך נוצרת לחשוב תמיד חשבונות של מצוה, לחשוב היום מה שעשה אתמול אם טוב, ולמחר יחשוב מה שעשה היום אם טוב, ולקבל על עצמו לעשות טוב יותר:

(יד דוד, רבי יעקב דוד מאמשינוב זיע"א)

שפטים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ (טו יח)

העולם הזה מטבעו מסתיר בפני האדם את הדרך הנכונה לקרבת ה', ואין לכך עצה אלא שיאיר ה' את עיניו ויורה דרכו, ודבר זה מרחמי ה' וטובתו על בריותיו, כמו שכתוב (תהלים כה ח) 'טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך', ואולם אין כל אדם זוכה אלא אם יקדים להכין עצמו לדרך.

הכנה זו היא שכתבה תורתנו הקדושה שופטים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ שצריך האדם לשמור את כל שערי גופו מן החטא כפי שפירש הש"ה הקדוש (דרך חיים תוכחת מוסר ד"ה שופטים) כי הכתוב בכל שעריך הכוונה לשערי הנפש שצריך לשמרם כראוי, כי שבעה שערים נמנו בנפש האדם (ספר יצירה פ"ד מ"ב), והם שתי עיניים שתי אוזניים והפה ושני נקבי האף. ועל זה נאמר תתן לך שצריך האדם להפקיד שופטים ושטרים לעצמו להשגיח על שער נפשו שתהיה כל הנהגתו בקדושה.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חזקתא - תורה)

שפטים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר הָיָה לְךָ בְּיָמֶיךָ נִתֵּן לָךְ (טו יח)

אמר בשם הרבי רבי מרדכי הגר שליט"א (זיע"א) הרבי מויוניץ מונסי: פעמים צריך אדם לקבל צרות צרורות משמים על העבירות שעשה רַחֲמָנָא לְצַלָּן, אבל היות וחשב לבד מצבו ומה היה מגיע לו, ניצול מהם. בעצם מחשבה זו שמשער מה היה מגיע לו ועושה תשובה - מורידים ממנו את הצרה ומרוויח שלא בא עליו הדבר הזה.

והתאים הדבר מהפסוק בפרשה, שופטים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר הָיָה לְךָ בְּיָמֶיךָ נִתֵּן לָךְ, 'שעריך' מלשון לשער, אם תשער במחשבה בדמיון איזה משפט היית צריך לקבל, שופטים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ - תחשוב ותשער מה מגיע לך, אז יהיה כאילו אשר ה' אלוקיך נותן לך, שבוה לבד יתקיים הדבר כאילו כבר נעשה לך, שהרי חשבת על זה ושערת, והצדקת עליך הדין.

וסיים: ווארט זה שמעתי ממנו כשהיה עדיין צעיר מאוד, ומאוד מצא חן בעיני, הוא אדם גדול, א וואוילער יוד א צדיק. הַקְדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא נֹתֵן לְצַדִּיקִים חִידוּשִׁים שִׁיעוּרוֹ בְּזֶה לְצִיבּוֹר זֶה הָעֵיקָר, לַחֲזֹק הַלְבָבוֹת וּלְקַרְבָם לַה':

(תנחומיך ישעשעו נפשי, רבי יוחנן מטאלנא זיע"א)

על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל (יז יא)

מרגלי בפומא דאבא מרן צוקללה"ה, לומר בכל עת להורות לעם דרכי ה' הדרך אשר ילכו והמעשה אשר יעשו.

אשר בכל הענינים צריך להתעורר אברים החיצונים להגביר בכל עת הימין על השמאל, כי ישראל המה מסטרא דימינא, וזהו התעוררות החיצונים.

כמו בענין המלבושים - שיהיו מימין על שמאל, על דרך הנאמר 'לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל', כי אף שידמה לך מאי איכפת לי אם אלך בהמלבושים מימין על שמאל או להיפך.

אכן לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, כי על ידי זה מה שאתה מגביר ימין על השמאל זהו התעוררות והחפץ לתשוקת

חודש אלול וראש השנה

"ספיר ויהלום אלול וראש השנה" מתוך שיעוריו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א, בתוספת משלים סיפורי הוד מצדיקי הדורות, הנהגות ופנינים מאירים. 650 עמודים מלאים זיו ומפיקים נוגה להתכונן לימים הנוראים, לימי ראש השנה וחודש אלול, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו.

חודש אלול

בו נאספו כל עניני המועד בתלמוד ואגדה, הלכה וקבלה, לדרך אחד, למען יוכל כל אדם ללמוד כל עניני המועד, ויהיו הדברים תחת ידו, ללמוד הלכות חג בחג, מידי מועד במועדו.

סט שערי תשובה, שערי ארוכה, גנזי המלך לרבנו יעקב אביחצירא מרן 'אביר יעקב' זי"ע על ענייני תשובה וימים הנוראים.

להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

→ השבוע בגליון: ←

שפטים ושטרים (טז יח)

ויש להוסיף עומק בזה, כי באמת מעלת
יום ראש השנה היא בעצם זה שמחדיר

(עינים מאירות - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

ב

\$ %

&

\$

אריה עוז

שהאדם מרגיש את זיו השכינה, וכמו שהקב"ה חי וקיים כן האדם הזוכה לזיו השכינה - חי וקיים, וזה מצד שהוא משיג את השי"ת ודבק בו ע"י תורתו הקדושה.

בליקוטי מוהר"ן תורה כ"א כתב רבינו: "חיים נצחיים הם רק להשי"ת, כי הוא חי לנצח, ומי שנכלל בו ית"ש הוא ג"כ חי לנצח, כי מאחר שנכלל באחד והוא אחד עם השי"ת, הוא חי חיים נצחיים כמו השי"ת. וכן אין שלמות רק להשי"ת, וחץ ממנו כולם חסרים. ומי שהוא נכלל בו יש לו שלמות. והעיקר הכלליות שיהיה נכלל באחד הוא ע"י הדעת אותו ית", כמו שאמר החכם (הביאו האברבנאל פ' תשא ב"ה השאלה ח) 'אילו ידעתיו - הייתי', כי עיקר האדם הוא השכל, ועל כן במקם שחושב השכל - שם כל האדם, וכשיודע ומשיג בידעת השי"ת (כלומר שהוא לומד את תורתו הקדושה) - הוא שם ממש.

(אוסף אמרים - תורה, פירוש דאורייתא)

Â % \$ % \$ # \$ # "

וקרא בו כל ימי חייו

חז"ל אמרו (ברכות יז ע"א) "נשים במאי קא זכיין, באקרוי בנייהו לבי כנישתא" שמביאים בניהם לבית המדרש. וכן עבור שהם ממתנים לבעליהם עד שיחזרו מבית המדרש.

ידוע בזה הדקדוק, מה היא השאלה 'נשים במאי קא זכיין', והלא יש להם כל המצוות שאין הזמן גרמא שהן מחויבות בהן, ועוד יש מצוות הרבה, כגון לאוין ועוד, שהן מחויבות בהן, ומהי השאלה 'במאי קא זכיין'.

ומבאר הגר"א, שאמנם בכל מצוה יש דבר סגולי מיוחד במינו, אבל עצם מציאות החיים זהו התורה, ובלא התורה דומה האדם למת שהגם שיש לו רמ"ח אברים ושס"ה גידים שלמים - אבל אם אין בו רוח חיים אין בו מאומה. כמו כן הוא האדם בלא התורה, אם אין באדם תורה, אף שיש לו כל המצוות, חסר לו עצם חיותו, ורבינו כתב בלשון נשגבה (בתורה נז): 'וקרא בו כל ימי חייו - על ידי התורה מקבל האדם תורה מהשי"ת בעצמו'.

וזאת היא השאלה: נשים במאי קא זכיין, כלומר מאין שואבים את חיותם אם אין להם תורה, כי הרי בלא התורה אין חיות. על זה אמרו חז"ל,

Â % \$ \$ # "

" Â Â
% & \$ & %

בפרשתן (כ א), 'כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם', וכתב ה'רבינו יונה' (שערי תשובה שער ג, ל"ב) וז"ל: 'הוזהרנו בזה שאם יראה האדם כי צרה קרובה, תהיה ישועת ה' בלבבו ויבטח עליה, כענין שנאמר (תהלים פה י) 'אך קרוב ליראיו ישעו'. [ובכלל דבריו, שבאה התורה ללמד לאדם היוצא למלחמה כיצד יזכה אכן לנצח את אויביו, ועל כך נאמר לא תירא מהם, כי הבטחון הוא 'כלי הזיין' המועיל ביותר, ואין הדברים אמורים דייקא כלפי 'מלחמה' אלא בכל צרה וצרה שלא תבוא]. כמו שנאמר (דניאל ב כב) 'ונהורא עימיה שרא'. ולמודך הכתוב הזה על מעלת מידת התמימות ועל גודל שכרה. וכן אמר דוד המלך (תהלים מא יג) 'ואני בתומי' - ע"י שאתהלך בתמימות, 'תמכת בי ותציבני לפניך לעולם' - שעל ידי התמימות עומד האדם כביכול לפניו קוב"ה לעולם. למדנו מכאן, שהדאגה והפחד מרחיקין מהאדם את המגיעו, ולאידך האמונה והבטחון יקרבו ויביאו על האדם פקידת ישועה ורחמים, וע"י בטחונו בה' בעת הצרה - 'קרוב ישעו' לצאת מצרה לרווחה ומאפילה לאור גדול. אכן, המשכיל יחזק אמונתו בה', כי אמונתו ותקוותו יחישו וימהרו את ישועתו. וכך אמרו חז"ל (מנחות כט.) מאי דכתיב (ישעיה כו ד) 'בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים' - כל התולה בטחונו בהקב"ה הרי הוא לו מחסה בעולם הזה ובעולם הבא. וכן כתב ה'רבינו יונה' (בפירושו על מגילת א) עה"ב 'בכל דרכיך דעהו והוא ישר אורחותיך', וז"ל: 'הוא ישר אורחותיך' שזולת שכל הביטחון שהוא גדול

אריה עוז

לפחד כלל, ואכן, הניגש למערכות המלחמה מתוך הכרה ובטחון גמור שיצליח עמוד בקשרי המלחמה יצליח אף אם אינו סומך אלא על זכות 'קריאת שמע' בלבד...

וז"ל ב'שיח שרפי קודש', אם האיש חזק הוא ואמץ לבב שמשום זכות ק"ש בלבד שיש בידו השי"ת יציל אותו וגדול בטחונו כ"כ אז וודאי הוא כדאי להנצל, כי באמת אין לו שום יראה - מפני חזק בטחונו שבזכות קריאת שמע יציל אותו השם יתברך אבל מי שאינו חזק בנפשו שמשום קריאת שמע בלבד יציל אותו השי"ת, והוא 'הירא ורך הלבב' מוכרח לחזור מעורכי המלחמה אלא אם כן הוא נקי מכל עבירות, והבן.

\$ % % & \$

בפרשתן (טו ח), 'שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך' וגו', בספה"ק ביארו בזה על דרך העבודה, שהנה בראשו של אדם יש שערים הרבה, עיניים ואוזניים אף ופה, וצריך לתת עליהם 'שופטים ושוטרים' לשפוט עצמו בכל עת האם נכון הדבר לעשותו אם לאו. וז"ל השל"ה הק', בכאן יש רמז מוסר להא דתנן בספר יצירה (פ"ד מ"ב) 'שבעה שערים הם בנפש, שתי עינים שתי אזנים והפה ושני נחירי האף' וכו', וצריך האדם להיות שומר השערים דהיינו היראה והשמיעה והדיבורים והכעס היוצא מהאף וכו', ועל אלו השערים ישם אדם שופטים ושוטרים, כלומר שישפוט את עצמו תמיד, וזה תיבת לך שאמר 'תתן לך', וישגיח תמיד שלא יהיה שם שום עבירה וכו'. עכ"ל.

שעל ידי הפעולה שהן עושות למען התורה (לבניהם ולבעליהן) זהו מקור חיותם, וממילא יאירו כל חייהם על ידי המצוות שלהן שהן מקיימות.

(הכנה לשבועות שנת תש"ס לפ"ק)

למען יאריך ימים על ממלכתו

רבינו כותב (בתורה נז) ש"צריך להמשיך אריכות ימים להמלכות", שלא תהיה "הרבנות מקברת את בעליה", כי חלילה וחס, כשאדם מנהיג מלוכה בעוה"ז והיא מנותקת מאלקותו ית"ש - הרי היא נדונית לכליון ואבדון, והיא נחרבת לגמרי, וגם את בעליה היא מקברת. לכן דייקא ע"י התורה מביאים אריכות ימים בתוך המלכות, כי ע"י התורה הוא בבחי' מלך דקדושה, ומנהיג מלכות דקדושה, בבחי' מלכותו בשל הקב"ה, וזה קיים לעד, כי מלכות הקב"ה היא נצחית. נמצא שע"י התורה ממשיכים אריכות ימים במלכותו. לכן נאמר בפרשת המלך 'והיתה עמו', שתמיד יאחז בתורה, 'למען יאריך ימים על-ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל' (דברים יז ט). ו"כל ימי חייו" עולה על החיים דלעתיד, כי ידוע שכפי מידת ההשגות אלקות שזכה לה האדם כן הוא מידת חייו לעתיד. כי החיים דלעתיד, החיים בעולם הבא הם כפי

בשמים, תצליח במעשה ההוא שאתה עושה. וז"ל הרה"ק ה'ישמח ישראל' זי"ע (וישלה ה): 'שכשמתבונן האדם עומק שפל מצבו... עיקר עצתו היא אמונה, להאמין בה'... שכל מה שמתגבר יותר תוקף החשכות נחוץ יותר להשריש בלבו כח האמונה, וע"י האמונה זוכה למידת הבטחון שהוא ענף מהאמונה. ועיקר הבטחון הוא בשעת הצרה כמבואר בזה"ק (ח"ב כב). ואף שלפי השגת שכל אנושי אין עוד שום מזור ותרופה לתחלואי נפשו, עכ"ז יאמין ויבטח בחסד עליון ובגדלות הבורא ב"ה שהוא לאין סוף ותכלית... ברוב רחמנותו יעזור גם לי השפל שבשפלים... והבוטחים בה' ובישועתו לא יבושו משרם, וכן דוד המלך ע"ה אמר (תהלים כה א) 'בך בטחתי אל אבושה', ובאמונה ובטחון הוא ממתק הכל ומהפך לרחמים רבים, עכ"ל.

והנה בפרשתן (כ ג-ה) נתבאר כל סדר יציאת בני ישראל למלחמה, ואופן הכרוזתם: 'שפוט' (שפוט) מלחמה, ושם נאמר 'שמע ישראל אתם קריבים היום למלחמה על אויביכם'... וברש"י הביא מדברי חז"ל (סוטה מב.) אפילו אין בכם זכות אלא קריאת שמע, כדאי אתם שיושיע אתכם, וצריך ביאור טובא שהרי מיד בסמוך נאמר באותה פרשה 'מי האיש הירא ורך הלבב' ודרשו חז"ל (שם מד.) זה המתירא מעבירות שבידו - והיינו שח בין תפילין של יד לתפילין של ראש... נמצא שבעבירה (קטנה) כזו כבר מסוכן הוא לעמוד במלחמה, וסותר לדבריו שדי בזכותה של קריאת שמע להצילו מכל רע.

וביאר הרה"ק מקאצק (שש"ק סוף שופטים) כי ה'יסוד' הנצרך להצלחה וניצחון במלחמה הוא שיגש אליה ברוב עוז ותעצומות - והעיקר שלא

&

#

\$

#

\$

&

"

%

\$

\$

\$

מותר, אך יש מקום להחמיר שלא לקפל את הטלית כלל, רק להניחו כמות שהוא עד מוצאי שבת, ואז לקפלו.

הרחבת הדברים. בשו"ע הביא ש' המרדכי דמותר לקפל את הבגד שלא בקיפוליו הראשונים, משום דאין בזה קיפול של קיום, ואין כאן מתקן כלל, וכתב בשו"ע, דנראין דבריו. והוסיף במשנ"ב (סק"ט) דאף שכן סתמו האחרונים לדינא, מכל מקום מי שרוצה להחמיר על עצמו שלא לקפל כלל ודאי עדיף. ובזה הוסיף מו"ר, דבאופן שמיקל ומקפלו שלא כקיפולו הראשון מותר להשאירו כך אף אחר השבת, עד לשבת הבאה, ואין אומרים שבמה שהשאירו כך גילה דעתו שכך סידורו של הבגד. ועי' עוד בדעת תורה (סעי' ג).

#

האם מותר לתלות מכנסיים על גבי קולב לפי הקפלים הרגילים על המכנסיים.

מותר, כיון שהאיסור הוא רק כשמקפלים את הבגד לגמרי.

הרחבת הדברים. אין בזה איסור להניחו דרך קיפולו בארון, רק האיסור לקפלו לגמרי, שרק בזה נראה כמתקן מנא.

ארכיון 'עוז והדר'

וכן אין כאן איסור משום מחתך דהא אינו לפי מידה, ולכן מותר לעשות כן לכתחילה. כן ביאר מו"ר.

\$

"

&

%

האם מותר לקפל את הטלית בשבת קודש עבור שבת הבאה.

להלכה נקטין לאיסור.

הרחבת הדברים. הנה בשו"ע מבואר שאסור לקפל כלים רק בהתקיים חמשה תנאים [והם: אדם אחד, בגד חדש, בגד לבן, אין לו להחליף לבגד אחר, שיהיה לצורך שבת ללבשם בו ביום]. והנה ברינו חננאל (שבת ק"ג). כתב שמותר לקפל משבת לשבת, ומה שאסור חז"ל הוא שלא יהא לצורך חול. אמנם להלכה נקטו הפוסקים, לאסור אף לקפל לשבת הבאה, וכמבואר בראב"ן (סי' שנט) ובתהלה לדוד (סוף סק"ו) ובדעת תורה (סוף סעי' ג).

#

\$

%

האם מותר לקפל הטלית בשבת קודש שלא כסדר קיפולו הרגיל [דהיינו שלא על הקפלים הרגילים].

ב. בחודש אלול מותר לומר תהילים גם בתחילת הלילה. [מהרה"ק רבי פנחס קוריצער זיע"א באמרי פנחס].

ג. כתב בשערי תשובה [שם סק"א]: וכתב הברכי יוסף שכן ראה אצל רבנים שתמיד היה עסוקים בגופי הלכה ובחבורים, ובחודש אלול היו מניחים קצת מסדרם ללמוד גירסא, [וביקשן] רק תחנונים.

ארכיון 'עוז והדר'

המדרש שוחר טוב, "אורי" בראש השנה, "וישע" ביום הכיפורים, "כי יצפננו בסכה" מרמז לסוכות. וכתוב בסידור האר"י ז"ל, שכל האומרו בוקר וערב עד שמחת תורה, מובטח לו שיוציא שנותיו בטוב ובנעימים, ומעביר מעליו את כל המסטינים והמקטרגים, ומבטל מעליו כל גזרות קשות ורעות, ויוצא בדימוס זכאי בדין.

ב. אומרים מזמור לדוד ד' אורי וישע"א לאחר גמר תפלת שחרית, ויש אומרים אותו לאחר שיר של יום, וביום שמתפללים בו מוסף אומרים אותו לאחר שיר של יום.

ג. יש נוהגים לומר מזמור לדוד ד' אורי וישע"א לאחר תפלת מנחה, יש אומרים לפני עלינו, ויש אומרים אחר עלינו. ויש נוהגים לאמרו אחר תפלת מעריב. [מטה אפרים סימן תקפא ס"ו, אלף למטה, קצה המטה שם, מ"ב שם סק"ב].

%

&

א. נוהגים לומר בכל יום מראש חודש אלול עשרה מזמורי תהילים, ומתכוונים לגמור את הספר שני פעמים קודם ראש השנה, דבתהילים יש ק"ן מזמורים, ופעמיים ק"ן עולה כפ"ר. [מטה אפרים סימן תקפא סק"ח].

%

&

\$

א. כתב במטה אפרים [סימן תקפא ס"א]: מראש חודש אלול ואילך הם ימי הרחמים והסליחות, ויש לכל אדם לעורר לבו בתשובה ולעשות לכפר את אשר חטא עד הנהפש מיום היותו, ולמען יזכה בהשפטו כשבת המלך על כסא דין ביום הרת עולם.

ב. דורשי רשומות אמרו על הפסוק, "ומלך ד' אלוהיך את לבבך ואת לבב" ראשי תיבות אלול, לרמז שחודש אלול מסוגל לתשובה. וכתב האר"י ז"ל, "ואשר לא צדה והאלוקים אינה לידו ושמתי לך" ראשי תיבות אלול, לרמז כי חודש זה הוא עת רצון לקבל תשובה על החטאים של כל השנה, וגם בא לרמז, שצריך לעשות תשובה אפילו על השגגות. עוד אמרו, "אני לדודי ודודי לי", ראשי תיבות אלול, ורומז לתפלה שהיא רינת דודים. וכן "איש לרעהו ומתנות לאביונים", ראשי תיבות אלול, ורומז לצדקה. והם שלשה דברים, תשובה, תפלה, צדקה, שמעבירים את רוע הגזירה, שצריכים להזדרז בהם בחודש זה. [אלף למטה שם, קיצור שולחן ערוך סימן קכח].

%

\$

Ä

\$

א. מיום א' אלול נוהגים לומר מזמור לדוד ד' אורי וישע"א [תהילים כז], ויסוד המנהג, על פי

&

#

\$

#

&

החפץ חיים ומרחם על בניו, יפשפש על מזוזות פתחיו, אם הנה כתיקונן... התפילין והמזוזות שיש בהן יחוד שמו הגדול ב"ה, למען ירבו ימיכם וימי בניכם. ועל כן הנותן תפילין ומזוזות לבדיקה, יהיה זהיר שלא יבואו לידי חשש פסול כשמחזירים לבתים. מורי הוראה].

מאיך כתב בספר עולת החודש (ח"א סוד"ה): ראוי לכל צורבא מרבנן, לבדוק כל מזוזות ביתו בחודש אלול, ובפרט בחודש זה שאנו תלויין ועומדין, כמו שאמרנו דורשי רשומות, אלול ראשי תיבות, אם לחיים ואם למות, והלא ידוע כל הזהיר במצות מזוזה יאריכו ימיו וימי בניו... ואם כן מי האיש

ענ"ט הביא חידוש הלכה מהגרש"ז אויערבאך, בדומנינו שהתפילין מהודרים אין נוהגים לבדקם ללא סיבה מיוחדת, וכן לענין מזוזות אם מונחים בתוך כיסוי טוב, אין להקפיד לבדקם פעמיים בשבע שנים. גם הגר"ש אלישיב לא בדק את התפילין רק לאחר שלושים שנה, מהגרמ"ט דינקל.

Å

%

\$

%

\$

\$

#

מח"ס תשובות והנהגות

איסור השחתה בקציצת ענף, לכאורה ראוי להחמיר.

אמנם נראה לענ"ד דמה שאסרו אף בקציצת ענף לבד, היינו דוקא בהשחתת הענף עד עיקרו, אבל הקוצץ ענף ומניח קצת ממנו אין לחשוש כלל, ובנידון דידן לא צריך להשחית את הענף כולו, רק מספיק לקצוץ חלקו ומניח חלק ממנו, ובכהאי גוונא נראה שאין לחשוש לאיסור בל תשחית.

ארכיון 'עוז והדר'

והנה האחרונים העלו שגם במקרים שמותר לקצוץ, מוטב למכור את האילן לגוי בקנין גמור ואח"כ יוכל הגוי להשחיתו, שכן אף שאסרה תורה למכור לגוי כל דבר המחובר, מותר למכור על תנאי שיקוץ (יו"ד סימן קנ"א ס"ז), אבל נראה שבנידון דידן לא יועיל שכן צריך לקצוץ רק מקצת מן הענפים ואינו מוכר את העץ ע"מ לקצוץ את כולו, וא"כ אנו יוצאים מחשש בל תשחית אבל נכנסים לכלל איסור תורה של "לא תחנם".

אמנם גם בלי מכירה יכול לבקש מגוי לקצוץ, אך האחרונים דנו שכיון שהשחתת אילן אסורה אפילו בגרמא כמבואר ברמב"ם (פ"ו דמלכים ה"ח) שאסור לייבש אילן עד שימות, יש לאסור לומר לגוי לקצוץ, דבאסורים שגרמא אסור בהם - אסורה גם אמירה לגוי דלא גרע מגורם, ובפרט אם שוכר פועל גוי ונותן לו שכר יש שסוברים דאמרינן בכאי גוונא יד פועל כיד בעל הבית.

ומיהו יש לדעת שבל תשחית דאילנות חמור, ובנוסף לאיסור יש בזה חשש סכנה כמבואר בגמרא (ב"ק צ"ב), ויש שכתבו ("שאלת יעב"ץ" ח"א סימן ע"י) שאף במקום שהקציצה מותרת מן הדין כמו בצריך למקומו יש לחוש משום סכנה, ולכן מצינו בפוסקים שהחמירו מאד בזה.

ולמעשה נראה שכיון שאינו קוצץ את כל הענף מותר מדינא ואין להחמיר, ומשום חשש סכנה שממעט חיות והאדם עץ השדה, כיון שעושה ע"י גוי אין לחוש, ולרווחא דמילתא טוב שישכור גוי לטפל בגינה ויבין מעצמו לקצוץ מה שצריך, ובכה"ג ודאי אדעתא דנפשיה עביד.

להתעורר לתשובה ובחרו יום אחד הוא ר"ח אלול, ואם אמת כן יש בזה מעין המ"ע לתקוע בעת צרה, אבל זהו חידוש גדול.

ודע עוד דהמנהג לתקוע בחודש אלול זהו בציבור דוקא, דומיא דתקיעות דמוסף דר"ה על סדר הברכות, שהוא בציבור דוקא. ושמעתי מקשין כיון שמברכין על מנהג כמו בהלל דר"ח, למה לא נברך על התקיעות, ובפרט בר"ח

וכמ"ש, ונראה כמו דמצינו בשמיני עצרת דיושבין בסוכה ולא מברכים, והטעם משום היכר כדי שלא יהא חשש דבל תוסיף, ה"ה כאן אין מברכין כדי שיהא ניכר שהתקיעות רק לקיים המנהג ולא למצוה. (וגם לפי הסברא שכתבנו דחייב התקיעות הוא משום עת צרה, לא נתבאר צריכים לברך, אף דבארץ ישראל כשנא צורר יש בזה מ"ע, ואולי חיישנו להפוסקים שבעת צרה המצוה בחצוצרות דוקא), ועיין לבוש שאין תוקעין בערב ר"ה כדי להפסיק בין שופר דתקנת חכמים לשופר של ר"ה שהוא מה"ת, משמע שכל אלול החיוב הוא מתקנת חכמים, אבל במ"א שינה וכתב כדי להבדיל בין תקיעות רשות לתקיעות דחובה והיינו כמ"ש, ועיין בשל"ה דבעת שמיעת התקיעות בחודש אלול יהרהר בתשובה, ובקב הישר (מ"ח) כתב שיבכה ויהפוך פניו אל הקיר, ויבקש ב"ג מדות של רחמים חסדי הקדוש ברוך הוא ע"ש.

& " # &

קבלתי שאלתו בענין אילן שכמה מענפיו נכנסים לחצר שלו ולדבריו גורמים לכלוך ורובו שרצים המזיק לבריאות ושואל אם מותר להשחית את הענפים המפריעים.

והנה בעל "ההפלאה" (בפנים יפות פרשת שופטים) פשיטא ליה שהאיסור להשחית אילן בעושה פירות הוא גם בהשחתת ענף לבד, רק מתיר לצורך מצוה, וכן בשו"ת "בית יצחק" יו"ד (ח"א סי' קמ"ד) פשיטא ליה שגם בענף עוברים, ואף שב"משנה למלך" (הלכות איסורי מזבח פ"ז ה"ג) פשיטא ליה שאין

Å

\$

\$

%

&

#

%

נהגו כל ישראל לתקוע בשופר בחודש אלול מדי יום ביומו אחר התפלה, תשר"ת. ולא נזכר בש"ס ורוב קדמונים, אלא דאיתא בפרקי דר' אליעזר (מ"ו) שבר"ח אלול אמר הקדוש ברוך הוא למשה עלה אלי ההרה לקבל לוחות אחרונות. והעבירו שופר במחנה משה עלה להר, שלא יטעו עוד אחרי ע"ז, והקב"ה נתעלה באותו שופר שנאמר עלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר, לכן התקינו חז"ל שיהו תוקעין בשופר בר"ח אלול בכל שנה ושנה וכו'. נראה מדבריו ד"תקנת חכמים" היתה בר"ח אלול בלבד, וכן איתא בדעת זקנים בעלי התוס' עה"ת (דברים י' י) שתוקעין בר"ח אלול, אבל לתקוע בכל החודש לא נהגו בכל מקום, וכן השו"ע (סימן תקפ"א) לא הביא מנהג זה. וכן ידוע שהאדמו"ר הקדוש מקאצק רבי מנחם מענדל זצ"ל לא תקעו אצלו בחודש אלול, (רק החידושי הרי"ם אחריו הנהיג לתקוע כל החודש כמנהג אשכנז) ועכ"פ עיקר החיוב כתקנת חכמים היה בר"ח אלול בלבד. אכן נהגו באשכנז לתקוע כל החודש. ובאמת הטור סי' תקפ"א הביא את דברי הפרקי דר"א וגרס ביה שתקנו לתקוע בכל החודש, אבל פשוטו היינו בר"ח אלול דוקא. וזכורני שאף בספר "כנף רננה" מוכיח כן.

והואיל ועיקר התקנה היתה בר"ח אלול, ע"כ הנהגתי בקהלתנו דבר"ח אלול דוקא יתקעו תשר"ת תש"ת תר"ת, שהרי יש ספק מהו תרועה ולרמב"ם ועוד הרבה קדמונים ספיקא דאורייתא היא, וע"כ ראוי בר"ח אלול שהוא עיקר התקנה לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת שתהא כהלכה, ואמנם בכל החודש סומכין על ר"ת דס"ל דבר"ח וצ"אין תמיד בתשר"ת גם מדאורייתא, וע"כ כשאני אלא מנהג מקילנין טובא, אבל בר"ח שחיוב טפי לא נהגנו להקל. ובספר מנהגי פראנקפורט איתא שבכל חודש אלול נהגו לתקוע תשר"ת, תש"ת, תר"ת, אכן מנהג ישראל רק תשר"ת, אבל אצלנו נהגתי להחמיר בר"ח לבד וכמ"ש (אף שלא מצאנו בפוסקים לחלף בזה).

ונראה בזה עוד סברא לתקוע בר"ח אלול, דבאמת מיום זה מתחיל הדאגה לצרה והיינו החשש ופחד ליום הדין, וראוי לתקוע כדי

נהורא

אורות של אמונה לדרך החיים

החדתא

מלוקט מדברות
קדשו ותורתו של
האדמו"ר רבי דוד חי
אביחצירא שליט"א

גיליון כא
פרשת שופטים תשפ"ו

בצל האמונה

פרקי חיזוק לחיים של רוגע ושלווה

עצת ה' היא תקום - סוד האמונה הפשוטה וכוחה של ההשתדלות

לחיות בצל האמונה

בתוך שאון החיים וטרדות הפרנסה, האדם נדרש לפעול, לזוז ולתכנן תוכניות כדי לכלכל את צעדיו בגשמיים וברוחניים. לעיתים מרוב עשייה טבעית, נדמה לו כי כוחו ועוצם ידו הם אלו שמביאים לו את ההצלחה. פנימיות התורה קוראת לנו לעצור ולהתבונן, ולהחזיר לתוך כל פעולה פשוטה את ההכרה הברורה שאין עוד מלבדו. כאשר יהודי משליך את יתבו על השם, מבין שההשתדלות היא רק כל, ומרגיל את לשונו לומר תמיד שהכל תלוי ברצון הבורא. הוא מושך על עצמו חוטי חסד וברכה שמלווים אותו בכל צעד ושעל.

האמונה הפשוטה של מור

הבע"ט

יסוד הביטחון הוא להאמין בלב שלם כי כל מה שיש לאדם, וכן כל מה שאין לו, הכל מוכתב מלמעלה והכל נועד לטובתו המוחלטת. ואף אם נראה כי חסר לו משהו, יש לו להאמין בפשיטות כי השם יתברך עושה כל צרכיו ואינו חסר דבר באמת.

במידה טהורה זו השתבח הבעל שם טוב הקדוש ע"ה ואמר קודם הסתלקותו, מניח אני כל חכמתי ותבונתי כדי להאמין בהשם יתברך באמונה פשוטה ותמימה. ואף על פי שכתוב (משלי יט) פתי יאמין לכל דבר, מכל מקום אינו חושש להיות פתי בעיני הבריות, שכן כתוב בפירוש (תהלים קטז) ש'מור פתאים ה'. ומן השמיים בוודאי ישמרו על הבוטח בהשם ומשליך כל יתבו עליו, שלא ייכשל לעולם מחמת אמונתו התמימה.

ביטחון מביא ברכה על

האדם

בכלל דבקות האמונה בהשם, יש לאדם לדעת בבירור שכל מאורעותיו ומעשיו תלויים לחלוטין בהנהגת השם

עימו. אשר על כן, בכל פעולה שרוצה לעשות, בין דבר קטן ובין דבר גדול, יאמר קודם לכן אעשה זאת אם ירצה השם. רמז נפלא לדבר טמון בפסוק (משלי יט כא) רבות מחשבות בלב איש ונצת ה' היא תקום. המילה ת"א מרמזת בראשי תיבות אם ירצה השם, ועל ידי שירגיל את עצמו בכך, תקום ותצליח עצתו.

כן אם ירצה לעשות משא ומתן, כגון לקנות או למכור סחורה, יאמר בפה מלא כי הוא בוטח בהשם ומקווה שבסביבה זו ישלח לו השם יתברך מוונתו וצרכיו. כי מידת הביטחון היא כלי מוכן לקבל ברכת שמיים, וכפי מה שהאדם בוטח בהשם ומיחל אליו, כך הוא זוכה להתברך בכל צרכיו. כמו שכתוב (תהלים לג כב) 'יהי תסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך, כפי מה שיחלנו לך, כך נזכה להיות חסדך עלינו. וכן נאמר (ירמיה י. י) ברוך ה' עַלְּךָ אֲשֶׁר יִבְטַח בְּה' וְהָיָה ה' מִבְּטָחוֹ, כפי מה שבוטח האדם בהשם, כך יהיה השם מבטחו ויעמוד לשיועתו.

ההשתדלות היא האמצעי

לברכה

אמנם צריך גם האדם להשתדל במעשים גשמיים כדי לקבל את הברכה, כי בעולם הטבע צריך להתנהג מעט בחוקי הטבע כדי להכין כלי לקבלת השפע. הכל מאתו יתברך, אלא שאין הקדוש ברוך הוא משנה לחינם את סדר הטבע שבעולם, וזהו רצונו שיתנהג העולם בדרך הטבע ובהו יזכה האדם לברכת שמיים. כמו שכתוב (דברים טו יח) וברכך ה' אֱלֹקֶיךָ בכל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה, הרי שברכת השם תחול דווקא על מעשי ידי האדם אשר הם ההכנה והכלי להשרות בהם את הברכה.

ובזה יתבאר הכתוב (תהלים צ"ז) ויהי נעם ה' אֱלֹקֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כֹּנֵנָה עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כֹּנֵנָה. במעשי ידינו מכינים אנו את הכלי לקבל את

המשך בעמוד הבא

נהירין

פניני דעת

לנתיבות חיי היום

השתוקקות ואהבת התורה

כפי שמובא בספר ליקוטי תורה והש"ס, כי גם קודם שזכה האדם אל החכמה, הוא נקרא חכם לפי הרצון שיש בו להחכים. וזהו לחכימן, לאלו הרוצים להחכים, וכפי רצונם לחכמה כך נותן להם השם חכמה.

על דרך זו פירש בספר נפש החיים (שער ד פרק ה), שחכימן הם יראי השם, שנאמר בהם (תהלים קיא ז) ראשית חכמה יראת ה', ועל ידי יראת שמיים זוכים לחכמה. ועל דרך שאמרו באבות (פרק ג משה י) אם אין יראה אין חכמה.

החשק וההשתוקקות הם העיקר

מכך מובן דרשת חז"ל (שיר השירים רבא ד) על הפסוק (שיר השירים יא) יפה רעיתי כתרצה, כשאת רוצה, כך את בעיני, לית את צריכה בעיני מכלום. ופירש במתנות כהונה, שבשעה שאתה רוצה וחפץ לעבוד את השם, אין אתה צריך ללמוד משום אדם את דרכי העבודה, אלא מעצמך אתה יודע היאך לעבוד לקדוש ברוך הוא.

הדברים מאירים ביתר שאת בדבריו של הר"ק רבי צדוק הכהן מלובלין ע"ה בספרו מחשבות חרוץ (אות ז). הוא מבאר שהעיקר הוא החשק, וכמו שאמרו (מגילה ג) יענתי ולא מצאתי אל תאמן, יענתי ומצאתי תאמן. כי כל השנה ומדרגה אינה באה אלא על ידי היגיעה, שהיא פועל יוצא מן החשק וההשתוקקות שיש לאדם לדבר זה, ולא יתנו ולא ישיקוט עד שימצא. וגוף ההשנה נקרא מציאה, כי באמת השם יתברך הוא הנותן חכמה, ואי אפשר לאדם להשיג שום דבר בכוחו ובהשתדלותו בלבד, אלא שהוא יחייב חכמתו רק לחכימן. וזה כל חכמת האדם, מה שחושק לשקוד ולייען את עצמו להשיג את החכמה.

הוראה למעשה:

כאשר אנו מתקשים להבין סוגיה מורכבת או רעיון עמוק, ולעיתים עולה בנו תחושת ייאוש שאולי איננו מוכשרים מספיק, עלינו לזכור שהמבחן האמיתי שלנו אינו ההבנה המיידית, אלא החשק וההתמדה. נמשך לחפש, לעמול ולייען את עצמנו בתורה מתוך תשוקה, אהבה ושמוחה. עצם הרצון והעמל הופכים אותנו לכלים ראויים, ומתוך כך נזכה בוודאות שיפתחו לנו שערי שמיים ונמצא את המתקנות וההבנה שבה חיפשנו.

כוח הרצון כמפתח להבנה

אחת משאלות היסוד בעבודת ה' היא כיצד זוכה האדם לכתרה של תורה. פנימיות התורה מאירה לנו יסוד עצום, המפתח לחכמה אינו תלוי בכישרון מולד או בשכל חריף, אלא בכוח הרצון. ככל שהאדם בוער ומשתוקק לדעת את תורת השם, כך הוא מכין בנפשו כלי קיבול נקי וראוי לקבל את ההארה העליונה. הרצון והחשק אל התורה, הם עצמם נחשבים לחכמה, ובזכותם פותחים לאדם משמייים את שערי ההבנה והדעת לרווחה.

לחפש את החכמה ככסף וככסמנונים

הדרך לזכות בתורה היא שיהיה האדם רוצה ומשתוקק לזכות אליה, וכפי מה שמתחזק באדם רצון אמת, כך זוכה הוא לכתרה של תורה. וכך כתוב (משלי ד ח) סלסלה ותרומקך. פירש רש"י, סלסול הוא לשון חיפוש, שיהיה האדם תורר ומחפש תמיד לדקדק ולעניין בתורה, ועל ידי כך תרומם אותו התורה ויזכה לכתרה. ויש לבקש את החכמה כמי שמחזר להרבות כסף וזהב וכך יזכה אליה, כמו שכתוב (שם ב ד-ה) אם תבקשנה כסף וכסמנונים תחפשנה אז תבין יראת ה' וידעת אלקים תמצא.

וכן ביאר רבינו יונה בפירושו למסכת אבות, שעיקר החכמה נמדד כפי מה שאוהב האדם את החכמה ומחפש אחריה. כי מי שבקיא בכל החכמה אבל אינו אוהב אותה, אינו בגדר חכם. ולחפץ, המשתוקק ומחפש אחרי החכמה אף שעוד לא זכה להחכים, הרי הוא כבר קרוי חכם. וזהו שאמרו חז"ל, 'איוהו חכם הולמד מכל אדם, שאם מרוב תשוקתו אל החכמה הוא מבקש ללמוד מכל אדם מה שהוא יכול ללמוד ממנו, הוא החכם האמיתי, ובדרך זו יזכה אל החכמה השלימה.

יחייב חכמתא לחכימין

עוד דרשו חז"ל (ברכות נא ט) כי אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה, שנאמר (דניאל ב כא) יְהִי חִכְמָתָא לְחַכְמִין. ולבאורה קשה, מי הוא זה שיש בו חכמה קודם שנתן לו השם יתברך את החכמה. ביאר הר"ק רבי צבי הירש מזידיטשוב ע"ה,

משלחן המלכים

עבודות והנהגות מגדולי הדורות

עת רצון הנשגבה בשעת ברכות התורה

ההכנה לקבלת עול תורה

בטרם יגש היהודי לפתוח את הגמרא או השו"ע ולצלול למעמקי הסוגיות, הוא עומד ומברך את ברכות התורה. פנימיות התורה מלמדת שאין מדובר רק בחובה הלכתית, אלא ברגע של עת רצון שבו נפתחים שערי שמיים, ובו יכול האדם לשפוך את ליבו ולבקש על עצמו ועל זרעו שייזכו לאור התורה, להבנתה ולמיתקנותה. גדולי הדורות ראו ברגעים אלו את המפתח לכל ההצלחה הרוחנית, והיו מרעישים עולמות ומוזילים דמעות כמים בעת אמירת הברכות.

העיון הנסתר של ג'זול בברכה

הזמן הטוב ביותר והמועד לשפוך בו את הלב הוא בשעת ברכות התורה. ועל כן פסק השולחן ערוך (אורח חיים סימן מז סעיף א), ברכת התורה צריך לזוהר בה מאוד. וכפי שהוסיף הב"ח בביאורו שם, שיעקר ההבטחה שהבטיחנו השם יתברך לא הייתה אלא על העמל והטורח בתורה שבעל פה על מנת לשמור ולקיים, ולכן תקנו לברך לעסוק בדברי תורה. זהו הזמן המסוגל ביותר לבקש שיפתח ליבו ולבב זרעו לתורה ולהתמיד בה, להבין דבריה ולשקוע במתיקות צופן אמריה.

על מי שלא בירך בכונה נאמר דבר נורא. הגמרא (נדרים פ"א א) מספרת שאלו החכמים והנביאים על מה אבדה הארץ ולא הייתה אלא על שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, שנאמר (ירמיה ט"ב) וְיִאָמְרוּ ה' עַל עֲזָבְךָ אֶת תּוֹרָתִי. אמר רב יוחנן אמר רב, הכונה היא שלא בירכו בתורה תחילה.

וביאר הר"ן שם בשם רבינו יונה פלא גדול, שלא ייתכן לומר שהסיבה שאבדה הארץ הייתה מפני שעזבו את התורה ולא למדו כלל, כי אילו כך היו הדברים, מדוע לא ידעו החכמים והנביאים לפרש זאת, הרי זהו דבר הנגלה לעיניים. אלא על כוונתו לומר שבזוהר היו עוסקים בתורה תמיד, ולכן תמחו כולם על מה אבדה הארץ. עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, כי מדובר בדבר שאין שאיף היודע מקומו מלבד בוחן כליות ולב, והוא שלא בירכו בתורה תחילה. כלומר, שלא הייתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא ראוי לברך עליה ולעסוק בה לשמה, ומתוך כך היו מוזלים בברכתה.

עת רצון להשפיע ברכות

אחר ברכות התורה נפתחים השערים והוא עת רצון לבקש. מובא בספר שיח שרפי קודש, שהיה תלמיד שביכה את מצבו לפני הרה"ק בעל חידושי הרי"ם מגור ע"ה אודות לימודו שאינו כהונן ובלי חשק. השיבו הרבי,

שיתפלל בכל ליבו להשם יתברך בעת שמברך ברכת התורה.

ועת רצון זו גדולה עד כדי שניתן להשפיע בעקבותיה השפעות של ברכה בכל ענייני האדם. כפי שמוכח בספר תפארת שלמה (פרשת כי תצא), ששמע בשם הרה"ק הרבי ר' זושא מאניפולי ע"ה, כי בכל יום אחר ברכת התורה היה הולך בשוק לחפש אחר איש מזרע ישראל כדי להעניקו מברכותיו, מי שהיה זוכה להיות ראשון, יהיה מי שיהיה.

סוד גדלותו של הילד

כל גדלות האדם בתורה תלויה באופן שבו הוא מברך. מעשה פלא היה עם הרה"ק רבי יואל מסאטמר ע"ה בהיותו כבן עשר שנים בלבד. הוא התלווה אל אביו, הרה"ק בעל קדושת יום טוב ע"ה באחד ממסעותיו לצרכי הכלל, ונפגשו שם עם הגאון בעל ערוגות הבושם. שאל הרב את האב על הילד מה הוא לומד, והשיבו הקדושת יום טוב שהוא יודע שולחן ערוך חושן משפט, והוא מוזמן לשואלו ולבנותו על כך.

וכששאלו, עמד נפנע מגדלותו בתורה באופן נדיר. ואין זה דבר של מה בכך שילד בן עשר ישלוט שליטה מלאה בכל מכמני דני חושן משפט, אשר רבים וגדולים מייגעים עצמם ימים ושנים ועדיין לא מגיעים לידיעה עצומה כל כך. אמר הקדושת יום טוב לערוגות הבושם, אם היה רואה כבודו כיצד ילד זה מברך ברכות התורה בדמעות ותחנונים, היה מבין מהיכן הגיעה גדלותו הנדירה בתורה.

ברכות התורה בקול חוצב להבות אש

סיפורי הוד נוראים מדוברים למאות ולאלפים אודות צדיקי הדורות על הצורה שבה היו מברכים. כך היה מספר הרה"ק השפע חיים מצאנז קלויזנבורג ע"ה, כי כשהיה זקנו הרה"ק בעל דברי חיים מצאנז ע"ה מברך ברכות התורה, רגיל היה לברך לאחר הטבילה במקוה, והיה אומרו בקול רעש גדול ביראה ופחד. החסידים היו רגילים לעמוד אצל החלון להטות אוזן קשבת לקול חוצב להבות אש, כשדמעות זולגות מעיניהם.

נקודה לחיים:

ברכות התורה אינן רק הקדמה ללימוד, אלא הן שעת רחמים ועת רצון מהנבואות שיש לאדם בכל יום. נפיד לברך אותן במתנות, מילה במילה, תוך כדי מחשבה עמוקה ובקשה כנה שנוכה להבין, לזכור ולקיים. תפילה קצרה היוצאת מעומק הלב ברגעים אלו, בכוחה לפתוח לנו ולמשפחתנו שערי אורה, חכמה וחשק ללימוד התורה הק'.
הק'.

מוסר אבות

הדרכה מעשית בפרשת השבוע

להיות כלי לקדושה – המידות הטובות כהקדמה לאור התורה

הכנת הלב לאור התורה

רבים נוטים לחשוב שלימוד התורה הוא פעולה שכלית בלבד, רכישת ידע והבנה בסוגיות ובהלכות. אך האמת הפנימית והעמוקה היא, שהתורה היא אור אלוהי חי ובוהר. וכשם שאש אינה יכולה להיאחז ולהאיר יפה בפתילה שאינה נקייה או בשמן עכור, כך אור התורה אינו יכול להאיר בנפש האדם אם אינו מכין את עצמו ומוציא מליבו את המידות הרעות. הכנת הלב, זיכרון המידות והרצון הכן לשוב בתשובה, הם התנאים ההכרחיים כדי שהתורה שאנו לומדים תחדור לנשמתנו, תרומם אותנו ותביא אותנו לידי יראת שמיים טהורה.

הלימוד מחייב טהרה והכנה

בפרשתנו אומר הכתוב על המלך (דברים י"ט) וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו וְגו'. ידוע הוא כי קדושת התורה אינה חלה באדם קודם שיכין עצמו כראוי להיות כלי מוכן להארת התורה בנפשו, כדוגמת האש שאינה נאחזת יפה בשמן ופתילה שאינם נקיים.

בספר הליקוטים אר"ל (תהלים סימן מה) מובא יסוד נורא בעניין זה. כל המעשים הטובים שהאדם עושה בעודו רשע, או התורה שהוא לומד, אין צריך לומר שאינם נתן כוח בקדושה, אלא אדרבה מוסיף כוח בקליפה. ועליו נאמר (תהלים ט"ז) וְלִרְשָׁע אִמּוֹר אֱלֹקִים מַה לָּךְ לִסְפֹּר חֲקֶיךָ, כלומר שאתה מכניס דברי קדושה בתוך הקליפה ובוזו מוסיף על חטאתו פשע. אך כאשר הוא חוזר בתשובה, הוא מוציא את אותו הכוח שנתן בתוך הקליפה ומכניסו בחורה אל הקדושה.

האותיות שלפני התורה

הרמז העמוק לכך הוא שקודם אותיות 'תורה' בסדר האלף בית, באות אותיות 'קדשה', לרמזו לאדם שיקדש עצמו מתחילה כדי שיהיה כלי מוכן למעלת התורה.

ובאופן אחר כתב בספר בן יהוידע (בבא מציעא פ"ה ע"ב), שהלומד תורה לשמה קונה קדושה לעצמו על ידי דברי התורה שלומד. והרמז הוא כי קודם אותיות תורה נמצאות האותיות המרכיבות את המילה הקדש, לרמז כי בתורה יקנה האדם קדושה ויהיה להקדש. ולכן אנו מברכים תחילה אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על דברי תורה, כי באמת אנו מתקדשים ונעשים קודש על ידי דברי התורה עצמם.

המידות הן הבסיס להשראת הנפש האלוהית

לשם כך נצרך האדם לתקן מתחילה את המידות שבו בבחינת קנייני תורה, כי מידות האדם הן הבסיס לכל מעלה טובה שתשרה בו. המידות שוכנות בנפש היסודית שבאדם, והיא מהווה בסיס להשראת הנפש האלוהית בקרבנו. כפי תיקון הנפש היסודית ומידותיה, כך ביכולת הנפש האלוהית לשרות שם.

מטעם זה הסביר בספר שערי קדושה (חלק א פרק ב) מדוע לא התפרש עניין המידות הטובות בפירוש בתורה. הסיבה היא שתיקון המידות הינו תנאי והקדמה למצוות התורה, ורק אחר תיקון המידות זוכים לקיום המצוות כראוי ובשלמות, ולהשרות את הנפש האלוהית בקרבנו.

התורה מודיעה לאדם את עיונותיו

כשאדם מכין עצמו ועושה כל שבאפשרותו להיות כלי מוכן לקבל את קדושת התורה, ממילא לא יהיה לימודו כלימוד חכמה בעלמא. כוונתו תהיה שהתורה תאיר עיניו ותלמד אותו להטיב דרכיו ולחזור למוטב. על דרך שאמרו בזהר הקדוש (ויקרא כג ע"ב) אורייתא מודעת ליה חוביה, שהתורה מודיעה ללומד את עיונותיו ומעוררת אותו להטיב דרכיו בתשובה.

ועל זה אמרה התורה וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה', שיהיה לימודו כדי להתעלות ביראת השם. בספר תפארת שלמה (בפרשתו) הוסיף ופירש, בשעה שהוא לומד וקורא בתורה, יהיו כל ימי חייו עומדים נגד עיניו לראות מה שעשה שלא כהוגן, ויהיה כוח הלימוד להביא לידי יראת שמיים רבה יותר מאשר הייתה בו מקודם.

הוראה למעשה:

לפני שאנו פותחים ספר ללמוד, או מתיישבים לשיעור הדף היומי או לכל לימוד שהוא נקדיש רגע אחד להכנת הלב. נבקש מהשם יתברך שהלימוד שלנו לא יישאר רק במוח, אלא יזכך את המידות שלנו וירד אל הלב. נזכיר לעצמנו שהמטרה העליונה של הלימוד היא למען ילמד ליראה, וכל הלכה או סוגיה שאנו מבינים צריכה להפוך אותנו לאנשים ענויים יותר, טהורים יותר, וקרובים יותר לבורא עולם.

חמדות גנוזות ופנינים יקרים מעשי הצדיקים
ופעולתם הליכותיהם בקודש ורום מעלתם של
מזן תלמידי הבעש"ט זי"ע וממשיכי דרכם
אוצר בלום וכלי מלא ברכה מסודר וערוך מתוך
שיחות הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

אורה

לעצמך

הרה"ק הס"ק רבי חנוך
העניך דוב מאלעסק זי"ע
בעל 'לב שמח'
יומא דהילולא: א' אלול תרמ"ד

זרע ברך ה' הוא, כלי מחזיק ברכה.

בהגיעו לפרקו, בראות רבו הגדול כי אם בני עלייה מועטים הם - הרי תלמידו זה מהם, בחר בו רבו אחר כבוד כחתן לבתו החסודה והצדקנית מרת פריידא, ולאחר נישואי היה סמוך על שלחן חותנו. אולם יותר משהיה סמוך על שלחנו בגשמיות, הסתמך על שלחנו הרוחני והמשיך לדלות מבארו הזכה ולהיתלות באילן גדול זה. על כך מספרת, למשל, העדות המפעימה הבאה שנשמעה מפי רבנו בעצמו.

היה זה כאשר שאלוהו אי אלו ממקורביו האם יש אמת בשמועה לפיה היה חותנו הרה"ק מבעלזא ער במשך אלף לילות ועסק בתורה. על כך השיב, תוך העמדת הדברים על דיוקם וכך גם חשף טפח מעבודתו הקדושה שלו עצמו: **'וכי רק אלף לילות היו אלו? הלא אני בעצמי הדרתי שינה מעיניי במשך יותר משלושת אלפים לילות, בהם שקוע הייתי בעמל התורה וחדוותה יחד עם חותני'**

כמים הפנים לפנים, וכגודל הערצתו את רבו וחותנו הגדול כך רכש חותנו כלפיו מידה גדושה של הערצה, עד כדי כל שהתבטא אודותיו כי **מלאכים ושרפים משתוקקים לשמוע את תפילותיו!**

עד היכן הגיע הקשר עם רבו וחותנו, ניתן ללמוד מהעובדה שאף לאחר שבשנת תר"ח איבד ל"ע את אשת נעוריו, המשיך חותנו להחזיקו על שלחנו והיה מורה דרכו המובהק בכל אשר פנה. מבית חותנו נפרד אך ורק כאשר בהמלצת חותנו קיבל עליו את עול רבנות העיר אלעסק.

בזיווג שני נשא את בתו הצדקנית של הגה"צ ר' משולם זוסיא אשכנזי, חתן חתנו של הרה"ק ר' לוי יצחק מברדיטשוב.

לצד הקמת שושלת חסידית מפוארת, אותה ייסד לאחר הסתלקות חותנו הקדוש, שימש כאמור כאב"ד אלעסק, ובתקופה מסוימת כיהן ברבנות העיר סטינוב. כך, במקביל לשמו שיצא לו כאיש מופת ומנהיג חסידי משכמו ומעלה, קנה לו את מקומו בכותל המזרח של עולם התורה והפסיקה, בקיאותו המדהימה נודעה בקרב כל פוסקי דורו והם הרבו לצטט אותו בספריהם.

ואיננו, כי לקח אותו אלקים

ביום ל' מנחם אב תרמ"ד, והוא בן פ"ד שנה, רצתה ההשגחה העליונה ונתבקש הצדיק למרומים, והקב"ה שש ושמח בבוא אליו נפש נקי וצדיק. מקום מנוחתו בעיר אלעסק נודע ככתובת לכל החפץ בישועה. דבר פלא אירע בעת הסתלקותו, כאשר במפתיע פסקו כלל השעונים שהיו בביתו מלעבוד ועצרו באחת מלכת, וכך גם שעוניהם של כל הנאספים והשוהים בביתו חדלו מפעולתם באחת. רק כעבור רגעים ספורים התחוויר למפרע כי שקעה השמש בצהריים והיה בעצירת השעונים רמז קודר לבאות.

סדרת ספריו 'לב שמח' על התורה, ההגדה ושיר השירים, כמו גם סידור 'לב שמח' וקונטרס 'דרך תפילה', היו ועודם נכסי צאן ברזל בעולם הספר החסידי, ומהווים באר מים חיים לכל מבקש ה'.

»»»

צמד ילדים, זאטוטים רכים שארשת חן טהורה נסוכה על פניהם, ישבו על ברכי קדוש ישראל הרה"ק החוזה מלובלין, הלא הם שני האחים הקדושים לבית משפחת מאייער, הילד חנוך העניך דוב ואחיו הגדול מאיר. האח גדול בימין החוזה, הקטן בשמאלו, כמתבקש. חפץ הרב הדומה למלאך לברכס, להרעיף עליהם מאוצרו הרוחני, והאב הגדול ממתין בחיל למוצא פיו הקדוש. אך כמו צעד בעקבות יעקב אבינו, שיכל אף הוא את ידיו, כשהוא מפטיר: **'אכן בניי הם, אולם אחיו הקטן יגדל ממנו...'**

היתה זו מעין נבואה, הקדמה או שמא סיכום למסכת חייו המופלאה של הענק שבענקים, מגדולי האדמו"רים שידעה גליציה ואשר די בביטויים המופלגים שנשמעו אודותיו מפי מאורי החסידות כדי להבין כי היו מוצב ארצה בקרב בני אנוש אך ראשו מעפיל לפסגות רמות, מגיע השמימה.

קדוש מרחם

אחד המיוחדים שבחבורת תלמידי מרן אור שבעת הימים הבעל שם טוב הקדוש, אם כי מהפחות ידועים שבהם אך מיחידי הסגולה שזכו לתואר מפלג במיוחד, היה הרה"ק ר' מאיר הקדוש מבעלזא.

תורה מחזרת אחר אכסניה שלה, וכך גם יראת הבורא ואהבתו, קדושה וחסידיה. לא פלא אפוא כי כעבור שני דורות זכו נכדו הרה"ק ר' שמואל מאיר וזוגתו הצדקנית מרת רויזא לחבוק את בנו העתיד להאיר עיני ישראל בקדושתו, וייקרא שמו בישראל: **חנוך העניך דוב**. כפי שסופר, זכה הילד לחזות בנועם זיו פני קדשו של הרבי החוזה מלובלין, ואף התברך מפיו כשהוא מתבטא במפורש כי עתיד הילד להיות 'גדול'. ובמובנים של החוזה מלובלין, בהשגותיו המרוממות, 'גדול' הינו ביטוי השייך ליחידיים, אלה הזוכים להשלים נשמתם ולדבוק ללא הרף בבוראם, להתאחד כיחידה מלוכדת עם התורה והש"ת ולהוות דוגמה מוחשית לדברי הזהרה הקדוש כי 'קודשא בריך הוא, אורייתא וישראל - חד'.

כזו גדלות ראה החוזה בפעוט הרך, והשנים שחלפו העידו כי היתה זו נבואה שהתגשמה במלואה.

ויתהלך חנוך את האלקים

לצד שקידה נפלאה והמיית הלב בהתעוררות נוראה בעבודת התפילה, נחוש היה הילד, שצמח והיה לנער בן עלייה, לסלול את דרכו בעבודת הבורא ולקנות קנייני רוח לרוב מפי מאורי החסידות הגדולים בדורו. לשם כך כיתת רגליו, נדד למרחקים והסתופף בצל ענקי דורו, כדוגמת הרה"ק ר' נפתלי מראפשיץ והשרף הרה"ק ר' אורי מסטרעליסק, מבראם הרווה את צמאונו הרוחני ולאורם התחמם, מתורתם התבשם והיה עפר לרגליהם, כשהוא מקיים בעצמו 'ובו תדבק' - לרבות תלמידי חכמים'.

אולם יותר מכל היה דבוק ללא שיוור ברבו המובהק, אשר לימים אף הפך לחותנו, הלא הוא הרה"ק ר' שר שלום מבעלזא, על ידיו יצק מים והיה לאחד מבחירי תלמידיו, כשחלק משמעותי בעבודת קדשו נעשה בצוותא חדא עם רבו זה, אשר בצל עול הנהגת רבבות אלפי ישראל מצא את הזמן להקדיש לתלמידו המחונו, עמד על טיבו וידע היטב כי

רופא נפשות ישראל

מלבד היות רבנו הרה"ק מאלעסק ידוע כאיש אלקים ובעל מופת אשר רבים נושעו על ידו בעניינים שונים, חולים נרפאו ועקרות נפקדו, עוד יצא לו שמו כקדוש עליון אשר יד לו בנסתרות וכוחו רב לתקן את אותן נשמות אשר התגלגלו והתייסרו עד שנקלעו לגוף אדם בדמות 'דיבוק'.

עדויות מבהילות מספרות על אנשים מן השורה שאחז בהם הדיבוק, קבע את משכנו בתוכם ולא הרפה עד שהפך את חייהם לגיהנום עלי אדמות, והיה רבנו מזמן אליו את אותם אנשים, קורא להם לעמוד לצדו בשעת רעוא דרעוין, בסעודה שלישית של שבת קודש דייקא, אז היה פועל בכח הזמירות הקדושות לחלץ מגופם את הדיבוק ולהביא את אותן נשמות אומללות לתיקונן השלם.

מנהגו בקודש היה להתחיל לנגן את הזמירות אך ורק לאחר צאת השבת, בעוד הוא והמסתופפים בצלו עודם נהנים מזיו אורה הן השבת ומתענגים בתענוגה, או אז היה פוצח בזמר ערב על הפיוט הקדוש 'ציוה צור חסדו' כשלצדו ניצבים כל אותם שנגזר עליהם להתענות בייסורי הנפש בבוא עליהם צרת הדיבוק, ובאורח פלא היו הללו מתחילים להתנועע ולזוז בתנועות שונות, ותיכף לאחר מכן היתה עולה רפואה למכתם וארוכה לכאבם.

באחת השבתות, בעת שהרבי מנגן בהתלהבות ושרעפי קודש את החרוז 'ישיב לא נאמר כי אם שב וקייב', עמד לידו כמנהגו אחד מאלה שנתקפו בדיבוק ל"ע, וברגע בו החל הרבי לפזם חרוז זה, לפתע ניתק הלה ממקומו וכאחז טירוף זינק לעבר מקומו של הרבי מתוך כוונה ברורה להזיק לו.

ברור היה לכלל הנוכחים כי אין האיש שולט במעשיו, ורק הדיבוק הנורא הוא שגורם לו לנהוג כך, אי לכך לא תלו בו מבט מאשים. אולם על שלומו וכבודו של הרבי יש לשמור בכל מחיר. תפסו אפוא הנוכחים בכח באיש, אחזו בו והוציאוהו החוצה, שם קשרו אותו הדק היטב, אולם במהרה התברר להם כי אינם יכולים לכוחו הלא-טבעי בעליל, כשניתק האיש את השלשלת בו נאזק, משל היתה חוט דקיק.

ראה הרבי את המתרחש, רחמיו נכמרו והוא יצא אליו והחל לנגן בקול ערב את המשך הפיוט הקדוש: 'כרחמיו וכרוב חסדיו הגדיל לנו'. להפתעת החסידים נרגע הלה באחת, ולא זו בלבד אלא שנרפא לחלוטין בו במקום.

עם כל זאת, נוכח הרבי לראות כי יש בכך משום חשש סכנה, והחל מאותה שבת והלאה ציוה לבל יעמדו לצדו אותם הזקוקים לישועה בענין זה, אלא יתייבשו מרחוק בסמוך לפתח בית המדרש, תחת עינם הפקוחה של אנשיו.

מצודתו פרושה במרחקים

שח הגה"צ ר' יצחק מסטנסלב:

יהודי תושב קהיר שבמצרים, נתקף ביום בהיר במיחוש עז בראשו. מה שהתחיל כמיחוש הפך עד מהרה לכאב של ממש ומכאן קצרה היתה הדרך למסכת ייסורים ששיבשה את חייו והפכה אותם לסיוט מתמשך.

יד הרופאים, למגינת לבו, קצרה מלהושיע. סבב האיש בין מומחים למיניהם, נועץ ברופאים ורוקחים וכך גם ניסה את מזלו

בסגולות וקמעות לרוב, השתטח על קברי הקדמונים וכמובן העתיר בתפילה לפני אדון הכל בעל הרפואות שיעלה ארוכה למכתו ויגאלנו מייסוריו, אך לשווא.

במסגרת שיטותיו בעולם, כשהוא תר אחר מומחה שיעלה בידו למצוא רפואה או למצער הסבר לתופעה התמוהה, הזדמן האיש לעיר לבוב שבגליציה, היא למברג בפי היהודים, שם התגורר רופא בכיר שנודע כאחד המומחים בזמנו לחקר המח. אולם גם המומחה הגדול, לאחר שבדק ובחן את המקרה לאשורו, פכר ידיו בייאוש והודה בכישלונו.

אולם בלמברג, שלא כמו בשאר המקומות אליהם נדד האיש, ידעו עוד משהו. שמע הצדיק הנשגב היושב באלעסק, אשר זה מכבר נודע כאיש מופת המשדד מערכי תבל בכוחו הרוחני הכביר, ידוע ומוכר היה לאנשי העיר זה מכבר, ודרכם התוודע לכך אף האורח מקהיר, מפנים את הידיעה כי ייתכן ויש משהו שבידו לסייע לו במצוקתו. עשה אפוא האיש את דרכו לאלעסק, אליה הגיע בערב שבת קודש.

באורח פלא כאשר אך התבונן לראשונה בפני הצדיק, חש באופן מיידי כי הוטב לו, הרגשתו השתפרה פלאים. ואם לא די בכך, ככל שהמשיך האיש בשהותו במקום, בצל הצדיק, הרגיש במוחש כיצד מצבו משתפר והולך, עד שכעבור זמן קצר כמעט ולא חש באותו כאב ראש שטרד את שלותו חייו עד כה, וכל מה שנותר ממנו היה תחושת אי נוחות עמומה וכמעט בלתי קיימת.

בליל שבת קודש, לאחר כמה וכמה שעות בחצר הקודש, הופיע האיש בשלחנו הטהור של הרבי ונוכח לראות כי הכאב נעלם לחלוטין, התפוגג ונמוג כלעומת שבא. במבט מפוכח ניתח את שאירע, ואך מתבקשת היתה המסקנה כי קדושתו של הרבי היא שהשפיעה על הרפואה הפלאית שבאה במפתיע.

לפתע פתח הרבי את פיו והחל לדבר, קולו נרגש והתלהבות נמסכת במילותיו.

'כאשר צדיק יורד לעולם' פתח וגילה מכבשונו של עולם, 'אזי יורדות עמו יחד נשמות רבות אשר נועדו להתקשר אליו בגוף ונפש, **אולם לעתים יורדות אותן נשמות לגופו של יהודי המתגורר במרחקים**' וכאן נרעד היהודי כשנשמע היה לו כי הרבי פונה ממש אליו, 'כמו למשל בארץ ישראל, באמריקה או אפילו בקהיר שבמצרים'.

המשך דברי הרבי שפכו אור על מסכת המאורעות שעבר האיש, מבהירות לו עד היכן הדברים מגיעים.

'מן השמים חפצים כי כל אותן נשמות יסתופפו בצל הצדיק וידבקו בו, **ולעתים נדרש אף לייסר את אותם אנשים כדי להביא אותם על כרחם אל הצדיק אליו קשורים הם בשורש נשמתם**' הרבי, כך נראה היה לאורח, מכוון את דבריו במיוחד אליו, 'ומשאך הופיעו ובאו לפני הצדיק, **הרי ייסוריהם סרים מעליהם כלעומת שבאו**'.

עבודה שבלב זו תפילה

אם בכל הנהגותיו והליכותיו היה רבנו הקדוש מאלעסק ניכר ביותר כאחד הקדושים אשר בארץ, הרי שבעבודת התפילה היתה עבודת קדשו ניכרת שבעתיים והיה נדמה כאחד משרפי עליון, הוגה במתיקות אין קץ וכמונה מעות את תיבות התפילה הקדושות,

בהשתפכות הנפש והתפשטות הגשמיות עד שכמעט יצאה נפשו בדברו.

ויהי היום, רבנו הקדוש לקה בדלקת ריאות חריפה שגרמה לו לקוצר נשימה חריף ושיעולים בלתי פוסקים. אך לא איש כרבנו יוותר על עבודתו, על דביקותו בבוראו, והוא נעמד כבכל יום להתחטא לפני אביו ברגש ובלהט שאפיינו מאז ומעולם את תפילתו. אלא שהפעם, זה עלה לו בדם, כפשוטו.

כל מילה גבתה ממנו מאמץ נורא, כל הגבתה קול העיקה על קנה הנשימה ועד מהרה החל לירוק דם מריאותיו הצורבות. והוא עודנו בשלו, ממשיך להשתפך בשקיקה, בגעגוע, בכמיהה אינסופית להתדבק באלוקיו. כמו לא חש כלל בחוליו, בקושי הניכר ובכאב הפיזי המוחשי.

פנתה רעייתו הצדקנית לאביה הקדוש הרה"ק **השר שלום מבעלזא**, הפצירה בו בתחנונים כי ישפיע על חתנו הנוהג כשרף להכיר במגבלותיו כבן אנוש וכי יורה לו להרפות מעט מעבודה עילאית זו, המביאה אותו לכדי סכנת חיים של ממש חלילה.

'**למנוע ממנו להתפלל אינני יכול, שהרי אף מלאכים ושרפי מעלה עומדי ומצפים לתפילתו**!' נענה האב הגדול במשפט מבהיל, 'אולם מובטחני כי במהרה תעלה ארוכה למחלתו והוא ישוב לאיתנו'.

חלף זמן מה, והחתן הקדוש נסע להסתופף כמפעם לפעם אצל רבו המובהק הרה"ק **השרף ר' אורי מסטרעליסק**, לשבות בצלו את שבתו וליהנות מזיו השכינה.

מדי שבת נוהג היה השרף מסטרעליסק ליטול לידי את המלחיה ואת צנצנת הפלפל השחור שניצבו על השלחן, לבזוק את תכולתם אחר כבוד על הדגים המונחים בצלחתו ורק לאחר מכן לטעום מהם, ולמותר לציין כי לא חש השרף בדרגתו כל הבדל בין אם הדג מתובל היטב וראוי לעלות על שלחנם של אניני טעם, או שמא הקדיח אותו המלח וקלקל הפלפל את טעמו ותיבולו המושקע.

באותו ליל שבת, כאשר נכח בסעודה תלמידו החביב הרה"ק מאלעסק, פנה אליו השרף תיכף לאחר שסיים לאכול את חלקו במנת הדגים והגיש לו את הצלחת, מכבדו באכילת השיריים כמנהג החסידים מקדמא דנא.

מלח בכמות נדיבה, כמו גם פלפל שגדש את הצלחת, לא היו בדיק הבחירה הרפואית האידיאלית, אולם התלמיד הקדוש כלל לא נתן לבו לכל זאת אלא שש ושמח על ההזדמנות המיוחדת לאכול משיירי הצדיק, לקדש את גופו במנתו של רבו המובהק.

באורח נס, עוד הוא אווז באכילת שיירי הדג וריאותיו נרפאו באחת, כמו מעולם לא תקפה אותם כל דלקת. ולא רק זאת, אלא שמני אז והלאה לא השתעל רבנו אף לא פעם אחת במשך כל חייו!

על החולים שיתרפאו

מעמד נורא הוד ומרטיט כל נפש היה באלעסק, עת ניצב רבנו על יד הבימה לומר בגיל ורעדה גם יחד את הפיוט הקדום והמקודש 'אקדמות מילין', מראהו כמלאך האלקים ודומה כי אך קולות וברקים ועשן כבד חסרו כדי לחוש במעמד הר סיני לכל דבר וענין. פרחי החסידים ונערי התשחורת, ישישים

באים בימים ופעוטות רכים, הכל נדחפו ונדחקו אל הבימה מבעוד מועד, עוד טרם נכנס הרבי לבית המדרש, מוכנים ומזומנים לשזור עיניהם במחזה המופלא ולשמע כל הגה היוצא מפי הרבי. אולם הרבי מצדו, תיכף כשנכנס בשערי בית המדרש וראה את התכונה שסביב הבימה, רמז בידי במורת רוח והביע בתנועה חדה את חוסר שביעות רצונו מכך.

רצון הרבי קדוש היה בעיניהם, ועל אתר התפירו כולם ושובו למקומותיהם. רק יהודי אחד, מפשוטי העם שבאו ממרחק להסתופף בצל הרבי הגם שאין להם כל השגה במהותו של היום הקדוש או בגדולתם של צדיקים, נותר לעמוד לצד הרבי, מתבונן בו, שותף מקרוב למעמד המיוחד.

'הייתכן שדווקא עם הארץ זה יזכה לקרבת הצדיק, לאחוז בשולי הדרתו בשעה קדושה זו?' התרעם בלבו אחד החסידים, 'ואילו אנו, בעלי השגה שהתקדשנו זה שבעה שבועות והתכוננו בחיל לרגעים המרוממים, איננו זוכים לכך? מה פשר הדבר?'

בתום התפילה, כמנהג אלעסק, היו המתפללים עושים את דרכם אל בתיים של בני הרבי וחתניו, שם שתו מבארם והירו את צימאונם הרוחני מפייהם מפיק המרגליות. אותו יהודי בחר ללכת אל חתנה דבי נשיאה, הרה"צ ר' אנשיל אשכנזי, שם נתקל באותו אדם זר שזכה לעמוד על יד הרבי באקדמות, ותרעומתו שבה וניעורה בו.

כשהציג את תמיהתו הכואבת בפני ר' אנשיל, נענה ואמר:

'הלא ידוע כי בשעת מתן תורה, במעמד הר סיני, נתרפאו כל החולים ונפקחו עיני הסומים, החלו האילמים לדבר והחרשים לשמוע? פנה אליו והסביר, 'והנה חותני הוא בבחינת צדיק הדור, והבימה לצידה הוא עומד באמירת ה'אקדמות' הרי היא בבחינת הר סיני. אי לכך, היות וידוע הנני כי אותו אדם זקוק לרפואה, ראה חותני הקדוש לנכון להעמידו לצדו, למען יזכה להתרפא בדרך נס כימים ההם בזמן הזה.'

ואתן אדם תחתיו

נער תם וישר היה יוסף, נקי כפיים ובעל לב פתוח כאולם. גדוש היה באהבה אינסופית לה' יתברך, ירא את שמו וכל חפצו לקדש שמו בכל הליכותיו. אולם יותר מכל היה עז חשקו לעשות חיל בתורה הקדושה, למצוא לו את נחלתו בעמלה ולהגות בה בחשק ובעמקות, בהבנה ובידיעה.

ראה אביו את חפצו כי רב, ידע כי בנפשו הדבר וכי אכן מבקש הוא רק להתעלות במעלות התורה הקדושה, ושכר עבורו את טובי המלמדים שילמדוהו חומש ומשנה, גמרא והלכה, עד שיבנה את שיעור קומתו התורני ויוכל להתקדם בכוחות עצמו בענפי התורה השונים.

אבל, דא עקא, מוחו כמו התנגד נחרצות למהלך. המלמדים עשו מלאכתם נאמנה וניסו להקנות לו את מושגי היסוד, להחכימו בינה בנתיבי הלימוד הבסיסיים, אולם כבר בשלב זה ניכר היה בחוש כי הדברים נקלטים באוזנו האחת ופורחים מאוזנו השניה. עד כמה שניסה, והתאמץ, ונלחם, נראה היה כי מחיצה בלתי נראית חוצצת בינו לבין קנייני התורה. המלמדים, בלית ברירה, הרימו ידיים.

ראה אביו את המצב, הפנים בכאב את העובדה שכלל הנראה לא נועד בנו להיות מן העילויים החריפים ואף לא מן הצורבים הרכים, ולאחר שניסה בכה ובכה פכר את ידיו בייאוש והגיע למסקנה כי אין טעם בדבר.

'תלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו ה' שנים - שוב אינו רואה' כבר אמרו חכמים (חולין כד.), ומה לו להיאבק על נפש בנו שניכר כי לא נועדה לעיון התורה ועמלה. לכל הפחות יקיים את חובתו וילמדנו אומנות, למען יוכל לפרנס את עצמו ובעתיד גם את בני ביתו, ולא יעמוד וילסטם את הבריות.

פנה אפוא לרחובה של טרנופול, עיר מגוריו, והחל לתור אחר בעל מלאכה כלשהו שיאיל לפרוש חסותו על הנער, להקנות לו את יסודות המלאכה ויחכים אותו בנבכי אומנותו, עד שיתייצב על רגליו ויעמוד בעצמו באומנות זו כדי להביא טרף לביתו.

בסופו של דבר מצא עבורו את המקום האידיאלי, אצל סוחר בדים ידוע וירא שמים בשם ר' אלימלך, אשר ברוב רחמיו על הנער האומלל ולאחר שתהה על קנקנו וירא כי כשר וישר הוא, ניאות להעסיקו אצלו בשכר ועל הדרך גם ללמדו את סודות מסחר הבדים.

כשכיר ושוליה בבית מסחרו של ר' אלימלך, רכש יוסף עד מהרה את סודות המקצוע והיה לעוזר רב לר' אלימלך, כששכרו משלם ניתן לו מדי חודש בחודשו באמונה, ולימים אף נשא אשה והקים את ביתו, כשהוא ממשיך להתמסר לעבודתו בנאמנות.

רק עננה אחת העיבה על חייו. חלפו זה כמה וכמה שנים, וביתו אשר כה ייחל כי יתמלא עד מהרה במצהלות ילדים, עודנו עומד ריקם. זועק בשיממונו. צווח את החסר, את החלל וההיעדר אותם לא יכולים היו למלא הפרנסה המכובדת ורמת החיים אליה הורגל עם הזמן.

ויהי היום, ובביתו של ר' אלימלך המעסיק תאניה ואניה. נסיון מר וקשה מנשוא נחת עליהם באחת, כאשר בנם חביבם, עלם חמודות בשם חיים, השתבשה דעתו באחת ואחז בו חולי נפש נורא.

'דיבוק' לחשו הבריות במורא, ודבריהם לא רחוקים היו מן האמת.

אכן ניכר היה כי גורם זה, אלים ומאיים, בחר לשכון בגוף הנער והוא משבש את דעתו עליו עד שלא ניתן היה לעמוד במחיצתו. צרחות אימה שפרצו מפיו לעתים תכופות, התפרצויות אלימות ושאגות מקפאות דם, הרחיקו ממנו את הבריות ולא רחק היום עד שנאלצו לכפות את ידיו ורגליו, למען לא יפגע בעצמו ובסובביו.

בהיעדר פתרון נראה לעין ולאור העובדה שיד הרופאים קצרה מהושע, בחר ר' אלימלך לנקוט בדרכם של ישראל קדושים ונסע לשפון את מר לבו לפני מורו ורבו הרה"ק ר' חנוך העניך מאלעסק, אשר נודע כפועל ישועות לרבים ומופתים גלויים התגלגלו תחת שלחנו, ואף בנסתרות היתה לו יד ונודע שמו בהוצאת דיבוקים ורוחות רעות.

בנסיעתו אל הרבי, צירף אליו את בנו כשהוא כבול בחבלים, ובבואו הציג אותו כשעיניו דומעות ומפיו נפלטות אך בקושי הברות שבורות, מרוסקות, מלאות כאב נורא. 'רבי קדוש! הושיעה נא' פנה בזעקה מטלטלת וכמעט שקרס תחתיו, 'באו מים עד נפש! שמע הרבי ולבו נכמר. 'הישאר נא אתה כאן,

בבית' פנה אל הנער והורה לו, 'וככל אשר אצווה עליך תעשה'.

ולאב המעונה פנה הרבי וניחמו בדברים רכים: 'הסר דאגה מלבך. השאר את בנך כאן, עמי במחיצתי, ובעזרת הבורא עוד תיווכח לראות כי הוא שב לאיתנו ולשפיותו כמקדם'.

שב ר' אלימלך לעירו כשהנחמה שבה במעט אל לבו, ואילו הרבי מצדו החל לפעול בכוחו הגדול. בבוא השבת הקדושה, עת נכנס הרבי לבית הכנסת לקבלת שבת, הורה להביא אליו את הנער.

'לכו נרננה לה' נריעה לצור ישענו' פתח הרבי בנעימה, כשהוא מדגיש באופן מיוחד את המילה 'לכו!' תוך שהוא מחווה בידו תנועת גירוש, כביכול דוחה הוא מאן דהוא מעל פניו, ואז המשיך כשנהרה שפוכה על פניו: 'לכו... ואנחנו נרננה לה' ונריעה לצור ישענו!'

באותו רגע אירע הנס. אך ביטא הרבי בשפתי את התיבה 'לכו', וכמו רוח חדשה נחה על הנער והוא שב באחת לדבר כאחד האדם ולנהוג כאדם שפוי לחלוטין. את פשר הדברים הסביר הרבי לאחר התפילה, כשהוא מבאר שבמילים קדושות אלו הצליח להניס את הדיבוק ולהפריחו כליל מגוף הנער.

אולם כאן עדיין לא תם הסיפור. בתום התפילה ניגש הרבי אל הנער, הניח ידיו על ראשו וקרא בקול גדול את לשון הפסוק: 'וְאַתָּן אֲנִי תַּחְתֵּיךְ' (ישעיהו מג ד), והיו הדברים לפלא באוזני כלל הנוכחים. מה לפסוק זה ולרפואת הנער, השתוממו ולא הבינו.

רק כעבור ימים מספר התבררה התעלומה. היה זה כאשר אחד משרי הגויים, איש רע מעללים שכל מגמתו היתה לרדוף את בני ישראל במקומות מושבותיהם שבתחום שיפוט, להתעמר בהם ולהצר את צעדיהם, חלה לפתע בחולי נורא והחל לזעוק בקול משונה: 'אוי! מה רוצה ממני הרבי מאלעסק?'

או אז הבינו כולם כי יד הרבי היתה בדבר, והתחווה למפרע אמירתו הסתומה 'ואתן אדם תחתיו', כשכוונתו להעביר את מחלת הנער חיים והדיבוק הנורא שדבק בו ולתתם על ראשו של אותו רשע.

לאחר הנס המופלא הורה הרבי לחיים להישאר במחיצתו כשבועיים, במהלכם עקב אחריו בעינא פקחא, ואז זימן אליו את אבי הנער ר' אלימלך אשר חזה במו עיניו במופת העצום שחולל הרבי, ושב לביתו בלוויית בנו שחזר לשפיותו כמשכבר הימים.

בשובו אל העיר, קיבל את פניו נאמן ביתו ומקורבו, יוסף דנן, והוא לא יכול היה לכלוא את התפעלותו. 'מי הוא אותו איש מופת' שאל כשתדהמה נסוכה על פניו, 'אשר הצליח להושיע את בנך ולהעלות ארוכה למחלתו במקום בו כשלו הרופאים כולם?'

'רבי הקדוש הוא' השיב ר' אלימלך, 'הרבי מאלעסק, הידוע כפועל ישועות למעלה מדרך הטבע'.

'שמא יוכל הוא לפעול גם עבורי...?' היסוס נשמע בקולו של יוסף, כמו חושש להביע בקול את משאלתו, אולם ר' אלימלך נענה בבטחון מוצק: 'ודאי שכך! אדרבה, ארוז לך תרמיל וסע אל הרבי הקדוש, הזכר לפניו את צרתך וצערך הרב, והיה אם יברכך - תוכל להיות סמוך ובטוח כי ישועתך קרובה'.

שמע יוסף, סבר וקיבל. קם נסע לאלעסק, שם התקבל בסבר פנים יפות בקודש פנימה

והחל למרר בבכי חסר הפוגה, מאריך לתאר את השנים הארוכות בהן מצפה הוא לפרי בטן ואין. 'אנא ממך, רבי!' הפציר בדמעות שליש, 'פעל נא עבורי כי אפקד בדבר ישועה ורחמים, ברכני שאזכה לראות זרע של קיימא!'

הרבי, כל כולו אהבת ישראל, נתן בו מבט רחום והבטיחו נאמנה, 'שוב לביתך, ובטוחני כי בקרוב ממש יפקדוך מן השמים בישועה'. אך הרבי לא הסתפק בכך. 'כשתהיה אב לילדים, עשה כעצתי ופתח לך חנות בדים משלך' הורה לו, 'ומברך אני אותך באופן מיוחד כי תשרה הברכה וההצלחה בכל מעשי ידיך, ועשירות גדולה תהיה מנת חלקך'.

והיה לתקופת השנה, ובביתו של יוסף אור נגהות. קול פעיית תינוק הפר את הדממה הכבדה ששררה בבית מזה כמה שנים, ממלא את הבית בשמחה שאין כמותה ומביא את הנחמה המיוחלת ללב ההורים המאושרים.

ר' יוסף, שזכר היטב את דברי הרבי, לא איחר לגשת למעסיקו ר' אלימלך ולעדכן אותו בכך. 'כהוראת הרבי הקדוש, הנני מתעתד לפתוח חנות משלי' בשר לו, 'ולא נותר לי אלא להודות לך על השנים הארוכות בהן תמכת בי וליווית אותי, ועתה אצא לדרכי החדשה'.

ר' אלימלך מצדו, אשר דבוק היה ללא שיוך ברבו הגדול, ראה לעצמו כבוד לתמוך במהלך. שלח אפוא בכבוד גדול את יוסף לדרכו החדשה, נפרד ממנו בידידות איתנה והרעיף עליו ברכות חמות לרוב.

לא חלפה לה כי אם תקופה קצרה, וחלקה השני של ברכת הרבי התקיים לכל פרטיו ודקדוקיו. פתח לו יוסף בית עסק זעיר בזלוטשוב הסמוכה, ומשם הכל התגלגל במהירות שניכר היה בחוש כי איננה טבעית בעליל. עסקה זעירה הובילה לאחרת, העסק הקטן הלך וצמח, ועד מהרה מצא יוסף בעל בעמיו, חולש על אימפריה כלכלית עתירת נכסים ומקומו בין שועי ארץ ובעלי הממון.

אך אם חשבנו שבכך תמה מסכת ההרפתקאות של יוסף, כמו גם שידוד מערכות הטבע על ידי הרבי הקדוש, המעשה הבא מבהיר כי לא כך פני הדברים.

השופט אשר יהיה בימים ההם

המעשה הבא עוסק אף הוא במידוענו יוסף, אשר זכה לפרי בטן ואף עלה לגדולה בעקבות ברכתו של רבנו.

עולם כמנהגו נוהג, וכך גם ההלכה הנושנה לפיה עשוי שונא ליעקב לא פסחה על יוסף. אי אלו מתושבי העיר הנכרים, אשר צרה עיניהם בהצלחתו וביקשו לראות במפלתו, ניסו להצר את צעדיו בכל דרך שהיא, כשהם מפיצים אודותיו שמועות שואו ומייחלים להכפיש את שמו בעיני קהל לקוחותיו.

אולם זממם זה, נוכחו לראות, לא יעלה בידם בקלות. היטב הכירו הסוחרים והקמעונאים את יושרו של יוסף, ידעו כי ה' עמו וכי איש מצליח הוא בכל אשר יפנה, והדפו בתקיפות כל שמץ שמועה שניסו אותם צרי עין להפיץ.

אך לא לעולם חוסן.

תחת ביתו של יוסף, שכתובתו הפכה יעד מבוקש לכל סוחר בדים המכבד את עצמו, שכן אחר כבוד מלאי עצום של בדים ואריגים שונים, מסודרים באופן מופתי במחסן רחב

ידיים שבקומת המרתף. אולם לא די בכך, שכן אך מתבקש בעת סגירת עסקה רחבת היקף עם סוחר פלוני או אציל אלמוני - להשיק כוסית ולאחל 'לחיים' כסימן ברכה להצלחת העסקה, ולשם כך היה חדר גדול בסמוך לאותו מרתף גדוש יינות ויי"ש לרוב.

והיה היום, במהלך עסקה כלשהי שלח יוסף את עוזרו למרתף על מת להעלות משם כמות נכבדה של בדים, אולם בחוסר שימת לב שכח העוזר לנעול את המרתף ביציאתו ממנו.

כעבור דקות ספורות שיגר יוסף את משרתו הנוסף, נער נכרי בשם איוון, להביא יי"ש משובח מן המרתף. אלא שבשונה מכל פעם בה שב הנער עד מהרה עם הבקבוק הכרסנני בידו, הפעם שם לבו לדלת המרתף הפתוחה ולבו משכו לראות את המראה המרהיב, עשרות גלילים צבעוניים ממלאים את כל שדה הראייה, יוצרים פסיפס אמנותי משהו ומלהיבים בגווניהם העזים.

רגליו כמו הוליכו אותו מעצמם, והוא ניגש כמכושף לשזוף עיניו במראה המדהים. ידו אוחזת באבוקה שנועדה להאיר את דרכו, עיניו שלוחות קדימה ומוחו עסוק בצבעים, בניחוח הבדים, בכל דבר מלבד הקפדה על כללי הזהירות הבסיסיים.

לפתע, עודו אוחז בנר הבוער, ולהבה קטנה ניתזה ממנו ונתפסה באחד האריגים, שילוב חומרי הבעירה הרבים עם להט האבוקה עשה את שלו, ובתוך שניות התלקחה דליקה אדירה והלהבות היתמרו עד לב השמים. להוותו, לא הספיק איוון להימלט על נפשו בזמן, ורק גופתו הדוממת נותרה כדי לספר את הסיפור העגום.

דבר מותו של הנער נפוץ בעיר במהירות, ורק להזדמנות שכזו המתינו שונאיו של יוסף ומבקשי נפשו. עלילת דם תפורה היטב נפלה לידיהם כפרי בשל, ולא הם שיחמיצו אותה.

לא חלפו כי אם כמה שעות, ובביתו של ר' יוסף נחרדו לשמע הלמות עזות מכוון הדלת, כמו ביקש אי מי לעקור אותה מצריה. פתח ר' יוסף את הדלת, ומולו ניצב במבט מלא משטמה ושמחה לאיד צמד זינדרים מגודלים, תופסים בו ללא עדינות מיותרת וכובלים אותו באזיקים ושלשלאות, גוררים את גופו הרופס אל כרכרת האסירים העירונית ומתעלמים במופגז מזעקות השבר של אשתו וילדיו.

זמן קצר לאחר מכן ישב ר' יוסף מול קצין אנטישמי עוין, שמתוך שמחה לאידו של היהודי הבהיר כמדושן עונג במה דברים אמורים ועל מה ייהום הסער. מסתבר ששונאיו טפלו עליו עלילת שווא, אולם כזו התפורה היטב. מישוה עשה כאן עבודה מקיפה, סגר כל קצה אפשרי והותיר אותו להתמודד עם האשמה זדונית שרק בדרך נס שייך להיחלץ ממנה.

ר' יוסף, לטענת התביעה, עוסק מזה עידן ועידינים בהברחת סחורות גנובות שלא כחוק, בהן מסחרו והן מקור עושרו האגדי. 'לא בכדי' טענו נציגי התביעה, 'בחר הזייד להחביא את האריגים במרתף תת-קרקעי, אלא משום שחשש שמא תשזוף עינים של נציגי החוק את הסחורה הגנובה'.

'אך אם בכך לא די היה לך, יהודי מגושם' הרעים הקצין בקולו, 'מתוך שנאה צרופה לנכרים ההגונים בחרת לך לקרוב את הנער התמים איוון, שרפת אותו כמו ידיך ובזדון לבבך, באכזריות שאין דומה לה!'

בזאת שחרר אותו הקצין לביתו, מבהיר לו כי

עליו להתכונן למשפט שייערך כעבור שבוע ימים.

היה ברור כי המשפט כולו מכור, מוטה, מנווט ביד מכוננת על ידי שונאי ישראל שפלים שכל מגמתם לראות עוד יהודי בדרכו אל הגרדום. לא היה ספק כי הללו לא יקבלו אף טענה, ישללו כל הגנה משפטית, ולמעשה חרצו את דינו זה מכבר והמשפט כולו הינו הצגה למראית עין בלבד.

ישב ר' יוסף, פכר ידיו בייאוש ולא עלה בדעתו אף רעיון שיכול להועיל לו להינצל מרוע הגזירה. אך לא ארכו הדקות, ולפתע נזכר ברבי הקדוש אשר כבר נוכח לא אחת לראות כי מסוגל הוא לשדד מערכות הטבע בכוחו הגדול, לפעול ישועות ונפלאות אף במקום שנראה כי כלו כל הקיצין.

על אתר התנער, קם ונסע לאלעסק, כשהוא מספר לרבי בקצרה את דבר העלילה ומציין בנוסף כי ידוע לו הרכב השופטים העתידיים לשבת ולפסוק במשפטו, והפציר ברבי בדמעות כי יתתיר עבורו להינצל מתחת ידם, ובפרט מידו של ראש השופטים אשר נודע כאיש רע מעללים ונשווא ישראל מובהק.

הרבי, במפתיע, ישב נינוח, ארשת שלוה נסוכה על פניו וכמו לא נגעו הדברים ללבו כלל. לא נראה היה כי הוא נבהל או נרגש לנוכח הדרמה המייסרת, וניכר היה בחוש כי אינו רואה כל רע הנשקף לר' יוסף בעתיד הקרוב.

סיים ר' יוסף את דבריו, והרבי פונה אליו בטון שלו ומצטט את לשון הפסוק: "וְכַאֲתָּא אֶל הַכֹּהֲנִים הַלֵּוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הֵהָם" (דברים יז ט), תוך שהוא מוסיף ומציין לדברי הגמרא התממה על כך: "וְכִי תֵעָלֶה עַל דַּעְתְּךָ שְׂאֵדָם הוֹלֵךְ אֶצֶל הַדֵּין שְׁלֵא הָיָה בְּיָמָיו" (ר"ה כה), ומסקנת חז"ל כי על האדם ללכת אל השופט שבימיו, הגם שאינו במדרגת השופטים הראשונים שהיו בדורות קדומים.

'אכן, שופטים אלה שהזכרת הינם שונאי ישראל וכל מטרותם להוציא את דינך למיתה רח"ל' הסכים הרבי עם קביעתו של ר' יוסף, 'אך על זה נאמר 'אין לך אלא שופט שבימך', וכי חסרים שופטים? ... מבטיחך הנני נאמנה כי לא יהיו אלו שופטים אלו שיישבו על כס המשפט, אלא שופטים אחרים אותם אשתדל להעמיד עבורך!'

נחמה רבתי מילאה את לבו של ר' יוסף, ובעודו נאחז באמונת חכמים תמה שב לביתו בצעד מתרונן וחסר דאגה. הרי הרבי הבטיח, ומה לו לדאוג? אדרבה, ברוב שמחה הלך ובישר לבני ביתו, אוהביו ומכריו כי יסירו דאגה מלבם, מאום לא יאונה לו, שהרי הרבי הבטיח מפורשות! רק סקרנות עזה אחזה בו, לראות באיזו דרך יתקיים המופת הגלוי של הרבי וכיצד ינהלו העניינים ביום המשפט עצמו.

הגיע ובא יום המשפט. נשא אך נכנס ר' יוסף בשערי בית המשפט, נשא עיניו לדוכן השופטים ואבן נגולה מלבו. חיוך עלה על שפתיו הוא אך בקושי כלא בקרבו חיוך רחב. על כס ראש השופטים ישב לא אחר מאשר מכרו משכבר הימים, לקוח ותיק שנהג לרכוש בבית מסחרו כמויות עצומות של בדים ואף יצר עמו קשרי ידידות של ממש.

הלה, בבחון השמור לאדם במעמדו וללא שעין כלל בתיק או בחן את הראיות, לא היסס לפני שהיסה את כלל הנוכחים באולם בית המשפט והכריז: 'יוסף, הנך זכאי!'

ובחרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים תולדות רבנו הק'

פרק שביעי: רבינו בסאלי האותיות שאלוני...

ומסופר על רבינו, כי פעם אחת ניגש אליו אחד מתלמידי החכמים שבעירו וביקש את תמיכתו, שכן קשה היה מצבו והוא נזקק אל הצדקה. הסכים רבינו חיים לסייע בידו, אבל, אולי כי רצה לתהות על קנקנו עד כמה יד תלמודו מגעת, התנה עמו תנאי קודם למעשה.

"אמור נא לי", אמר לו רבינו בנועם, היכן מצינו בתנ"ך מילים שיש בהן צמדי אותיות הסמוכות זו לזו, שני אלפ"ן במילה אחת ושני בית"ן וכן הלאה.

נענה אותו תלמיד חכם שרב היה כוחו בתורה, ואמר לרבינו כי יעמוד בבחינה; ואף הקדים לומר, כי כל האותיות מופיעות בצורה זאת בתנ"ך, מלבד האות עי"ן. והוא התחיל לומר את הפסוקים כסדר האותיות: ומקללך אאור, בשבתך בביתך, ועשית מעקה לגגך, דדו או בן דדו יגאלנו, וישכב במקום ההוא, וזי העמודים, על מזוזת ביתך, חח ונזם, והיו לטטפות, ובחרת בחיים, ככל היוצא מפיו יעשה, וללוי אמר, ממלכת כהנים, ושננתם לבניך, ויסעו מרעמסס, חפף עליו כל היום, בחצירות על עולותיכם, חלקת מחקק ספון, וימררו את חייהם, שש משזר...

ומשהגיע לאות ת' נעצר ואמר לרבינו: "יתן לי כבודו את שהבטיח לי ואז אומר לו את האות ת'".

רוותה נפשו של רבינו נחת מתלמיד חכם מופלג ושנון זה, והוא הוציא סכום כסף הגון ונתן לו ברוח נדיבה. משקיבל אותו תלמיד חכם את נתינתו של רבינו, שב ונענה: "על האות ת' נאמר: 'נתן נתן לו'... משמע ששתי נתינות המה. תן לו, וחזור ותן לו'".

חיוך רחב התפשט על פניו הקדושות של רבינו, והוא אכן הכפיל לו את מתנתו.

הגלות

מנהג עשה לו רבינו בתוך עסקי הצדקה הרבים בהם עסק בסאלי, ובכל מקום אליו נקלע. מדי ערב שבת, היה נותן לתלמידי החכמים שבעירו, את צרכי השבת. בין יתר המצרכים היה רבינו נותן להם בשר בהמה לכבוד שבת.

ויהי היום, פרצה מגפה בבקר ובצאן ועשתה בהם שמות, וכמעט שלא נמצאה בהמה כשרה למהדרין, שלא נטרפה ושאינ בה חשש ופקפוק של סירכא. מחירי הבשר האמירו בתלילות, ורבים משכו ידם מקנותו עד יעבור זעם.

רבינו לא אבה לוותר על מנהגו, והורה לשחוט לו עגל, כדי שיוכל לחלק את בשרו לתלמידי החכמים שבסאלי. לשמחתו נמצא העגל כשר, ורבינו חילק את בשרו כמידי שבוע. איהכי והכי, נכנס לבית רבינו אחד מעשירי העיר, שלא מצא בשר כשר בחנויות, וביקש מרבינו כי ימכור לו חתיכת בשר עגל בכסף מלא.

פניני אור החיים

'כי הכל עבדיך'

שפטים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צֶדֶק: (דברים טז י)
'שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך'.

אדם צריך לחיות עם עול ומשטר, מצוה למנות שופטים ושוטרים 'בכל שעריך', בכל שבט ובכל עיר. מרותו של השופט ומרדותו של השוטר יהיו מוטלים על כולם.

האמנם על כולם?

והרי יש את הממנים עצמם, אלה שממנים את השוטרים ואת השופטים. האם הם יהיו פטורים מעולו של שופט ושוטר?

אומר האור החיים הקדוש: זו ההדגשה והתוספת 'ותן לך'. והרי יכול היה להיות כתוב 'שופטים ושוטרים תתן בכל שעריך'. באה התורה ומוסיפה מילה, 'ותן לך', אתה, הממונה את השופטים ואת השוטרים, תתן גם לך שופט ושוטר בכל שעריך.

אי אפשר לחיות ללא עול ופיקות, ללא השגחה ועול מלכות שמים.

צדק צדק תרדוף

צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לִמְעַן תַּחֲיָה וְיִרְשָׁתָּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: (דברים טז כ)
'צדק צדק תרדוף'.

מה קורה אם יש בעיר שני אנשים מופלגים בחכמה וראויים לשאת במינוי הדיינות, אך יש שנים נוספים שהם ראויים יותר מהראשונים. במקרה כזה יכול האדם לומר לעצמו, והרי הראשונים גם הם ראויים למשרה הרמה, ומה לי לחפש אחרי הראויים ביותר, בפרט אם יש טרחה בכך.

מבאר האור החיים הקדוש ואומר: לפיכך כופלת התורה ואומרת - צדק צדק תרדוף, עליך לרדוף אחרי הדבר שהוא הצדק ביותר.

נכון שהראשונים ראויים, אך מכיוון שאלו יותר ראויים, לך אחריהם.

עליו לחתור לדרגת הצדק הגבוהה ביותר המתאפשרת לנו. אם הנסיבות מאפשרות לנו לעלות דרגה נוספת, עליו לעלות בה.

צא ולמד

ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום שהוא אשר יבחר ה' ושמרת לעשות ככל אשר יורוך: (דברים יז)

הולך בתום ישכון בטח

תמים תהיה עם ה' אלהיך: (דברים יח ג)

לפני האיסור ללכת אל קוסמים ומכשפים ושואלים באוב למיניהם, מקדימה התורה ואומרת:

'תמים תהיה עם ה' אלוהיך'.

את הקשר בין 'תמים תהיה' לבין האיסור לשאול את מגידי העתידות, מבאר האור החיים הקדוש, במבטו הוך.

כל מעלתם המדומה של מגידי העתידות, הקוסמים והמנחשים, היא האפשרות לדעת את העתידות, כדי לקדם את פני הרעה ככל הניתן.

התשובה הניצחת כנגד אלו היא: תמים תהיה עם ה' אלוהיך.

אם תהיה עם ה', לא יחסר לך כלום - תמים ומושלם תהיה.

גם דברים שבדרך הטבע עתידים לבוא על האדם, אם לבו שלם עם ה', הוא יציל מהם. הדוגמה הטובה ביותר היא אברהם אבינו, שאפילו שהמלך הראה עליו שלא יוליד, התהפך המלך וילד.

לפי זה המילה 'תהיה' נקראת עם תחילתו של הפסוק וגם עם סופו.

'תמים תהיה' - אם 'תהיה עם ה'.

מלחמת היצר

כי תצא למלחמה על איבך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי ה' אלהיך עמך המעלה מארץ מצרים: (דברים כ א)

המלחמה הגדולה והחשובה ביותר, היא מלחמת האדם עם יצרו. מלחמה קשה ומורכבת.

האור החיים הקדוש מגדיר את שני הקשיים העיקריים העומדים לפני האדם במלחמה קשה זו.

הקושי הראשון הוא חוסר המיומנות. היצר מגיע עם תבסוסים, מצויד וחמוש היטב - סוס מוכן ליום מלחמה. היצר מיומן והאדם לא.

המשך בעמוד ג'

ספיר ויהלום פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

פתחו לי פתח

העיניים נישאות אל על, מביטות בהשתאות במבנה האימתני העשוי לוחות לוחות של זכוכית וביניהם קורות מתכת במשקל טונות. העיניים מרפדים את הקומות העליונות, מלטפים ברכות את מרום הבנין. המבט עולה עוד, ועוד, מטפס עם מתאר הבנין ומנסות להשיג את גובהו העצום ואולי אפילו להביט בראשו, אך הגובה הבלתי נתפס בלתי נגמר.

אלף קומות, לא פחות. גורד שחקים במלוא מובן המילה.

קולו של כרוז מלכותי קוטע את רצף המחשבות, מזמן את כלל תושבי הבירה אל הכיכר המרכזית ומיידע אותם כי בפיו חדשות מסעירות, משמחות ושמא זו אף זו.

'הקשיבו הקשיבו!' זה התחיל כמו קלישה מצועצעת אך עד מהרה הבינו המתקבלים כי לא הפעם. ההכרזה הנוכחית אכן הפתיעה והכתה בתדהמה את באי הכיכר, התרגשות סמיכה הזדחלה במעלה גבם והם האזינו לכל מילה בשקיקה.

'רואים אתם את החבל המשתלשל מקומתו העליונה של הבנין?' הצביע כלפי מעלה בתנועה רבת משמעות, 'הנני להכריז בשם המלך, כי כל אדם שיטפס במעלה החבל עד לראש גורד השחקים...' וכאן בא פירוט ארוך של הטבות חלומיות בכל מישורי החיים, פרסים יקרי ערך ועוד כהנה וכהנה, מתת ידו הנדיבה של המלך.

'רגע' היה מי שהעז לתהות בקול, חרדה בקולו, המלך לא באמת מתכוון... שנטפס - לשם?!

הנהון נמרץ הבהיר לו כי אכן כך. זו היתה כוונת המשורר, ללא מקום לפרשנות.

כל ציבור מורכב מאמיצים ופחדנים, זהירים וגם פזיזים, והציבור בעיר הבירה לא היה שונה בענין זה. גם כאן, מרבית הנוכחים משכו בכתפיהם והעדיפו לשמור על מתנת החיים, תוך ויתור על מנעמים שונים שייתכן ולא יזכו לממש בגלגול הנוכחי. אחרים, מעטים מני רבים, בחרו לנסות ונואשו כעבור כמה קומות. החבל התברר כחלקלק ולח, הרוחות תרמו את חלקן והמשימה נראתה מאתגרת מרגע לרגע.

רק אדם אחד נותר, נלחם על כל מטר ונחוש להשלים את המשימה.

קומה ועוד אחת, כמה מטרים ואחריהם עוד כמה. בקושי, במאמץ וכשרוחות זעף מכות בו ומטלטלות אותו כעלה נידף, החבל נשמט מידי לא אחת והוא המשיך להילחם, אחז בו שוב ושוב והוכיח כי הוא קרוץ מחומר שונה.

מבט קצר למטה עורר בו חלחלה, אך הוא עצם עיניו והמשיך. קובר אי שם בירכתי המח מחשבות הגיוניות שהורו לו להרפות מהמשימה הבלתי אפשרית. מבט נוסף, והפעם כלפי מעלה, הבהיר לו כי נותרו לו תשע מאות ושמונים קומות, הוא כמעט התייאש, אך לא.

משיכה נוספת בחבל, כמה נשימות עמוקות, והוא ממשיך.

קומה מצטרפת לקומה, וכך כעבור שעה נוספת, ארוכה ומאתגרת, הוא מצא את עצמו נאחז בסורגי הקומה השלושים ומתנשף בדיוק כמו אדם במצבו.

זהו. הוא לא יכול יותר. לא מסוגל.

מחשבותיו התערפלו, כוכבים ריצדו מול עיניו וידי הסדוקות ממאמץ החלו לאבד את אחיזתן. בהחלט נראה היה כי סוף הסיפור הגיע, ולא בהכרח סוף טוב.

גופו החל להישאב מטה, ואז זה קרה.

משק כנפיים נשמע קרוב, מאד קרוב, ורגע לאחר מכן הוא הרגיש יציב ונינוח, נישא בנעימים על גבו של נשר קל מעוף שהטיס אותו הישר אל על, לקומה האלף. שם המתין לו המלך, חיוך רחב על שפתיו וסביבו פזורות עשרות אריות-מתנה מזהבות ועטופות בכל הצבעים והגדלים האפשריים.

כשוך ההתרגשות שחרר אותו המלך לדרך, ואת הירידה הוא כבר עשה באמצעות מעלית משוכללת שהובילה אותו בתוך שניות אל קומת הכניסה. שם המתין לו גדוד עיתונאים ושאלה אחת בפי כולם: 'איך היית מסוגל?'

תשובתו הדהדה ברמקולים, מחכימה את שאר באי הכיכר ואת אזרחי הממלכה בכלל. 'אכן, לא יכולתי לעשות זאת. אולם ידעתי כי אם המלך ציוה על כך - אין ספק שהדבר אפשרי. לא שאני מבין כיצד, אך אם זה הציווי - יש דרך לבצע זאת! בכך לא היה לי ספק.'

משל נפלא ומתוק זה, אשר מקורו בספר 'משפט צדק', ממחיש היטב כי כל יהודי, בכל מצב ועם הכלים שנמסרו לו משמים, יש בכוחו לעשות את רצון ה' יתברך, ולא משנה עד כמה זה נראה מאתגר או אפילו בלתי אפשרי.

"פי תקרב אל עיר להלחם עליה" מורה לנו התורה הקדושה בפרשתנו (ד. כ.), "וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם". רבינו 'האור החיים' הקדוש זיע"א מאריך ומבאר את הפסוק, כמו גם את הפסוקים שאחריו, תוך התייחסות לנשמה היתירה אותה שולח הקב"ה לאדם - למען תת בו כח שיוכל לעמוד במלחמת היצר.

נתבונן במציאות ולא נכחד.

היצר הרע הינו מלאך. עם יכולות וכוחות של מלאך, והעובדה שהוא מכונה 'מלך זקן וכסיל' אין בה כדי להעיד על רפיסות כח או חולשה כלשהי. בל נטעה.

בדרך הטבע אין כלל אפשרות לנצח ולהביס אותו, לא בקרב בודד ועל אחת כמה וכמה במערכה הכללית הניתשת בינו לבין האדם במשך שבעים או שמונים שנות חייו. בכך משול היצר לאותו מבנה רם המתנשא למלוא אלף קומותיו וכמו לועג לכל המנסה לטפס עליו, לכבוש את פסגתו.

אלא שכאן טמון הסוד הגדול.

שם, במרום המגדל המאיים, ממתין הקב"ה ומצפה לאדם שיעשה את שלו, שיוכיח כי הוא נחוש לקיים את רצונו ולכבוש את העיר. נכון שאין בכוחו לעשות זאת, אמת שיכולותיו מוגבלות, אולם הניסיון כשלעצמו שווה זהב!

ואז, בדיוק בנקודה בה אין האדם מסוגל יותר, באמת ובתמים, להתקדם בכוחות עצמו אולם לאחר שפתח מעצמו פתח כחודו של מחט, פותח לו הקב"ה פתח כפחו של אולם, מנשא ומרומם אותו עד למדרגות העליונות ביותר.

אך תנאי בסיסי יש כאן.

כך אמר ה'שרף הקדוש מקאצק' זיע"א: 'נכון שנדרש מהאדם רק פתח, אך על הפתח להיות כפתחו של מחט'. נוקב, חודר, רציני. על המאמץ להיות כנה, משמעותי, ורק אז באה אתערותא דלעילא ומרוממת את האדם לפסגת ההשגה.

כמו שסיפר הגאון רבי ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל, ראש ישיבת 'כוכב מעקב' טשעביץ' (דביי המוצנע עמוד נד):

חסיד היה לו למגיד הקדוש מקוויניץ זיע"א, איש פשוט, שהיה לו קונדיטוריה, הוא היה אופה כעכים ולחמים, ומזה היה מתפרנס.

שאל החסיד את המגיד מקוויניץ: במה אני יכול לעבוד את השם?

ענה לו המגיד הקדוש: אתה לא צריך להוסיף שום דבר, רק תמשיך לעבוד כמו עד היום, תעשה מה שעשית עד עכשיו, אבל תוסיף בזה חיות וידישקייט. הרי בין כך אתה אופה לחמים, אז במקום לחשוב על הפרנסה שלך, תכוון בכל פעם שאתה מכניס לחם לתנור, בכל פעם שאתה מכין בצק, בכל פעולה ופעולה, תחשוב הנה ברוך השם הקב"ה זיכה אותי לאפות לחמים בשביל יהודים כדי להחיות את נפשם.

אם תחשוב כך כל הזמן, תתעלה במעלות מעלה ועוד מעלה, מתכוונים לשם שמים, ונפתחים שערים של אולמות, שערי שמים.

והרה"ק 'פני מנחם' מגור זיע"א, במשא הספד אותו נשא על המשגיח הנודע הגה"ח רבי גדל אייזנר זצ"ל במלאת השלשים לפטירתו, אמר את הדברים הבאים: הרב אברהם מוקטובסקי ז"ל, אמר לי בשם אבי [הרה"ק 'האמרי אמת']

זיע"א, הסבר על מאמר החיד"א 'אין לך דבר העמד בפני הרצון', ותמוה, שהרי הרבה פעמים נאנס אדם ואינו יכול לעשות רצונו, וכמו שנאמר (ברכות א.) 'חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה', ועוד כיוצא בזה. ואמר אבי זיע"א, שהכונה ההפך, 'אין לך דבר העמד בפני הרצון', הינו, לרצות אפשר תמיד, אין שום דבר שמעכב את הרצון, ולכן אומרים לאדם: ניהא, לא יכלת לעשות, אולם מדוע לפחות לא רצית, הרי גם רבי חנינא בן דוסא לא יכול היה לעשות, אולם הוא לפחות רצה. וכשרוצים באמת מכל הלב מסייעים משמים. אלא מה, היצר הרע אינו נותן לרצות, שוב עומד האנכי

הקושי העוסף טמון בתרבות גוף האדם, שבטבעו מושך אותו למטה, עד כי יבוא לגנוב ולגזול, להתנאות ולאכול כל אשר תאוה נפשו. תרבות הגוף היא העומדת בדרכו לא לקיים מצוות ולהיכשל בעבירות חזו. שלא לדבר אחרי שנכשל האדם, אז לגמרי מאיים יצרו להשתלט עליו.

וכך מפרש האור החיים את הפסוק:

כִּי תֵצֵא מִלְחָמָה עַל אוֹיֵבְךָ – זו המלחמה הגדולה של האדם עם יצרו.

וְרֵאִיתָ סוֹס וְרֹכֵב – הם שני המפריעים העיקריים שמנינו. 'סוס' הוא מיומנות היצר. 'רוכב' הוא תרבות הגוף.

אל מול החשש הגדול הזה, באה התורה ואומרת: **לֹא תִירָא מוֹהֶם**. ומדוע, **כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ**.

נכון שלבדך אינך מסוגל לעמוד במלחמה זו, אבל כאן יכול תוכל לנצח, **כִּי ה' עִמָּךְ**, וכאשר בא האדם להיטתר, ימין ה' פשוטה לקבלו, ולסייע להכניע את יצרו.

הבא להיטתר מסייעים אותו.

תבסיסי מלחמה

כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם: וְהָיָה אִם שָׁלוֹם תַּעֲנֶנּוּ וּפָתַחָהּ לָךְ וְהָיָה כָּל הָעָם הַנִּמְצָא בָּהּ יִהְיוּ לָךְ לְמַסַּךְ וְעַבְדֶּיךָ: וְאִם לֹא תִשְׁלַח עִמָּךְ וְעִשְׂתָּה עִמָּךְ מִלְחָמָה וְצִרְתָּ עָלֶיהָ: (דברים כ יב)

את כל עניין המלחמה האמורה כאן, לומד האור החיים הקדוש כרמו על המלחמה הגדולה – מלחמת היצר.

את תבסיסי המלחמה המנויים כאן, עלינו להעתיקם למלחמת היצר.

המאבק הוא על גוף האדם הנקרא בספר קהלת "עיר קטנה".

כִּי תִקְרַב אֶל עִיר:

הדרך הראשונה היא דרך השלום. לא לצאת מיד למלחמה, ברגע אחד ובקיצוניות.

יאמר האדם ליצרו, מה התכלית לחשוב רק על העולם הזה ומענימיו. האם שווה ליהנות כאן ולהגיע לעולם הבא בידיים ריקות חלילה! הבה נעשה שלום. גם עולם הזה, גם עולם הבא. אזרח מאיסורים, אעשה מצוות, ואשתדל להרוויח גם בעולם הזה וגם בעולם הבא. עושים שלום. לטובת כולם. הגוף והנשמה.

אבל אם הגוף לא משתף פעולה, או לפעמים גרוע מכך, שארית ההתחזקות באה נפילה כואבת, במקרה כזה אין ברירה **וְעִשְׂתָּה עִמָּךְ מִלְחָמָה**, צריך ללכת בכל הכוח, לאסור על עצמו גם דברים המותרים, לבכות לפני ה', להתעצם בכל דרך להתיש את כח היצר.

וכשאדם נלחם, מובטח הוא **וְנִתְּנָה ה' אֱלֹהֶיךָ בְיָדְךָ**, ויכנע שונאך, היצר הרע בידך, ותשוב להתקרב לה'.

לשקר ולכזב ולהעמיד פנים כאילו דורש הוא את טובתו של האדם.

'הנה היום' המשיך רבי פנחס את דבריו, 'היה לי משא ומתן אתו, כפי שיודעים אתם אוהב אני לקום בהשכמה לפני שחלל העולם מתמלא חלאה וזוהמא. גם היום התעוררתי לפני עלות השחר, ורציתי לפני אמירת תהלים כמנהגי, ללכת ולטבול במקוה. והנה היצר הרע כנגדי, ומתחיל להסיתני "איך תלך לטבול בצינה כזו, קור גדול בחוץ, שלג וקרח, המים במקוה קפואים ככפור, וטבילה בשעה כזו יש בה משום עבירה, כי היא כרוכה בסכנת נפשות".

אמרתיו לו "אם הקור גדול כל כך, איך באת לכאן, הלא כל הלילה לא היית בבית, באת עכשיו מן החוץ, בוודאי מרגיש אתה קור וקפאון, שכב אתה במקומי במיטה החמה, ואני אלך ואטבול". כך התכוונתי להשתמש ממנו, הלכתי אל המקוה, שברתי את הקרח, וירדתי וטבלתי.

פונה אני לצדדים, והנה היצר הרע אף הוא עומד כנגדי בתוך המים, והוא מתחיל להלל ולשבח אותי, "צדיק גמור אתה, אין כמוך". עוד פעם העמיד פנים כידיד, כדי להכניס גאווה לתוך לבי.

ורבי פנחס סיים את שיחתו ואמר: 'שקן הוא אותו בעל דבר, צבוע שאין כמוהו. מסוגל הוא להתעטף בטלית שכולה תכלת, ללבוש אצטלא דרבנן, ולהעמיד פנים של יראת שמים, כדי להרבות מחלוקות בישראל. כך הוא דרכו של יצר הרע, צבוע הוא, ואין יהודי כשר רשאי להאמין לו בכהוא זה...'

וכך כותב הרה"ק רבי שלום משאף זיע"א בספרו **'דעת שלום'** (מאמר הנחש): הייתי במגדל קיבוץ החיות כאן בלונדון, והתבוננתי על ה'נחש', מ'שם גדול' מאוד ונפלאות ידובר בו. והמתבונן בו יראה באמת שהוא היצר הרע האמיתי, הוא שוכב ונח במנוחה שלמה כשה תמים, וצבעיו מעורו הם להפליא להפליא. וכן הוא היצר הרע למעלה ולמטה הוא כאוהב נאמן להאדם הבהמי, כן מתראה לו, וצבעיו רבים ורבים כי לכל אחד מאנשי העולם מתראה בגוון אחר ומתקשט ומתנאה בפני האדם הבער.

וכבר אמר הבעש"ט הקדוש זללה"ה על הגמרא (שבת עה). שוחט משום מאי מחייב, משום צובע. ופירושו **התוספות** ז"ל אשוחט דעלמא קאי. ואמר הוא ז"ל, כוונת התוספות על היצר הרע שהוא שוחט העולם, הוא חייב משום צובע, שהוא לוקח עבירה בידו וצבעה בגוונין נאים ומביאה אל האדם, ומי שאינו מבין רח"ל סובר שהוא מצוה רח"ל, כי בהסיתו אינו אומר עבירה היא, רק מסביר על כל ענין וענין שהוא מצוה, השם ישמרנו ממנו, ועל זה יהיה חייב לעתיד, כי לא נשלח לזה העולם לצביעות רק להסית לעבירה....

הוא הנחש הנח, המרוקם ביופי נהדר בצבעים שונים, ולכן הוא בצבעים וצורות וגוונין שונים.

ואת זה הנח יפיה תואר הרואים אותו מוסגר קשה שיבינו כי הוא הוא יהיה רשע וארמי כזה, אבל בשדה ששם מקומו רח"ל, מבינים האידן הוא השונא האמיתי להאדם, להורידו לבאר שחת בעקיצה קטנה מאד רח"ל, בצביעות והסתה קטנה עשה כן, והוא הולך לו לדרכו הרע, ובכמות צרת המנושך ויסוריו יסורי מיתה רח"ל, חזקים מאוד מאוד, עד שמת רח"ל ביסורים קשים ומרים.

(מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

בין האדם לקונו. אולם אין אתה בן חורין ואי אתה רשאי לפטר עצמך מהרצון.

ומעשה באחד מחסידיו של הרה"ק ה'בית אברהם' **מסלונים** זיע"א שהיה עני מרוד, ובגודל השתוקקותו לנסוע אל רבו ולשהות בצל קדשו בימים הנוראים היה החסיד אוסף פרוטה לפרוטה לצורך מטרה זו במשך כל השנה כולה. באחת השנים, אף פרוטות מעטות אלו לא היו מצויות ביד החסיד, וכשהגיע חודש אלול ראה החסיד כי אין בידו מעות עבור הנסיעה לרבו. התחזק החסיד באמונתו ואמר לעצמו: אמנם אין בידי כסף עבור הנסיעה שהיתה נעשית ברכבת אך אין זה פוטר אותי מלהתכונן אל הנסיעה כהרגלי. מיד נגש החסיד והכין לעצמו את כל צרכי הנסיעה, ארוז את חבילתיו והלך אל תחנת הרכבת. יושב היה החסיד בתחנת הרכבת והנה לפתע הוא מבחין בשטר כסף גדול הזרוק למרגלותיו, סכום שיש בו כדי צורך התשלום עבור כל הנסיעה. הבין החסיד כי נעשה כאן נס עבורו ומשמים הזמינו בידו את דמי הנסיעה ותיכף עלה על הרכבת. היו חסידים מספרים את הסיפור ומפטירים אחריו: החידוש בסיפור זה אינו בנס שנעשה לאותו חסיד, שהרי הקב"ה הוא כל יכול, אלא החידוש הוא בהנהגתו של החסיד, שלא נתן לייאוש לאחוז בו אלא עשה כל מה שבכוחו, ומשמים סייעו בידו להשלים את מחשבתו הטובה.

צביעותו של היצר הרע

רבינו ה'אור החיים' הקדוש זיע"א כותב בפרשתנו על הפסוק **וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהָקְהוּ נַפְשׁ וָמָוֶת** (דברים יט יא), שנרמז כאן על היצר הרע, **"ועליו העיד הכתוב כאן ואמר 'כי יהיה איש שונא, כי אין שונא אדם כיצרו רע, והוא מקור השנאה. 'לרעהו' כי הוא מראה ריעות לכל, כי לטובתם מייצעים, והוא שונא לו ומבקש רעתו בדרך אהבה וריעות. 'וארב' שאורב לו להחטיאו, כי יש לך לדעת שבעירה ראשונה שעושה האדם אינו עושה אלא כשגגה, ובזה מוצא שער הצר ליכנס לנפש. גם מקדים להאדם, כאומרו (בראשית ד ז) 'לפתח חטאת רובץ' קודם בא המנגדו באדם. גם מסביר לו פנים על מעשה הרע, ויאמר לרע טוב, ואין לך אורב גדול מזה, ובזה מתגבר עליו.**

הרה"ק רבי פנחס מקוריץ זיע"א ידוע היה כשונא את השקר שנאה תהומית, רגיל היה לומר 'אוהב אני להשכים בבוקר ולהתפלל קודם שאוירו של עולם מתמלא שקר ותרמית'.

פעם ישב רבי פנחס ביום חורף אחד לאחר תפילת שחרית בבית מדרשו, ושמע קבוצת חסידים שהיו שחים ביניהם על דרכי נכליו של היצר הרע, איך שהוא משתמש בכל מיני ערמוניות כדי למשוך את האדם ברשתו ולהסיתו לדבר עבירה.

נענה רבי פנחס ואמר להם: 'שונא אני את היצר הרע לא מפני שהוא מסית ומדיח, אלא בעיקר מפני שהוא שקרן ומרמה את הבריות. מעולם לא שמעתי שיבוא היצר הרע לאדם מישראל ויאמר לו עשה עבירה פלונית. כשרוצה הוא להדיח את האדם מן הדרך הישרה, בא הוא כמתחסד לפניו, ואומר "עשה מצוה פלונית", או שאומר "הנה פלוני אינו שומר שבת כהלכתה מצוה לרדפו עד חרמה", או "אלמוני אינו נזהר בדברים שבין אדם למקום מצוה לספר בגנותו ולדבר עליו לשון הרע ורכילות", וכדומה. כך הוא דרכו של היצר הרע,

מתיבתא אור החיים

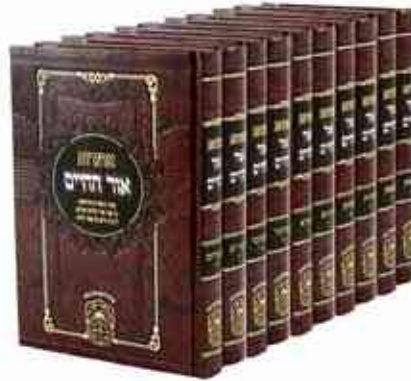
ד'טרף זרוע אף קדקוד' (דברים לג כ), דבזכות מצות תפילין הקשורים בזרוע יטרפו קדקוד אויב, ולפי סמך זה אם שח בין תפלה של יד לתפלה של ראש הרי לא קיים מצות תפילין כתיקונה, ולפיכך חוזר מעורכי המלחמה, משום דבעון זה יהיה נענש שלא יצליח במלחמה. והביא שם מהמדרש בשיר השירים על הפסוק (ד ב) 'שעלו מן הרחצה ושכולה אין בהם', אלו שנים עשר אלף ששלח משה לצבא על מדין, שלא הקדים אחד מהן תפילין של ראש לתפילין של יד, שאלמלא הקדים אחד מהן תפילין של ראש לתפילין של יד לא היה משלח, ולא היו נכנסין ויוצאין משם בשלום. והוא מוסמך מהגמרא דבשח בין תפילין לתפילין ג"כ חוזר מעורכי המלחמה, הרי עינינו הרואות כחה של מצוה זו לענין מלחמה יותר משאר מצות.

אמנם בבית יוסף (או"ח סי' נד) הביא בשם הגהות מיימוניות (הלכות תפלה ונשיאות כפים פ"ז אות ע) שכתבו: וגרסין בירושלמי המספר בין ישתבח ליוצר עבירה היא בידו וחוזר עליה ממערכי המלחמה. ופסק כן להלכה בשו"ע (סי' ג), ובמשנ"ב שם (סק"ה) הביא: והא"ר (סק"ב) כתב בשם מטה משה שהקליפות מבטלים לעלות התפלה וע"י פסוקי דזמרה מכריזים אותם, וכששח חוזרין עליה בשביל העבירה הזאת אותם הגדודים שהם מעריכים מלחמה בינינו בעוה"ר, ע"כ ראוי שלא לספר.

בינייהו עבירה דרבנן. כמאן אולא הא דתנאי שח בין תפילה לתפילה [בין הנחת תפילין של יד לתפילין של ראש] עבירה היא בידו [אם לא חזר ובירך] וחוזר עליה מעורכי המלחמה, כמאן כרבי יוסי הגלילי.

ומה שכתב רבינו כי שיערו העון שיכנס בלבו הפחד מיוצרו שאפילו אין בידו אלא שדיבר בין ישתבח ליוצר. הוא על פי דברי הגמרא בסוטה (מד:): כמאן אולא הא דתנאי שח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה, כמאן כרבי יוסי הגלילי.

וביד המלך על הרמב"ם (הלכות תפילין ומוזוה וס"ת פ"ד ה"ו) ביאר הטעם שתפסה הגמרא העבירה דשח בין תפילה לתפילה, וכתב שמצינו ברא"ש סי' ט"ו בהלכות קטנות שהביא דרשא על קרא

כתב רבינו (דברים כ ח): 'מי האיש הירא וגו'. רבותינו ז"ל אמרו (סוטה מד). זה הירא מעבירות שבידו, פירוש על דרך אומרו (ישעיה לג יד) 'פחדו בציון חטאים', שכל מי שיש בידו עבירות לבו ירא וחרד מעצמו, ואפילו אינו יודע שיש בידו עבירות הפחד הנכנס בלבו במלחמה תודיעהו כי יש בידו עבירות, ורבותינו ז"ל (או"ח סי' נ"ד ס"ג בשם הירושלמי) שיערו העון שיכנס בלבו הפחד מיוצרו שאפילו אין בידו אלא שדיבר בין ישתבח ליוצר, והטעם כי הנכנס למלחמה צריך לעשות לו נס להנצל מחרב אויב וכל שבידו מבחינת הרע אינו ראוי לנס ומזלו יפחידו. ע"כ.

והנה דברי רבותינו הם במשנה בסוטה, וזה לשונם: 'ויספו השוטרים לדבר אל העם' וגו', רבי עקיבא אומר 'הירא ורך הלבב' כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. רבי יוסי הגלילי אומר 'הירא ורך הלבב', זהו המתיירא מן העבירות שבידו, לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו שיחזור בגללן [לפיכך, ש'הירא' זהו הירא מעבירות, תלה התורה בנה ונטע ואירס לחזור בגללן, כדי שיתלה בכך החזרה ולא יתבייש לומר מעבירות שבידו הוא ירא וחוזר (רש"י)]. רבי יוסי אומר אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לממזר ולנתי, הרי הוא 'הירא ורך הלבב'. ואיתא בגמרא (מד:): מאי איכא בין רבי יוסי לר"י הגלילי, איכא

גם אתם זכיתם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו

למייל המערכת m028039999@gmail.com

או לפקס 02-5385689

או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

אור הישועות מכתבי הלומדים

כאשר סיימתי את כל ספר אור החיים על הסדר, ברוך ה' זכיתי למצוא את זיווגי, וסגרנו ווארט בראש חודש סיון

היו לי קשיים במציאת שידוך ובמשך שנים רבות לא מצאתי את זיווגי, הגעתי לגיל 36 וכמעט אמרתי נואש, החלטתי לנסות סגולה נפלאה ששמעתי בעבר שיש בלימוד תורת האור החיים הקדוש, וקיבלתי על עצמי ללמוד בספר אור החיים על הסדר מידי שבוע עד שאסיים את כל הספר.

כאשר סיימתי את כל ספר אור החיים על הסדר, ברוך ה' זכיתי למצוא את זיווגי, וסגרנו ווארט בראש חודש סיון. ולאחר האירוסין התברר שארוסתי ובני משפחתה גם פעלו למען הצדיק ותרמו להחזקת אברכים שילמדו בליל פורים את מגילת אסתר עם פירוש "ראשון לציון" לרבינו האור החיים הקדוש.

ברוך ה' לאחר החתונה זכינו להיפקד בבן זכר, ומאת ה' היתה זאת שהברית התקיימה בדיוק בט"ו תמוז שזהו יום ההילולא של רבינו האור החיים הקדוש. ראו זה פלא.

(גל' מקבץ סיפורי ניסים)

מחוברים לחיים
לשמיעת שיעורים ודרשות
חייגו: 03-617-1077

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
(רעזא דרעזין)
פרשת שופטים תשפ"א
ביהמ"ד באר ישראל

גיליון מ"ג

פרשת שופטים

תשפ"א

לדוד ה' אורי וישעי

ארבעים ימי רצון

כאשר חטאו ישראל בעגל, עלה משה רבינו למרום לבקש עליהם רחמים, ואכן הועילה תפילתו לבטל גזר דינם של ישראל שלא להמיתם. אולם עדיין היו נזופים למקום, ומשום כך עלה משה רבינו ארבעים ימים באחרונה, כדי לבקש על חזרת אהבתם של ישראל וחיבתם לפני המקום. סופם של ארבעים יום אלו היה ביום הכיפורים, שבו אמר לו הקדוש ברוך הוא 'סלחתי כדברך'. ומאז נקבע יום זה ליום סליחה וכפרה לדורות. אולם כבר מראשית אותם הימים דהיינו מראש חודש אלול, חשובים הם ימי רצון וסליחה.

על כן, נהגו ישראל מדורי דורות לקדש ימים אלו להתקרב אל בוראם, לבקש רחמים עליהם ועל זרעם ולשוב בתשובה שלימה. בכל תפוצות ישראל נהגו מנהגים שונים בימים אלו; יש האומרים סליחות, יש התוקעים בשופר ומוסיפים מזמורים, אך הצד השווה שבהם, שכולם מתעוררים בימים אלו מתרדמת הזמן ומתקרבים אל ה'.

אמירת 'לדוד ה' אורי וישעי' ומקורה

מנהגינו אנו להוסיף ערב ובוקר בסיום התפילה את מזמור כ"ז שבתהילים, 'לדוד ה' אורי וישעי'. בספרי הפוסקים הרחיבו דברים בדבר מקור המנהג, אשר מופיע לראשונה בספר 'שם טוב קטן', להרב החסיד המקובל רבי בנימין בןש הכהן מקראטשין זצ"ל (נדפס בשנת תס"ז), שם כתב לומר מזמור זה מראש חודש אלול ועד שמחת תורה, וז"ל: "הא לך סוד גדול, כל האומר מזמור זה מראש חודש אלול עד אחר שמחת תורה, אפילו גזירה רעה כתובה על האדם מן השמים יכול לבטלה, ומבטל מעליו כל גזירות רעות וקשות, ויוצא בדימוס זכאי בדין. וצריך להזהר מאד מאד שיאמר זה המזמור ערב ובקר דבר יום ביומו, מראש חודש אלול עד אחר שמחת תורה, אזי הוא מובטח שיוציא שנותיו וימיו בטוב ויערב לו ויכריע על ידי זה כל מיני מקטרגים". ועוד הביא שם, כי מראש חודש אלול נפתחין י"ג מכילין דרחמי [י"ג מידות של רחמים], שהם מאירים למטה, ובמזמור הזה יש שלוש עשרה שמות הוי"ה וכו', עיין שם שהארץ ככוונות הקדושות שבמזמור זה.

בדומה לזה הביא כן בסידור האר"י עם פירוש הרה"ק רבי שבתי מראשקוב זיע"א, שנהגו לומר מזמור 'לדוד ה' אורי וישעי' עם כל הכוונות האמורות בספר 'שם טוב הקטן' הנ"ל.

מנהג זה הביאו גם רבינו החיד"א זיע"א בכמה מספריו (סנסן ליאיר בסופו, מורה באצבע סימן א אות לו), ובמשנה ברורה (סי' תקפא סק"ב) פסק בזה הלשון: "ונוהגין במדינתנו מראש חודש אלול עד יום הכיפורים לומר בכל יום אחר גמר התפלה מזמור

'לדוד ד' אורי' וכו' בוקר וערב, ואומרים אחריו קדיש. ואנו נוהגין לומר עד שמיני עצרת ועד בכלל". ומקור דבריו מן ה'מטה אפרים' (שם סעיף ו).

ומה שכתב שמנהגם לומר עד שמיני עצרת, זהו בחוץ לארץ ששמיני עצרת עדיין שייך לימי חג הסוכות. אך בארץ ישראל נוהגים לאומרו רק עד הושענא רבא.

דברי המעשרים על המנהג

אולם, לא כל הקהילות החזיקו במנהג זה. ולמשל הרה"ק ה'דברי חיים' מצאנז נהג שלא לאומרו, וכן עוד צדיקים. וכך כתב הרה"ח רבי פנחס חיים טויב זצ"ל גאב"ד ראזדאל, (הובאו דבריו בהקדמת ספר 'לב שמח' שה"ל בנו רבי יהודה יחיאל זצ"ל), וז"ל: "אודות 'לדוד ד' אורי וישעי' בראש חודש אלול, הלא ידוע לך שאין אנחנו אומרים 'לדוד ד' אורי וישעי' בראש חודש אלול כמנהג קצת מקומות. תדע בני בני, שכל הדברים הכוונות הנאמרים שם הם אינם מרבינו האר"י הקדוש זצ"ל, לא מיניה ולא מקצתיה, רק בכל הדברים האלו הם מועתקים מספר חמדת הימים, אשר אנחנו מקובלים מאבותינו רבותינו הקדושים שלא להשגיח על הדברים האלו וכו'. ובאמירת 'לדוד' וכו' ידוע בוודאי אלי שרבינו הקדוש מאור הגולה החוזה מלובלין ז"ל לא היה אומר, וכן תלמידיו הקדושים היהודי הקדוש ז"ל ורבינו זקני הקדוש מזידיטשוב ז"ל ורבינו חו"ז מראפשיץ ז"ל לא היו אומרים 'לדוד' מחמת טעם זה. וכשהייתי בשנת תרפ"ז בקארלסבאד והי' שם הגה"צ מפארסיב מארץ פולין נכד של היהודי הק' ז"ל ואמר לי שמקובל בידו בוודאי מרבינו היהודי הקדוש זצ"ל זקניו איש מפי איש שלא אמר לדוד, מחמת ששמעו מרבו הקדוש מלובלין ז"ל שזה הדבר אמירת לדוד הוא מן הספר חמדת ימים, ושמחתי מאוד בזה כמוצא שלל רב. וגם הגה"ק רבינו מצאנז ז"ל לא אמר לדוד. והצדיקים שאמרו לדוד בוודאי לא היו יודעים שהוא מן הספר הנ"ל, שאילו היו יודעים לא היו אומרים, רק היו רואים בהסידור היו סוברים שהוא מרבינו האר"י הקדוש ז"ל אבל לא כן הוא", עכ"ל.

וכעין זה כתב הרה"ק מקלויזנבורג זיע"א במכתב (הובא בקובץ אגרות קודש אגרת ח), שם ביאר דברי זקינו ה'דברי חיים' מצאנז שכל אמירה שאין לה שורש מן השלחן ערוך או מן הכתבים (היינו כתבי האר"י ז"ל) אינו אומר, היות ובעוונותינו הרבים כשל כח הסבל וכל תפלותינו רק מן השפה ולחוץ, וגם מה שכבר חייבים לומר צריכים הרבה רחמי שמים כדי לומר כראוי. וכן הביא שם בשם הגה"א שאין ראוי להוסיף ולומר (וראה במעשה רב אות ג).

מנהג רוב העולם באמירת 'לדוד'

לעומת זאת, מנהג הרבה קהילות, וכמדומה שאפשר

לומר שכן הוא מנהג כמעט כל הקהילות - שנהגו לומר מזמור זה. ויש שהגדילו ונהגו לאומרו כל השנה, ושורש לזה נמצא כבר בדברי החיד"א הנ"ל, שכתב (מורה באצבע שם): "מנהג טוב לומר אחר כל תפלה מזמור 'לדוד ה' אורי וישעי' (תהלים כז), ובפרט מראש חודש אלול עד הושענא רבא". ועוד כתב (סנסן ליאיר שם): "ומה טוב לאומרו כל השנה בשחרית מנחה ערבית, ולפחות כל יום האומרו בכוונה אחר תפילת שחרית ימצא חיים".

ואכן נדפס מזמור זה והמנהג לאומרו בהרבה סידורים, ובהם גם בסידור עולת תמיד, ונכתב בצידו כי סגולה נפלאה היא לומר מזמור זה בימי חודש אלול ובימים הנוראים עד הושענא רבא.

אורי וישעי - ראש השנה ויום הכפורים

ומעתה שומה עלינו להבין פשר דבר, מה טיבו של מזמור זה ומה ענינו, ומדוע חשובה אמירתו כל כך, ומה שייכות יש לו עם ימי הרחמים והסליחות.

פתח דברינו יאיר מדברי חז"ל במדרש שוחר טוב על תהילים (כז, אות ד), וז"ל: "רבנין פתרי קרא בראש השנה וביום הכפורים. לורי' בראש השנה, שהוא יום הדין, שנאמר (תהלים לו) 'הוציא כאור צדקן ומשפטן כצהרים'. וישעי' ביום הכפורים, שיושיענו וימחול לנו על כל עונותינו. 'בקרוב עלי מרעים', אלו שרי אומות העולם. 'לאכול את בשרי', שהם באים לקטרט את ישראל ליום הדין. 'צרי ואויבי לי', את מוצא השטן בגימטריא שס"ה כמנין ימות השנה חסר חד, כל ימות השנה יש רשות להשטן להשטין לישראל, חוץ מיום הכפורים, אמר ליה הקדוש ברוך הוא אין לך רשות ליגע בהן, אף על פי כן לך וראה במה הן עסוקין, כיון שהולך ומוצא אותם כולם בתענית ובתפלה, ולבושין בגדים לבנים, ומעוטפים כמלאכי השרת, מיד חוזר בבושה ובכלימה, אמר ליה הקדוש ברוך הוא מה מצאת בבניי, אמר לו הרי הן כמלאכי השרת, ואיני יכול ליגע בהן, מיד הקדוש ברוך הוא סובל אותן, ומבשר להם סלחתי להם. מכאן ואילך אומרים ישראל, 'אם תחנה עלי מחנה' אומות העולם 'לא יירא לבי', ואם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח', בתורה שנקראת 'זאת', שנאמר (ויקרא לו) 'זאת התורה'. אמר ר' לוי אכסיתורין שכתבת לי בתורתך (שם טו א) 'בזאת יבא אהרן'.

על דרך חז"ל הקדושים, ממשיכים רבותינו הקדושים ומבארים את המשך המזמור - 'כי יצפני בקפה' - על חג הסוכות (ראה מטה אפרים סימן תקפא).

רמזי חודש אלול במזמור זה

ובביאור חתימת המזמור, 'לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים', מביא רבינו צדוק הכהן מלובלין זיע"א (פרי צדיק דברים, לחודש אלול) את דברי הבעל הטורים (דברים לו) וז"ל: "את לבבך ואת לבב.

משום שביום הכפורים בני ישראל הם בבחינת 'בעלי תשובה', ויכולים לעלות לדרגות שאין צדיקים גמורים מגיעים אליהן.

ישראל עסוקים בנקיין זוהמת החטא – והקב"ה שמח

בהם

ומה שהביא מן התנא דבי אליהו, הנה זה לשון המדרש שם: "דבר אחר 'מים יוצרו ולו אחד', זה יום הכפורים לישראל, שהוא שמחה גדולה לפני מי שאמר והיה העולם, שנתנו באהבה רבה לישראל, משלו משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שהיו עבדיו ובני ביתו מוציאים את הזבלים ומשליכים אותם כנגד פתח של מלך, וכשהמלך יוצא ורואה הזבלים הוא שמח שמחה גדולה, לכך נדמה יום הכיפורים, שנתנו הקדוש ברוך הוא באהבה רבה ובשמחה".

כלומר, אף על פי שביום הכפורים ישראל עסוקים בחטא לכאורה, מכל מקום כיון שעל ידי זה הם מנקים ומטהרים עצמם לפניו יתברך, שְׁמַחָ ה' בזה שמחה גדולה, כמלך הַשְׁמַח בעבדיו המנקים את ביתם אף שהזבלים עומדים מול פתח ארמונו.

ובחינה זו מתקיימת בעבודת הכהן הגדול ביום הכפורים, כאשר נכנס הכהן הגדול לקדש הקדשים, ומביא עמו כף מלאה קטורת ומחתה מלאה גחלים ומקטיר לפני ה', ולאחר מכן נכנס ומסלק את הנותר, ונודע יקרת מלאכה זו של הוצאת כף ומחתה הנעשית גם היא בבגדי לבן, להורות על מעלה הנשגבה של נקיין הבית, כנגד טהרת ישראל מחטאיהם.

שופטים ושוטרים

והנה, בשבת הראשונה של חודש אלול, קוראים בני ישראל בכל שנה ושנה **פרשת שופטים**. וכך פותחת הפרשה (דברים טו-יז): "שֹׁפְטִים וְשִׁטְרִים תִּתֶּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק: לא תָּשֹׂא מִשְׁפַּט לא תִּכְזֹּר פָּנִים וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֶה עֵינֶיךָ תִּקְמִים וְיִסְלַף דְּבָרֶיךָ צִדִּיקִם: צֶדֶק צֶדֶק תִּדְרֹךְ לִמְעַן תִּחְיֶה וְיִרְשָׁתָּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ".

והנה, שופטים אלו הם הדיינים הדנים דין תורה לאמיתו, ומעלתם גדולה ועצומה כדברי חז"ל (שבט יא): "כל דין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת – מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית. כתיב הכא (שמות יח ג) 'ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב', וכתוב התם (בראשית א ה) 'ויהי ערב ויהי בקר יום אחד'". וכן אמרו חז"ל (פסחים יז): "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל דין שדן דין אמת לאמיתו מְשַׁקֵּה שכינה בישראל, שנאמר (תהלים פב א) 'אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט'".

לסיוע השופטים עומדים השוטרים, שהרשות נתונה להם להלקות ברצועה שבידם את מי שאינו רוצה לשמוע לפסק הדין, ועל ידם מתקיים הדין.

מדוע לא נזכרו השוטרים בהמשך הפרשה

אמנם יש להבין, שבתחילת הפרשה מוזכרים השופטים והשוטרים יחד, אולם אחר כך לא נמצא שום דין מיוחד על השוטרים, וכל דיני הפרשה עוסקים בשופטים לבדם. וצריך ביאור.

אמנם לדרכנו כאן – דרך הרמז, יתבאר הענין היטב. 'שופטים' זהו יום ראש השנה, יום המשפט של מעלה לכל באי עולם. ו'שוטרים' מרמז על יום הכפורים, לאחר שניתנו עשרת ימי תשובה לישראל לשפר דרכיהם ולקרוע גזר דינם, אזי מי שלא מיהר להמלט על נפשו, ענוש יענש כפי אשר נקצב עליו. אך אם שבו ישראל בתשובה, שוב אין השוטרים נצרכים, כיון שזכו ישראל משפטם לפני ה'.

מטעם זה, בתחילת ימי הדין נקראים שניהם – 'שופטים' ו'שוטרים' תתן לך. אולם אם קיימו ישראל בעצמם 'ושפטו את העם משפט צדק', ונצטדקו

במדרש (ויק"ר כט א) על שמחל ה' יתברך לאדם הראשון ביום שבראו וְחָטָא, "אמר הקדוש ברוך הוא לאדם, זה סימן לבניך, כשם שעמדת לפני בדין היום הזה ויצאת בדימוס, כך עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום זה ויוצאין לפני בדימוס, אימתי, בחדש השביעי באחד לחדש", ובזה רמז שמחל לו על עוון 'עץ הדעת', שמספרו ג"כ תרל"ט.

רמזים לחג הסוכות

ועוד כתב שם ה'פנים יפות' וז"ל: "ה' מעוז חיי רומז על ימי החג, שהם רומזים על שני חיי אדם, כמו שאמרו במדרש (שם לב) על פסוק 'תוֹדִיעֲנִי אֲנִי חַיִּים שִׁבְעַת שָׁמֹחוֹת אֶת פְּנֵיךָ נְעֻמוֹת בִּימִינֶיךָ נֶצַח' (תהלים טז יא), אל תקרי 'שִׁבְעַת' אלא 'שִׁבְעַת', שהם שבע מצוות שישאל מקיימיהם בחג [דהיינו ארבעת המינים, סוכה, שמחה וחגיגה], ועוד רמז 'מעוז חיי' שהם כמספר 'ימי סוכה', שכל אחד מספרו קנ"א (טז). ואמר לשון 'ממי אירא' בראש השנה ויום הכיפורים שהם תחילת ימי הדין, ואמר 'ממי אפחד' בימי החג שבו נגמר הדין עם מסירת הפתקין, כמו שפירש רש"י בפרשת בשלח (שמות טו טז) דִּיִּקְרָא הוּא מֵרְחוֹק וּפָחַד מִקְרֹב".

שני ימים טובים כנגד שני חטאים

כאמור דרשו חז"ל את השייכות בין מזמור זה לימים הנוראים, ואמרו: "אורי זה ראש השנה, וישעי זה יום הכפורים".

ראיתי במבארים, כי שני הימים טובים הללו, ראש

כי כל הפרק כולו מוקף וסובב ברמזים על הימים הנוראים ועל חודש אלול, ומוכתר ב"ג שמות הקדוש, הרומזים אל י"ג מביילין דרחמי – אלו שלוש עשרה מידות של רחמים

השנה ויום הכפורים, ניתנו להם לישראל כנגד חטא העגל וחטא המרגלים; ראש השנה כנגד חטא העגל, ויום הכפורים כנגד חטא המרגלים. ואם נתבונן היטב בזה, יאיר לנו הדבר באור חדש את ענין 'אורי וישעי'.

דעת ישראל ביום הכפורים

כי הנה כתב השפת אמת (פרשת אחרי מות תרס"ד) וז"ל: "ואל יבא בכל עת אל הקודש'. מכאן אמרו חז"ל (ברכות לד:) 'במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד'. כי בכל השבתות וימים טובים אינם יכולים לכונס לפני ולפנים, רק ביום הכפורים שהוא בחינת 'בעלי תשובה' שנפתח להם שער מעולם העליון. ועל זה איתא במדרש (שחר טוב תהלים כז) 'ה' אורי בראש השנה וישעי ביום הכפורים'. כי בראש השנה נחתמין צדיקים גמורים לחיים, אבל ביום הכפורים ישועה לכל העולם, אפי' להחוטאים שהם צריכין ישועה. ויום הזה הוא ישועה לכל השנה לבעלי תשובה. כמו דנאמר (ויקרא טז ב) 'ויעזר ה' ויכפר'. כי כל כפרות של כל השנה מיום הזה. וכמו כן 'אחת בשנה יכפר' (שמות יג), שההיום מכפר בכל ימי השנה. וכן דרשו חז"ל (תנא דבי אליהו רבא א) 'מים יצרו ולו אחד בהם' (תהלים קלט טז) זה יום הכפורים, וכתבי' בהם'. וכמו כן מה שדרוש במדרש (שחר טוב תהלים כז אות ג) 'אורי וישעי ביום' מטעם הנ"ל, שהיה אז ישועה לכל הדורות 'ויושע ה' ביום ההוא', ולכן אומרים זה בכל יום. וגם מה שדרשו חז"ל (תנא דבי אליהו שם) 'ולו אחד בהם' על יום השבת, שהוא גם כן ברכה על כל ימי השבוע".

מבואר בדברי קדש, מה שגבה מעלת יום הכפורים יותר מכל הימים, ואפילו משבתות וימים טובים, אשר רק בו נכנס הכהן הגדול לקדש הקדשים.

ראשי תיבות 'אלול'. לכך נהגו להשכים ולהתפלל סליחות מאלול ואילך. וכן 'לולא' האמנתי לראות בטוב ה' "לולא" אותיות 'אלול' שמאלול ואילך חרדתי נגד ה', עכ"ל.

ומוסיף לבאר שם את עומק הדברים, על פי מה שדורשת הגמרא (ברכות ד) על פסוק זה וז"ל: "תנא משמיה דרבי יוסי, למה נקוד על 'לולא' – אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא, אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו, שמא יגרם החטא". כלומר, שמשום ספקו של דוד המלך לכן נקוד על אותיות 'לולא', לומר שאינו יודע אם יקבל שכר עם הצדיקים או שמא לא חלילה. ומטעם זה ראוי לומר בחדוש אלול מזמור כ"ז שנזכר בו פסוק זה, כדי שיזכור האדם לתקן מעשיו שלא יגרם לו החטא לאבד עולמו חלילה, שהרי מי לנו גדול מדוד המלך שחש לזה.

ונודעו דברי הרה"ק מגור בעל ה'חידושי הרי"ם' זיע"א (ראה שפת אמת דברים לחדוש אלול תרל"ב), ש'לולא' יש בו שתי תיבות, תיבת 'לו' ותיבת 'לא'. דהיינו, שישים האדם עצמו בבחינת 'לא' – כמי שאינו כלום, וככל שיעשה כן, כך יזכה שיהיה העולם 'לו' – שיהיה שלו ויזכה בו. וזה סוד חודש אלול, וזו תכלית עבודת האדם בימים אלו.

רמזי הימים הנוראים

ובשם רבינו הגר"א זיע"א (ראה סידור הגר"א 'אשי ישראל', ובפירושו 'אבני אליהו' על מזמור זה) מובא רמז נוסף במזמור זה לימים הנוראים, בפסוק 'שמע ה' קולי אקרא ותנני וענני', וז"ל: "שמע ה' קולי" בראש השנה, כמו שכתוב (בראשית כז כב) 'הקול קול יעקב' שמתגברין בקול שופר, כמה דאת אמרת 'לשמוע קול שופר': אקרא. ביום כיפור, וכן דרשו חז"ל (ראש השנה יח) 'דרשו ה' בהמצאו' אלו י' ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, 'קראוהו בהיותו קרוב' זה יום כיפור. ואמר 'וחנני וענני', כי על יום זה נאמר (שמות לג יט) 'וחננתי את אשר אחון', אף על פי שאינו הגון, 'ורחמתי את אשר ארחם' אף על פי שאינו כדאי (ראה ברכות ז).

השפעת י"ג מידות בימים אלו

העולה מכל האמור, כי כל הפרק כולו מוקף וסובב ברמזים על הימים הנוראים ועל חודש אלול, ומוכתר ב"ג שמות הקדוש, הרומזים אל י"ג מביילין דרחמי – אלו שלוש עשרה מידות של רחמים. וכפי שכתב רבינו הקדוש בעל ההפלאה בספרו 'פנים יפות' על התורה (פרשת אחרי מות, ויקרא טז ז) וז"ל: "והנה נהגו לומר מן ראש חודש אלול עד לאחר הסוכות מזמור כ"ז, ושמעתי הטעם מפני שיש בו י"ג שמות הוי"ה כנגד י"ג מדות המאירים באלול". כלומר, שנהגו ישראל לומר בחדוש אלול פעמים הרבה את י"ג מידות של רחמים, משום שימי רחמים הם, והמידות הקדושות משפיעות רחמים על ישראל.

אור ה' בראש השנה – וישועתו ביום הכפורים

ה'פנים יפות' ממשיך ומפרש את כל המזמור. ראשית מביא שם את דברי המדרש 'שחר טוב' המובאים למעלה, ואחר כך מפרש לפי פשוטו וז"ל: "אורי בראש השנה וישעי ביום הכיפורים וכו', לפי פשוטו מפני שראש השנה הוא יום הדין שהלבנה מתכסה בו, והקדוש ברוך הוא ברחמיו הוא מאיר לישראל, כדכתיב בישעיה ס' ס' (פסוק יט) 'ולנוגה הירח לא יאיר לך והיה לך ה' לאור עולם'. וישעי ביום הכיפורים, שהוא יום רצון וישועה וקבלת התורה והמצוות ולוחות שניות, רמז לכדי כי 'אורי וישעי' מספרם תרי"ג".

ועוד הוסיף לרמוז שם, כי ראש השנה נקרא בתורה 'יום הזכרון', ותיבות 'זכרון כפורים' יחד עולים בגימטריא תרל"ט (639), אשר זהו גם מנין התיבות 'הוי"ה אורי וישעי'. וזהו רמז למה שאמרו חז"ל

הזדמנות אשר כזו שלא תחזור עוד לא היה יכול לעמוד מנגד. לכן החליט לשים נפשו בכפו ולתפוס עסק זה בשתי ידיו, להבריא את הגבול ולמכור את הסחורה.

וממחשבה למעשה, עמד וקבע דברים עם אחד מגדולי המברחים, אשר נהירין לו שבילי הגבול כשבילי כף ידו, ויודע הוא אימתי השומרים עייפים והיכן אין הם מצויים, לכפו של מי יש לתקוע כמה זוזים דמי לא יחרץ, וזאת מי יש להשקות ביין שרף. וכך קבעו ביניהם על יום המסוגל לחשיכה גמורה באין ירח, ואז יחצו את הגבול יחד.

ראה ורעד

למן היום הזה והלאה, עד היום הנועד להברחת הגבולות, היה אותו הסוחר היהודי ירא וחרד ביותר, פניו היו חיוורות כל שעה, וכמעט שלא היה יכול לעשות דבר. מחשבותיו סבבו אך ורק סביב מעשה ההברחה, ודמיונו הכביר להראות מראות זועה, על אודות תפיסתו על ידי שומרי הגבול והריגתו על דם, או לחילופין אף אם יצליח לברוח ותהא לו נפשו לשלל, שמא יתפסו הללו את סחורתו, וכל הכסף הרב שהשקיע בקנייתו ירד לטמיון חלילה. כך היה רדוף בפחדיו לילה ויום, ולא יכל ליתן שינה לעיניו ולעפעפי תנומה.

לעומתו, העגלון המברח שכבר היה למוד בכגון דא, חי את חייו כרגיל כל אותם הימים, וידיעתו על תכניתו בעוד ימים אחדים לא הפריעה את מנוחתו כלל. אולם גם הוא הבוטח, לא הועיל לו חוזק ואומץ לבבו כי אם עד יום ההברחה עצמו. אך כאשר אתא לילה ובא בעגלתו אל בית הסוחר העשיר, אז החל הפחד לתקוף גם את לבו הוא, ביודעו את גודל הסכנה אשר הוא מכניס עצמו אליה. כל רשרוש קל החריד אותו ממקומו, ומבטיו נדדו מהכא להתם לראות האם אין עוקב אחריו. וככל שהלכו וקרבו לנקודת הגבול, כך גבר פחדו בקרבו, שיניו דא לדא נקשן וכולו אומר חיל ורעדה, אשר רק אימת הסוחר היושב לצדו גברה עליה.

רק שנים שנלוו אליהם, לא חש ליבם כל פחד, מעת שהחלו בדרכם ועד שהגיעו אל הגבול. היו אלו שני הסוסים המושכים את העגלה צעד אחד צעד. כל חשש לא ידע ליבם, ואפילו כאשר קרבו אל השומרים החמושים לא הניד הדבר רטט בקרבם, אף כי גם הם נתונים היו בסכנה גדולה, בהיות ויריות השומרים אינן מבחינות בין אדם לבהמה. כי לב סוסים להם, ואינם יודעים כלל את גודל הסכנה אשר בה שרויים אפילו הם עצמם.

יראת הצדיקים והכינונים

משל זה, אמר הרב מבריסק זצ"ל כדי להמחיש את יראת ימי האלול. הצדיקים אשר לב בשר להם, ויודעים את אשר לפניהם, מלאים פחד ורעדה כבר מראש חודש אלול. ופחד הדין מצמיח ליבם בקרבם, וגורם להם להוסיף יראה ומעשים טובים כדי לזכות בדין. וככל שגבר חיל הולך וקר, כך גדלה יראתם הנוראה עד שכמעט אי אפשר לדבר עימם מענינים אחרים מלבד אימת הדין. לעומתם פשוטי העם, אינם במדרגתם, ובחודש אלול אין יראת ה' בוערת בקרבם, אך גם המה בראותם כי יום הדין קרב ובא, חשים את היראה הגוברת בקרבם ויראת ה' גוברת בהם.

אך ישנם אשר כבהמות נדמו, ואינם אלא כאותם הסוסים, אשר אפילו ביום הדין עצמו הולכים להם בוטחים ושאננים. בוודאי אין זה משום 'חכמתם' הגדולה, אלא אדרבה, בגלל טפשותם המופלגה.

אמונה ובטחון – תנאי להצלחה מן הדין.

בכך יש לבאר גם מקרא זה על אודות השופטים והשוטרים. לפי פשוטו, אם 'שופטים תתן לך' – בבחינת אמונה הנתונה בלב – אזי לא תצטרך לאימת השוטרים. אולם עומק יש בדבר, על פי

המצוות (ראה שבת לא:), כמו שאמר הכתוב (דברים יב) "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁאֵל מֵעַמְּךָ כִּי אִם לִירָאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכֶיךָ וּלְאַהֲבָה אוֹתוֹ וְלִעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ". הרי לנו כי לכל המעלות באים על ידי היראה.

מדוע קודם ראש השנה ליום הכפורים

והנה ידועה הקושיה מפני מה נקבע ראש השנה קודם יום הכפורים. וכי לא ראוי יותר היה שיטהרו ישראל עצמם ביום הקדוש מכל חטא, ורק לאחר מכן יעמדו בדין ויזכו בו לחיים טובים ולשלום. ואם כן מדוע בא יום הדין קודם יום הכפרה.

אכן בפרשתנו נתגלה סוד הדבר, 'שופטים ושוטרים', קודם שופטים ורק לאחריהם שוטרים. וכמו שאמרנו חז"ל (מדרש תנחומא משפטים ד), "אם יש דין למטה – אין דין למעלה". על כן נערך המשפט תחילה, ואז בעשרת ימי תשובה יכולים ישראל לבטל את רוע הגזירה אם יקיימו הם דין בעצמם ויסירו הבגדים הצואים מעליהם. וכל העושה כן – מובטח לו שלא יפול לידיהם של שוטרים הממונים לקיים הדין, כי אין עונש במקום תשובה.

חילוק המדרגות באימת הדין

ויש להוסיף עומק בזה, כי באמת מעלת יום ראש השנה היא בעצם זה שמחדיר בישראל את אימת הדין, ואת הידיעה כי מוכרחים הם לשוב בתשובה, והאמונה במשפטי ה' מחזקת ונותנת כח עצום לשוב בתשובה שלימה.

בענין זה ידוע הסיפור אותו היה מספר מרן הרב מבריסק, הגרי"ז הלוי סולובייצק זצ"ל, וזה תורף המעשה.

'שופטים' זהו יום ראש השנה, יום המשפט של מעלה לכל באי עולם. ו'שוטרים' מרמז על יום הכפורים, לאחר שניתנו עשרת ימי תשובה לישראל לשפר דרכיהם ולקרוצו נזר דינם, אזי מי שלא מיהר להמלט על נפשו, עונש יענש כפי אשר נקצב עליו

בימי מלחמת העולם הראשונה, היו הדרכים משובשות ולא היה ניתן להתפרנס במסחר כרגיל. אולם המח היהודי רגיל למצוא בכל צרה את הצד הטוב, בהיות ובזמן מלחמה הגבולות הרגילים משתנים מיום ליום, על כן אין משמרת הגבולות חזקה כבשעת שלום, והכובשים אינם מכירים עדיין את כל המקומות שכבשו – והסוחרים בני המקום יכולים להבריא את הגבול בקלות, ולהביא עימם סחורה ממקום הזול למקום היקר, בלא לשלם מכס.

אולם גם השלטונות ידעו יפה מדבר זה וחששו מכך, ועל כן קבעו כי כל המברח את הגבולות, אחת דתו להמית במקום ללא דין וללא משפט. נמצא שהזדמנות נאה זו להרוויח ממון הרבה בשעה קלה, היתה סכנת מוות כרוכה עימה בצידה.

בנפשו יביא לחמו

ויהי היום, וגונב לאוזני אחד מן הסוחרים על אודות הזדמנות נפלאה להרוויח ממון רב ביותר. ישנו סוחר אחד אשר בידו מצויה כמות עצומה של בדים משובחים, חור כרפס ותכלת, ולעתות בצרה מוכר הוא כל סחורתו במחיר זול ביותר. ולא זו בלבד, אלא שנודע לו כי במדינה השכנה יוכל למכור בדים אלו בכסף רב, ואם ייפטר מן המכס יוכל להיעשות ברגע אחד עשיר מופלג ביותר. חשש הסוחר לנפשו כי הסכנה גדולה, אולם לעומת

ישראל בדינם – ממילא שוב אין צורך בשוטרים. וזו היא בחינת כפרת יום הכפורים, אשר על ידה אין קיום לעונש.

הכל הולך אחר הראשית

כדברים הללו יש לרמוז גם כן בברכת 'השיבה שופטינו' שבתפילת שמונה עשרה, בה מבקשים ישראל 'השיבה שופטינו כבראשונה'. במקום שאין בו משפט אין טובה יוצאת לישראל, וכפי שהיה בימות השופטים, אשר עליהם נאמר (שופטים יז) "בְּיָמֵיהֶם הָיָה אִין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיֹּשֵׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה". ועל כך בקשתינו, שישונו השופטים. ומה שמוסיפים לבקש שישונו 'כבראשונה', זהו רמז לראש השנה. כי הכל הולך אחר הראש, היינו שיהיה האדם מיושב בדעתו, כי מקום הדעת הוא במח שבראש, ואם הראש נפעל לטובה, ממילא כל השנה כולה נפעלת לטובה. כל החידושים הנעשים בימות ראש השנה נעשים 'בכח', ולאחר מכן במשך כל השנה מתקיימים הדברים 'בפועל'.

מטעם זה, נחשבים שני ימי ראש השנה ל'יומא אריכתא' (ראה ביצה ד: ורש"י שם ד"ה 'אסורה בזה'), כיון שהכל תלוי וכלול בהם. ורמז לזה נמצא בשם היום – 'ראש השנה', העולה בגימטריא כמנין התיבות 'א-להים יחנונו ויברכנו יאר פניו' (861) – כי כל הברכה של כל השנה כולה תלויה בימי ראש השנה, ואם בו מתהפכת מידת הדין למידת הרחמים (ראה ויק"ר כט י), שוב שולטת מידת הרחמים לאורך כל השנה.

יראת הרוממות לצדיקים – ויראת העונש לפחותים

עוד הובא בביאור דברי הפסוקים הללו בספר 'אמת ליעקב', להרה"ק רבי אברהם יעקב מסדיגורא זיע"א, כי באמת אם יתבונן האדם במעשיו בעיני השכל, בוודאי יכיר מיד שאין לעשות כל רע, כי אם טוב, שהרי כל תאוות העולם הזה ותענוגותיו הכל הכל הבלים, בן רגע היה ובן רגע אבד. והתעורר עיניו בו ואיננו. אמנם החסרון נעוץ בכך שהאדם מורכב מגוף ונשמה, ויש בו גם נפש הבהמית השואפת להנאות גופניות, וממילא אין כל מעשיו נקבעים ומוחלטים על ידי השכל לבדו, וזהו שורש כל רעה. ואם רוצה האדם הנלכב למצוא את העצה לזה, יעשה כדברי **הזוהר הקדוש** (בהקדמה, דף יא: כ"י עיקר היראה היא יראת הרוממות, ויקיים בעצמו (תהלים קיא) "ראשית חכמה יראת ה'", ויזכור כי ה' יתברך מלוא כ"ה הארץ כבודו ועיניו צופיות על כל המעשים, ומשחית בפרטות על כל לא אחד, ובזה יטה לבו לטובה ויזכה ליראה עילאה.

אמנם אף כי בוודאי כך היא דרכם של צדיקים, אמנם לא כל אחד זוכה לאותה יראה עילאה, להיות בבחינת 'אשרי אדם מפחד תמיד' (משלי כח יד). על כן הדרך היעוצה לו בזה היא שיכניס בלבו את יראת העונש, על דרך לשונות הכתובים "והאלקים עשה שייראו מלפניו" (קהלת ג יד), וכן "ודע כי על כל אלה יביאך האלקים במשפט" (שם טו).

וזהו 'שופטים ושוטרים' – אם זכה אדם ליראה פנימית מהדר גאון עוזו יתברך, זהו בבחינת 'שופטים' – ששופט את יצרו הרע ומכניעו. וגם אם לא זכה לזה, אזי לכל הפחות יעמיד עליו 'שוטרים' – המענישים במקל וברצועה, וזו היא יראת העונש שגם היא סגולתה רבה להכניע לב האדם ולהרחיקו מן הרע.

הנכנס בשערי האמונה והיראה – יזכה לכל המעלות

ויש לרמוז דבר זה בלשון הכתוב (תהלים קיח יט) "פתחו לי שערי צדק אבוא בהם אודה ה'-ה, זה השער לה' צדיקים יבואו בו". 'שערי צדק' – זו היא אמונת ישראל הצודקת, שבה מכיר האדם את בורא העולם, שברא במאמר פיו שמים וארץ, ימים וכל אשר בהם, ומלוא כל הארץ כבודו והשגחתו בכל מקום. וכשיזכה לכך, מיד יזכה להכנס בשער לה', זו היא יראת שמים שהיא הפתח ושער לכל התורה

בחינת 'ישעי' - ישועת ה' כהרף עין מכל הגזירות הרעות. יום זה עומד לעומת חטא המרגלים, שהוא שגרם את עיקר הנזק לישראל ונקבעה מחמתו בכיה לדורות. מזה נגרם חורבן בית המקדש, ומשום כך נצרכת הישועה. וזו היא בחינת 'לוחות שניות', כי בלוחות הראשונות היה עיקר התורה במצוות שבין אדם למקום, זו היא בחינת תורה שבכתב. אולם בחטא העגל כשנפלו ישראל מִדְּבַר הַתְּנִיחַ, בָּטְלוּ את בחינת ה'נעשה', ומאז עוסקים הם ב'נשמע' - זו היא תורה שבעל פה, אשר על כן אמרו חז"ל כי בלוחות השניות היתה כלולה כל התורה שבעל פה. וזהו מענין מצוות שבין אדם לחבירו, כי לאחר שנעשה כביכול פירוד למעלה, נגרם פירוד גם בין הנשמות - בין אדם לחבירו, ולכן יש צורך ביותר בירורים ותיקונים למטה, וזה נעשה בעמל התורה שעיקרו מצוי בתורה שבעל פה.

ואכן, את עוצם הסליחה והכפרה שנעשו ביום הכפורים, שבו הודיע הקדוש ברוך הוא למשה 'סלחתי כדברך' - מבטאת מסירת הלוחות השניות והתורה שבעל פה ביום זה למשה רבינו.

תיקון החטאים שבין אדם לחבירו ביום הכפורים

ומאז ועד עתה נועד יום הכפורים להיות יום סליחה מחילה וכפרה. ועיקרו - לעבירות שבין אדם לחבירו, אשר אינו מכפר לאדם עד שירצה את חבירו, ולכן נצרכים ישראל לראש השנה קודם יום הכפורים, אשר בו ממליכים את הקדוש ברוך הוא על עצמם, וממילא מתוקן הפירוד שנעשה למעלה, ובתיקון הפגם שבין אדם למקום - ממילא נעשית אחדות גם למטה, ומתוקן הפגם שבין אדם לחבירו.

אתערותא דלתתא - מכח דלעילא

ונסיים בדברי קודש מהשפת אמת (שופטים תרל"א) שאמר בשם זקינו הקדוש בעל 'חידושי הרי"ם' זיע"א מגור ז"ל: "שופטים כו' אשר ה' אלקיך נותן כו' שידע כל אדם כי כל מה שנפתח לו מעט שער, כל אחד לפום שיעורין דליביה, הכל אשר ה' נותן כו' עיין שם". דהיינו, שצריך האדם לזכור כי גם השופטים והשוטרים שנותן הוא עצמו בלבו - הכל באמת ה' אלקיך נותן לך, וכל התעוררות של האדם עצמו באה מכחו יתברך.

שערי הפנימיות

ועוד פירש שם: "וגם הפירוש כפשוטו להיות שופט ושוטר משגיח על כל הרגשה מפתחת הרצון והחשק שבלב. שזה נקרא שער ופתח בפנימיות האדם יהיה רק לה' בלבד, ושלא להיות ברגילות תוך הטבע, רק ביישוב הדעת. והאמת כי כפי הישוב הדעת והידיעה שהוא רק ממנו יתברך, כמו כן זוכה להיות נפתח לו השער, כמו שאומרים 'אזמר בשבחין למיעל גו פתחין', כי השבח לה' יתברך מסיר ההסתר מחיצוניות. וזה ענין פסוקי דזמרה קודם התפלה, לגרש הסטרא אחרא".

הכל ממנו יתברך

הוא אשר אמרנו, כי זו היא עבודת האדם בהכנה ליום הדין; יזכור כי ה' יתברך הוא המלך המשפט, וכל מה שיכין עצמו, סוף סוף הכל ממנו יתברך. וזהו 'בזאת אני בוטח' - גם כאשר ניצח דוד המלך את כל מלחמותיו עם הגוים אשר סביבו, לא תלה כלום בעצמו, אלא זכר מי הוא הנותן לו כח לעשות חיל. אך הוא עצמו אינו אלא בבחינת 'לולא' - כמי שאינו כלום.

כאשר תהיה עבודת האדם על דרך זו, ויזכור כי כל עבודתו אינה אלא בלתי לה' לבדו - בוודאי מובטח לו כי יזכה בדין לכתובה וחתימה טובה ולשנה טובה ומתוקה, שנת בשורות טובות, שנת גאולה וישועה.

המרגלים שורשו בפגם שבין אדם לחבירו, כמו שאמרנו שם ישראל "בְּשָׁנָא ה' אֲתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (דברים א כז), ואמרו על זה חז"ל (ראה תנחומא שלח יט והובא ברש"י שם): "הוא היה אותם אתכם, אבל אתם שונאים אותו. משל הדיוט אומר, מה דבלבך על רחמך מה דבלביה עלך". נמצא כי עיקר החטא נבע מכך שהיתה שנאה כבושה בלבם כלפיו יתברך רחמנא לצלן, ועל כן המציאו ואמרו כך על הקדוש ברוך הוא.

ובגלל שני חטאים אלו, נחרבו שני בתי המקדש הראשון והשני, הראשון בגלל חטאים שבין אדם למקום, והשני בגלל שנאת חנים שבין אדם לחבירו. חטא העגל החל את הפורענות שבשבעה עשר בתמוז שבו נעשה, ולאחר שנים הרבה הובקעה העיר בו ביום. וחטא המרגלים גרם לפורענות תשעה באב שבו נעשה, ועל בכייתם ביום הזה נאמר להם לישראל "אתם בכיתם בכיה של חנם - ואני קובע לכם בכיה לדורות" (ראה תענית כט.).

אור האמונה מסלק כל הספקות

והנה, בראש השנה קיימת בחינת 'אורי' - זהו אור האמונה, שכאשר שוררת חשכת הכפירה בעולם אי אפשר להבין כלום מהנהגת הבורא יתברך, אך כאשר נדלק אור ואפילו אור קטן, מיד הכל ניכר והכל מובן. זהו אור האמונה המבטל את כל הספקות וכל ההסתר פנים.

על פי מה שגילה לנו אדוננו דוד המלך במזמור 'לדוד ה' אורי וישעי', כי ראשית כל עבודת האלול היא עוצם הבטחון בה', אשר רק לאחריו יכולים ישראל לפתוח בעבודת התפילה.

זכירת מעמד הר סיני מביאה לידי אמונה

על דרך זו מפרש רבינו הגר"א זיע"א את הפסוק "שמע ה' קולי אקרא", 'קולי' זהו השופר הנשמע בראש השנה, ואקרא' זו קריאת ישראל אל ה' ביום הכפורים.

והטעם, כי את קול השופר שמעו ישראל במתן תורה, כנוסח התפילה במוסף לראש השנה בברכת 'שופרות': "ובקול שופר עליהם הופעת". ובמתן תורה התבטלה כל מציאות החטא מישראל, ואפילו חטא אדם הראשון נתקן, "ישראל שעמדו על הר סיני - פסקה זוהמתן" (ראה שבת קמז.), וכמו שאמרנו חז"ל (ראה שמות רבה מא ז) על הפסוק (שמות לב טז) "חרות על הלוחות", שזכו לחרות מגלויות, ממלאך המוות ומן היסורים.

אמנם, כל בחינת מציאות הרע שְׁכָה לאחר מכן כאשר נכשלו ישראל בחטא העגל. ולכן ביום ראש השנה משתדלים ישראל להחזיר עטרה ליושנה, ולהשיב את הקדושה שזכו לה ביום מתן תורה. וזהו הטעם להזכרת מעמד הר סיני באריכות בפסוקי 'שופרות' ובברכתן, כדי להמשיך ולהשריש את האמונה בשלימות, ולזכות שוב להיות כל ישראל יחד באמירת 'נעשה ונשמע'.

וזהו טעם נוסף לזה שנקבע ראש השנה קודם יום הכפורים, שכן כל זמן שעדיין לא זכו ישראל לאמונה, אינם מבקשים לעסוק בכפרה, כי כל תאוותם היא לנגד ה', ומקבלים הם על עצמם כל דין שיעשה בהם ריבונם, "אם כעבדים עינינו לך תלויות", 'נעשה' קודם ל'נשמע'.

לוחות שניות - אור תורה שבעל פה

אך לאחר מכן, ביום הכפורים, אז מתקיימת בישראל

מה שגילה לנו אדוננו דוד המלך במזמור 'לדוד ה' אורי וישעי', כי ראשית כל עבודת האלול היא עוצם הבטחון בה', אשר רק לאחריו יכולים ישראל לפתוח בעבודת התפילה. נמצא, כי גם הצדיקים הזוחלים ורועדים מיום בואך, אין הדבר פוגם כמלוא נימה בבטחונם בו יתברך. ואדרבה, דווקא בגלל עוצם בטחונם בצורם, יודעים הם כמה אומלל הוא מי שלא זכה לכך, ועל כך היא תפילתם, כי יזכו להמשיך ביראתם ולהעמיק בה עוד ועוד. וכך פחדם אינו אלא מזה שיתרחקו מקרבת אלקים חלילה. כי עובדי ה' האמיתיים אינם באים לידי תפילה אלא מתוך בטחון.

זכור ברית

וכמה מאירים הדברים על פי דברי הגמרא במסכת מנחות (מג): על דוד המלך עצמו, שבשעה שעמד בבית המרחץ ערום בלא מצוות, נזכר במילה ונתייבשה דעתו. ויש לרמז בזה, כי גם בשעה שבא לרחוץ עצמו מן העבירות, הזכיר לעצמו את ברית המילה, ובזה השלים תשובתו. כי המילה היא ברית בין ישראל לאביהם שבשמים, וחתומים הם בחותמו שהוא אמת בבשרם, והמזכיר לעצמו את מציאות ה' יתברך, בוודאי יעזוב מיד את דרכו הרעה ויִדְבֹק בדרך הטוב.

הממליך את ה' בא לידי יראה

מטעם זה, רגילים ישראל להזכיר את 'המלך' באימה וביראה ביום ראש השנה, ומסופר על הרה"ק רבי אהרן הגדול מקארלין זיע"א, שבשעה שהזכיר 'המלך' מיד התעלף, כי ביום זה ממליכים ישראל את ה' בעולם, ואין בו שום הסתר פנים, ובוודאי הנותן אל לבו דברים כהווייתם מתמלא הוא יראה עצומה ונוראה.

לכך ירמזון דברי הכתוב "אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי, אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח". כי ביום קדוש זה של ראש השנה, אין שום הסתר כלל, וממילא לא אירא רע כי אתה עמדי. או אז מתעוררת קרבת ה' בלב כל איש ישראל, ונקודת האמת הפנימית שבקרבם בוערת בשלהבת אש קודש.

קרבת אלקים לי טוב

ובאמת, בעלי מדריגה ממשיתכים בעבודה זו גם ביום הכפורים, ועיקר עבודתם ביום הזה אינה בכפרת העוונות, אלא בהמשכת אהבת ה', בדרך תפילה על קרבתו יתברך, "שמע ה' קולי אקרא וחנני וענני", ומהי בקשתם היחידה. "לך אמר לבי בקשו פני, את פניך ה' אבקש", כי רצונם אחד הוא ואין בלתי - לזכות להארת פני ה' אליהם.

ואם אכן זכו למעלה זו, אזי מסיימים הם את תפילתם ומבקשים: "וקוה אל ה' חזק ויאמץ לבר וקוה אל ה'" - קיווי אחר קיווי, שימשיכו היראה והאהבה שזכו להם בראש השנה וביום הכפורים, ללוות אותם בשלימות בכל ימות השנה, שיזכו תמיד לאמונה שלימה ולבטחון בה'.

חטאי העגל והמרגלים - שורש כל הצרות

ומעתה יש לבאר, כי 'אורי' זהו ראש השנה, בא כנגד חטא העגל, ו'ישעי' זה יום הכפורים - מכפר על חטא המרגלים. כי שני חטאים אלו היו החטאים החמורים ביותר שנכשלו בהם ישראל במדבר, ואת פירותיהם הבאושים אוכלים אנו עד היום הזה. אלו הם הפעם הראשונה והעשירית שבהן הכעיסו ישראל את ה' במדבר.

והנה, חטא העגל עיקרו בין אדם למקום, שאמרו לאותה תבנית שור אוכל עשב "אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים" (שמות לב ד). אך חטא

ספיר וההלום

מרגליות וקריתאבניחושן,
פנינספלאיסופריצדיקים
דבריהגותורעיון
מאצרותתורתהחסידות
משובצותהבועסודרות
משיעוריוושיחותיושל
רבי מנחם מענדל פערנץ שליט"א
פרשת שופטים

שבת קודש

אכסוף נעים שבת
בקדושת השבת וסגולתה

על התורה

שלהבות קודש והגיונות חכמה
עפרשת השבוע

המתקת הדינים

בספר 'זכותא דברה' (עמוד קנז) הובא בשמו של הרב הקדוש רבי אברהם מפריסוב זיע"א על הפסוק (דברים טו יח): 'שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק' את דברי רש"י הקדוש: 'שופטים - דינים הפוסקים את הדין, פירוש, דינים אלו הצדיקים הפוסקים, אם רואים דינים ח"ו על איזה בר ישראל הם פוסקים, כלומר מפסיקים, מסירים את הדין ממנו. כמו שאמרו על דודו אחי אביו הרב הקדוש רבי נחמיה מביכוב זי"ע כשהיה רואה איזה דינים על איזה בר ישראל, היה מקנטרו או מקלל אותו ובוזה היה מסיר את הדינים ממנו.

פעם אחת בעת ישובו על השולחן הטהור בסעודה שלישית של שבת קודש, התחיל לקנטר בדברים לאחד מאנשי שלומי שייב שם, ואחר כך ציווה אותו לומר 'דרור יקרא'. השיב החסיד: הלא הרבי יודע שאני אני יכול לומר. ואמר לו, שיזמר כפי שיכול, וכשהתחיל לומר 'דרור יקרא לבן עם בת', אמר לו בשמחה: מול טוב - הנה כבר לידה אשתך תאומים, בן עם בת, כי היתה מקשה לילד זה שני ימים, והוא לא ידע מזה כי היה על שבת קודש אצלו, ועתה ב"ה כי כבר נושעת.

עוד מסופר שפעם אחת באו אליו לשבת קודש חבורת חסידים מעיר זולקובקע הקרובה לביחוב, והיה תיכף במוצאי שבת קודש וימהרו האנשים לבוא לפניו לקבל מאתו ברכת הפרידה, אך לכל אחד שיכול להגיע להם לנסוע תיכף לביתם.

כאשר באו לפני הרבי עם הפתקאות, הרים את ידו הקדושה עם קנה המקטרת, ויתן הכאה לכל אחד מהחבורה עם קנה המקטרת בלי שום הבחנה, אך לכל אחד שיכול להגיע עם הלילקע שלו, ויברכם בשלום. ויסעו לדרכם.

בעת ההוא, זה כשבעים שנה, היה על הדרך בין ביחוב וזולקובקע יער גדול. והיה כבואם תוך היער באמצעותו פתאום עמדו הסוסים ולא רצו לזוז ממקומם אף פסיעה אחת, והחלו לנשוט בתכיפות ובמהירות.

פחדו האנשים מאד כי הבינו שאיזה דבר יש בו, ותיכף נתאמת להם פחדם ויראתם, כי ראו לפנייהם עדר גדול של זאבים בעינים מתירות ניצוצות ובקול נהם נורא סובבים את העגלה והסוסים, שערות ראשם סמרו מפחד גדול ונורא ואתרבותם לא לדא נקש, ולבם דפק כהלם פעם, כי ראו בחוש את המוות הוודאי לפנייהם ולא עלה עוד על דעתם כי ישובו לראות את בני ביתם.

איש אחר מבני החבורה, בעל לב אמיץ וחזק,

התעודד, נעמד על העגלה והתחיל לצעוק בקול גדול: הניחו לנו כי אנחנו נוסעים עתה ממקום קדוש ואין לכם שליטה אף לנגוע בסוס שלנו, כי הרבי ר' נחמיה'לע ברך אותנו, ובברכתו בטוחים אנחנו כי נהיה ביום מחר בביתנו בריאים ושלימים. כה צעק האיש בקול גדול איזה פעמים, ותיכף ראו בעיניהם הנס והפלא, כי הזאבים החלו לרוץ ולהתפור מעט מעט, אלו לעבר זה ואלו לעבר השני, ובמשך דקות אחדות נתפור כל מחנה הזאבים ולא נשאר מהם עד אחד, והסוסים הלכו לדרכם הלאה. אז הבינו החסידים את הנס שהיה להם וכי ההכאות שנתן להם רבם היה להם לשיועה גדולה. ולמחרת שמעו בעירם כי הזאבים הרגו בלילה הזה בתוך היער הזה ששה ערלים שנסעו בתוך שתי עגלות.

רחום וחנון היה הצדיק הרב הקדוש רבי יעקב אריה מראדזימין זיע"א ומרבה להיטיב עם ישראל. אולם יש והיה עוטרף את אהבתו לכל בר ישראל, במידה של קפידה, שיש בה כדי להשפיע ישועה על הנצרך לה. לעתים היה זורק מרה וגוער ביהודים אשר באו לפניו לשחר ברכתו, אך הם ידעו כי הכל לטובתם. מי שמוכן היה לסבול בשמחה ובהכנעה את ה'בזיונות', היה הראשון להושיע. רבים וטובים היו מתייגעים להביא את הרבי לידי גערה בהם כדי להיוושע.

פעם הגיע הרבי לעיר אחת ויהודי נדחק והתקרב אליו בכח לקבל ברכה. אמר לו הרבי: כלך לך לארבע רוחות העולם. נחרד האיש ויתחלחל מאד, פן תשיגהו רעה בגלל אמירה זו, והתחיל לבכות.

נתחייך הרב הקדוש מראדזימין ופירש לו: הן התכוונתי לברכה טובה, לשפע של חסדים. הלא זו ברכת יעקב אבינו 'ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה' (בראשית כח יד) לכל הרוחות ממש.

סיפר הרב הקדוש הבית ישראל מגור זיע"א מעשה שארע באיש בריחו, החסיד ר' לייבל גוטברויך מוורשה. גיסו של ר' לייבל, שהיה מחסידי ראדזימין, ביקש ממנו שיסע לראדזימין לשאול עבורו אודות שידוך. הוא לא ידע כי דרכו של הרבי מראדזימין לברך בלשון של גערה, ובבואו אל הקודש נדהם לשמוע את הרבי מדבר אליו קשות. הוא שאל את הרבי בתמימות: למה ומדוע, והלא אני חסיד גור, ובאתי רק בשליחות של גיס. ביקש הצדיק להרגיעו ופנה אל משמשו אשר נכח באותו מעמד, והמשמש היה רחב גרם וגבוה 'משכמו ומעלה גבוה מכל העם': אמור נא, האם גם אתה ספגת ממני גערות קשות היום ואתמול? ענה המשמש בחיוב. שאלו שוב: האם הזיק לך?

שוהפת אמת

ליד השולחן נצבים כל בני המשפחה לבושים במיטב המחלצות, ואור מיוחד נסוך על פניהם. בראש השולחן, למול הנרות המרצדים, עומד אבי המשפחה וגביע מלא יין בידו, ופסוקי הקידוש נאמרים על ידו בלהט ובקדושה עילאית: 'ויכלו השמים והארץ וכל צבאם... ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות'.

ללא ספק זהו רגע מרגש ומכונן הנוסך קדושה מיוחדת בכניסתה של השבת ומאיר באור נפלא את היום כולו, ואם נהין לומר שהתחושה המרגשת בבתי ישראל בעת סעודת השבת היא כסעודת נישואין, הרי ששעת הקידוש מקבילה לענידת הטבעת.

חכמינו זכרונם לברכה הפליגו מאד במעלת הקידוש ואמרו (שבת קט:): "כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו, מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית".

להיות 'שותף' עם הקדוש ברוך הוא ודאי אינו דבר של מה בכך, ועלינו להעמיק בשותפות זו ולהתבונן כיצד אדם בשר ודם הקרוץ מחומר יכול להעשות שותף לבורא כל העולמים.

היו לא מעט צדיקים שראו בשעה זו הזדמנות מתבקשת לתשובה ולחשבון הנפש, והיו שחששו לגשת לאמירת הקידוש טרם בדקו בעצמם וראו כי שבו בתשובה שלמה, כיון שעל האדם מוטלת האחריות שיהיה 'כשר לעדות'.

אחד מהם היה רבנו הקדוש רבי חיים בן-עטר בעל 'אור החיים'.

כאשר ביקר רבנו החיד"א, במסגרת מסעו לאירופה בערי אשכנז, שוחח עם אחד מגדולי ישראל על גדולתו של רבו הקדוש בעל 'אור החיים', והתבקש לומר דבר מה על אודותיו. נענה החיד"א ואמר:

"מנהג טוב היה לו לרבי הקדוש, שבכל ליל שבת קודש, בשעה שנטל את הכוס לקדש, היה נאחז בשרעפי קודש ובדבקות גדולה, ובשעה זו היה מהרהר בתשובה על כל מעשיו. מפני שבשעת הקידוש מעיד המקדש על מעשה בראשית, ובכדי שיהיה עד כשר, מן הראוי שיהיה תשובה בלבו ויתחרט על כל מעשה לא טוב אשר עשה, ויגבל על עצמו עול מלכות שמים, שלא ישוב עוד לסלה.

"על כן", סיים החיד"א, "היה מורי הקדוש מהרהר בתשובה לפני הקדוש,

שחלילה לא תהא עדותו פסולה..." ויש שהוסיפו ואמרו, שהיה נוהג רבנו הקדוש בעל 'אור החיים' ללמוד בערב שבת את הלכות עדות שבספר 'משנה תורה' להרמב"ם, כדי לתת אל לבו את הדברים הפוסלים לעדות ולשוב עליהם בתשובה שלמה.

וכתב רבנו החיד"א בספרו 'עבודת הקודש' (מורה באצבע סי' ד אות קמג), שצריך האדם לכוון מאד באמירת 'ויכלו' בתפילת ערבית בליל שבת וכן בשעת הקדוש, ולהרהר אז בתשובה, כי פסוקים אלו הם עדות על בריאת שמים וארץ, ורשע פסול לעדות. וכשיהרהר בתשובה יחשב מיד לצדיק גמור ויהיה ראוי להעיד על מעשה בראשית. ובכך יקיים מצות עשה של 'זכור את יום השבת לקדשו'.

ואמנם, החי יתן אל לבו, כי מה אנו ומה חיינו שנעיד על מעשה היוצר? אך עושים אנו מה שנצטוונו. וכבר פסק רבנו יעקב בספרו טור אורח חיים (ס' רסח), שיש לומר 'ויכלו' בתפילה ולחזור לאמרו בציבור, והוסיף שיש שנהגו לאמרו בקול רם ומעומד, משום שהוא כעדות על מעשה בראשית, ועדות יש לומר בעמידה, ככתוב (דברים יט י): 'ועמדו שני האנשים' שהם העדים (שבועות ל').

וכן כתב בספר 'כל-בו' (סי' לה), בו ציטט את דברי חכמינו (ראה שבת קט:): שאמרו: כל האומר 'ויכלו' מעומד, שני מלאכי השרת מלווים לו, ומניחים ידיהם על ראשו ואומרים לו: 'וסר עונך וחטאתך תכפר'. וכעין זה מצאנו בשבועות העדות, שכתוב בה: 'אם לוא יגיד ונשא עונו' (ויקרא ה' א), שכיון שהעיד זה על עדותו באמרו ויכלו מעומד, אומרים לו מלאכי השרת 'וסר עונך' - עונך שהיה לך לולא היית מגיד.

בדומה לזה מובא בשם הגאון הקדוש רבי יצחק מאיר מגור זי"ע בעל 'חושני הרי"ם', שכל אחד ואחד מישראל האומר 'ויכלו' בשבת קודש, צריך לבדק את עצמו שיהיה כשר לעדות.

כעין זה כתב רבי צבי אלימלך מדינוב זי"ע בעל 'בני יששכר' בספרו 'דרך פקודיך' (מל"ח לו), שהרבה מצות נקראו 'עדות', כגון קריאת שמע, שאנו מחויבים להעיד בכל יום על יחודו של הקדוש ברוך הוא בעולם, ועוד מצות יש אשר הושמו בנו לאות ולעדות כמילה ותפלין, וכאשר האדם מקיימן עליו לבדוק את עצמו האם הוא אכן כשר לעדות.

אמירת הקידוש היא עדות על בריאת

העולם על ידי הבורא שיצר הכל יש מאין, ועל חידוש הבריאה על ידו בכל יום תמיד, ואם אידם אינו נזהר באמירתו כראוי, או שאינו שם על לבו להבין מה שאומר ואינו מתאמץ לתקוע אמונה זו בלבו כיתר אשר לא תמוט, הרי הוא כמעיד מפי אחרים את אשר שמעו או ראו, ואז עדותו כלולה בלאו של 'לא תענה ברעך עד שקר' חלילה, או שהוא ככובש עדותו החייב בידי שמים.

עדות ממש

אם נתבונן בענין העדות שבאמירת 'ויכלו', תעלינה לנגד עינינו שתי קושיות עצומות: ראשית יש להבין: איזו תועלת יש לבוא ולעולם כולו בעדותנו על מעשה בראשית? וכי דבר הקיים לעיני כל צריך אותנו שיעיד עלינו? הלא עצם מציאות העולם שרירה ועומדת, ומה משמעות יש בעדותנו לאמתה או להכחיש חלילה? עוד יש לשאול: לאחר שאמרו חכמים שהאומר 'ויכלו' זוכה ונעשה שותף לבוא במעשה בראשית, כיצד נוכל אנו להעיד? והרי השותף לדבר, נוגע הוא בדבר ופסול לעדות!

במחשבה ראשונה נראה היה לומר שהעדות האמורה אינה עדות ממש אלא רק מעין עדות, אמנם מצאנו אצל צדיקי הדורות שראו באמירת 'ויכלו' עדות גמורה לכל דבר וענין.

וכן סיפר רבנו החיד"א על רבו הגדול רבנו חיים בן-עטר בעל 'אור החיים', שהיה חזר בכל ערב שבת קודש על ההכות עדות בשלחן ערוך, כדי שידע כיצד להעיד כראוי על פי ההלכה והיות עד כשר ונאמן. כל כך פעלה הכנתו הטהורה, עד שבשעה שהיה נוטל את הכוס לקדש, היה מתמלא ברגשי אהבה ושלמות עצומה, עד שנכנסים היו הרהורי תשובה בלבבות השווים במקום.

שותף - מה שיעשה נעשה

טרם נסיים לעסוק במהות העדות הנאמרת בקידוש, נספר כיצד התייחס הרב הקדוש רבי שלמה מזוועהיל זי"ע בכבוד ראש וברצינות לדברי חכמינו שאמרו שהאומר 'ויכלו' נעשה שותף לבוא בבריא שמים וארץ.

סיפר משמשו בקודש, הרב החסיד רבי אליהו ראטה זצ"ל, שבכל ליל שבת קודש היה רבי שלמיקה מהלך בחדרו אחוז שרעפי קודש, ואיש לא ההין לגשת אליו בשעת סמיכה זו, וכך היה מהלך הלך ושוב ביראה עצומה ואומר: "הנה הולכים אנו להיות שותפים עם הבורא במעשה בראשית".

והיה רבי שלמיקה מבאר, שזמן אמירת הקידוש הוא עת רצון מיוחדת, שהרי דין הוא שלכל שותף יש חלק ממש בעסק. אם כן, בהיותנו שותפים עם הבורא כביכול, הרי זכות היא בידינו לבקש בקשות מאתו יתברך ולדרוש ככל אשר נחפץ.

אכן, מסופר שבזמן שהתקרב הגרמנים הרשעים ימח שמם לגבולות ארץ ישראל בעת מלחמת העולם השנייה, וניסו בכל כוחם לפרוץ את הגבול דרך מצרים, הפחד והחרדה אחזו בישוב היהודי בארץ הקדש. באותה תקופה, בבוקרה של אחת השבתות, באו כמה יהודים אל רבי שלמיקה להשיח בפניו את דאגתם ולבקשו שיחיש ישועה בכח צדקותו.

אמר להם רבי שלמה: "אין לכם מה לדאוג כלל, הרי בפסוק נאמר (ישעיה יא ט) 'לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדש'. אמנם אם באמת היה מקום לדאגה, ראוי היה שתודיעוני בליל השבת קודם הקידוש ולא תמנינו לשבת בבוקר, שהרי כל האומר 'ויכלו' נעשה שותף לקדוש ברוך

הוא במעשה בראשית, ואם כן, יכול הייתי בזמן השותפות לבקש מן השותף, הוא הבורא יתברך, שישועה את עמו, ולפעול ישועות כפי הצורך..." הרי לנו שלא רק לענין העדות התייחסו צדיקים כפשוטה ממש, אלא גם השותפות' שבמעשה שמים וארץ אינה כמליצה בעלמא, ואם אמרו חכמים שנעשה שותף, הרי זה שותף במלא מובן המלה.

המודש במוש

אמנם מצאנו בעוד מקום שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (שם י.) שיכול אדם לזכות להיות שותף עם הבורא: "כל דין שדן דין אמת לאמתו, אפילו שעה אחת, מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית".

כיצד יכולים אנו באמירה קלה שכזו להיות שותפים בכל מעשה בראשית, שהוא אינו בר השגת אנוש כלל וכלל. כדי לחדד את השאלה נמחיש ונצייר בדעתנו עסק גדול ועצום, שרבות עובדים פועלים ועמלים בו שעות רבות בכל יום ויום, ובמלאכת בעל הבית, ופנאום יבוא אדם מן השוק ויספר בשבח בית המסחר ויעיד על טיבו. וכי על ידי זה יזכה להחשב כשותף?

מי שהיטיב לבאר את התמיהה הוא רבנו חיים בן-עטר זי"ע בפרושו 'אור החיים' הקדוש לתורה (בראשית ב.א), שכתב בלשונו הזהב: "מי שמע זאת שיבא אדם וישתתף בדבר שכבר נגמרה מלאכתו? אין אחר מעשה כלום, ותבע יעשה שותף?" ונראה בדבריו שהקשו לו שני דברים: ראשית יש להבין במה נתייחדה אמירת 'ויכלו' על פני מצות אחרות, שביניהן ראוי שנקבל שכר כה רב ונצח?

ועוד, אף אם ניטיב לבאר מעלתה וחשיבותה של אמירה זו, מכל מקום, כיצד במציאות נתן להחיל שם 'שותף' למי שלא נתן ידו בדבר במשך זמן עשיתי? הלא לאחר שכבר נעשה, אין אחר מעשה כלום! תמיהות אלו מיושבות על ידי בעל 'אור החיים' על פי יסוד גדול ונשגב, אשר מקורו בזהר הקדוש:

מסודות אמונתנו כי 'ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ', והוא העיקר הראשון משלשה עשר עיקרי האמונה שתיקן רבנו הרמב"ם: "אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים".

במושכל ראשון נראה כי עשייה אחת היתה בששת ימי בראשית, ומכאן ואילך עולם כמנהגו נוהג והולך כפי מתכונתו שנקבעה בו בבריאה הראשונה בששת הימים. אך האמת תורה דרכה על פי המובא בספרים הקדושים, שלא כך הדבר. אלא, כל בריאת העולם בששת ימי המעשה לא נעשתה אלא לשבוע ימים, ומכאן ואילך, בכל שבת ושבת מתחדש השפע האלקי לששת ימי המעשה הבאים. ושלמות ההתחדשות היא כפי שיושבי תבל שומרים את השבת: אם משמרים ישראל את השבת כהלכתה, מתקיים העולם כתיקונו בצורה הראויה, ואם חלילה לא ישמרו אותה כנדרש, אז יקרה להפך, חלילה.

כך היה עוד בטרם יתנהג התורה. בכל הדורות היו צדיקים יסודי העולם, כאדם הראשון, אברהם ומתושלח, נח ושם ועבר, שמרו על מצות התורה על אף שלא נצטוו, הקפידו כולם לשמור את השבת, ובכך הביאו קיום ועמידה לעולם כולו מדי שבת בשבתו לששה ימים נוספים.

אם כן, כשאמר בעשרת הדברות 'כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ', אין

השיב המשמש: חס וחלילה, הלא רואים עלי כמה אני בריא בשר, אדרבה הדברים הקשים עוד עזרו לי כי נהננו לברכות.

הענין והדין הישירות והאבהות

על הפסוקים (דברים יז ט-יט): 'כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו, ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט', פירש הר"ק האביר 'עיקב' זי"ע"א שיש בו רמז על ענין 'תשבי יתר' קושיות ואיבעיות' לעתיד לבוא, אלא שהוסף שמלבד אליהו הנביא יהיו עמו גם משה רבינו ומשיח צדקנו.

ואלו דבריו בספרו 'פתוחי חותם': אפשר לרמוז, הדנה ידוע שהדבר שנתקשו בו האמוראים הניחו אותו בלשון 'תיק', ומלת 'תיק' ראשי תיבות: 'תשבי יתר' קושיות ובעיות', דהיינו, עד שיבוא אליהו עם משיח צדקנו במהרה בימינו אמן ויתרץ הכל, והכי נמי כמה מחלוקות בין התנאים, ובין האמוראים וכשיבוא אליהו יפרש הכל.

והנה אף על פי שאנו אומרים שאלהיו יפרש, לא הוא לבדו, שהרי אליהו הוא תלמידו של משה, ואם משה אינו יודע, אליהו מנין לו. אלא פשוט הוא, שעל ידי משה ואליהו ומשיח צדקנו יתפרש הכל. ואפשר דלזה רמז משה רבינו עליו השלום כי 'יפלא ממך דבר למשפט' ויש צדדין לכאן ולכאן, תדע מה תעשה, 'וקמת ועלית', מלת 'ועלית' גימטריא 'תיק'. והכי פורשו: דהיינו 'וקמת ועלית', הוקים דבר שנתקשית בו ב'תיק', דהנה 'וקמת' אותיות 'תקום' [-לשון קיום]. והכי קאמר: 'תקום תיק'. והנה גם כן 'תיק' הוא תרגום של 'תקום', וחזור ודרשה כפשטה: תדע, אימתי יתברך לך הדבר שנתקשית בו, עד שתקום ותעלה אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו, דהיינו, כשיבוא משיח צדקנו במהרה בימינו אמן ויקבץ נפוצותינו אל בית קדשנו ותפארתנו, אז באותה שעה 'ובאת אל הכהנים הלויים', הם משה רבינו עליו השלום ואליהו זכור לטוב, 'וגאל השופט אשר יהיה בימים ההם' הוא משיח צדקנו, 'ודרשת והגידו לך את דבר המשפט'.

על חידושו המופלא של רבינו, שלפני גם משה רבינו יתר' קושיות ואיבעיות יחד עם אליהו הנביא, יש להעיר מדברי הרב הקדוש רבי לוי יצחק מברדיטשוב זי"ע"א, בספר 'קדושת לוי' (ליקוטים), אשר דדקדק ושלל מפני מה לא הא משה רבינו זה שיתרץ קושיות ואיבעיות: ובהשקפה ראשונה יש לדקדק, הא זה יהיה הכל אחר ביאת הגואל במהרה בימינו אמן, ולמה יתרץ אליהו הקושיות.

וביאר שם בהרחבה שקביעת ההלכה היא לפי מה שחי באותו הדור ויודע את ענייניו: והנה מי יכול להבחין זאת באיזה מדה צריך זה העולם להתנהג שיופסק הלכה כמותו, מי שהוא בחיים והוא בזה העולם הוא יודע באיזה מדה צריך זה העולם להתנהג, אבל מי שאינו חי אינו יודע כלל באיזה מדה צריך זה העולם להתנהג בו, והנה אליהו הוא חי וקיים, ולא טעם טעם מיתה והוא תמיד בזה העולם, ולכך הוא יפשוט הקושיות ואבעיות, כי הוא יודע באיזה מדה צריך העולם להתנהג.

ושמא אין זה סתירה, כי יש לומר שאלהיו הנביא הוא יהיה העיקר, ולכן זה נקרא על שמו 'תשבי יתר', אלא שמשה רבינו

ומשיח צדקנו יהיו אתו עמו בבית דין, ויחדיו יכריעו ויתרצו קושיות ואיבעיות.

כאשר נפטרה בתו של הגאון האדר"ת - רבי אליהו דוד רבינוביץ תאומים זצ"ל, בקיצור ימים ושנים, התנחם והתעודד בלימוד התורה הקדושה, אולם רעיותו הרבנית מייאנה להתנחם.

פנה אליה האדר"ת ואמר לה: את בוכה, משום שלא למדת מימייך גמרא, ואת נבוכה מכך שאינך יכולה להסביר לעצמך מדוע עשה ה' לנו ככה, אכן מי שלמד גמרא יודע שלפעמים נשארים בקושיא, לא לכל קושיא יש תירוץ ולא כל דבר אפשר להבין בשכלנו הדל, מי שלמד גמרא יודע כי הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, וגם אם בנקודה זו או אחרת איננו יכולים להבין את פשר הנהגתו יתברך אין בכך כדי לערער את שלמות נפשנו חלילה, וכמו שאומרים 'תיק' הוא ראשי תיבות: 'תשבי יתר' קושיות ואיבעיות, וגם על סוגיא שלנו יהיה תירוץ כשיבוא אליהו הנביא במהרה בימינו אמן.

מדרגה רב

בספר 'אביר הרועים' (אות עא) הובא: שמעתי מידידי הרב החסיד רבי יצחק מנחם משעלניץ, ששמע מדודו רבינו הקדוש בעל 'אבני נזר' מסוכטשוב זצ"ל בשם החזוה הקדוש מלובלין זי"ע"א, שאמר על חמיו הקדוש הרבי מקוצק זצ"ל שהוא מנוטרי הברית.

והיה קשה לו לרבינו הקדוש זצ"ל, שהרי הובא בזהר הקדוש, דמאן דנטיר להאי את קיימא מלכו אתגטר ליה, ואיה המלכות של הרבי מקאצק, והשיב לתרץ על פי דברי חז"ל בפסוק (דברים יז ט) 'שום תשים עליך מלך', ודרשו 'שתהא אימתו עליך'. והאימה באמת היה בקאצק, כנודע שכל מי שנכנס לחדרו, יהיה מי שיהיה נפל עליו פחד ואימה גדולה שאין לשער. וסיים, שאף שהוא היה חתנו והיה רגיל לראותו תמיד בכל זה בכל עת שראה אותו היו שערות ראשו זקופים ועומדים עליו מחמת הפחד שהיה נופל עליו. ומעשה נורא המספר בספר 'שבחי הבעל שם טוב' (אות לא):

חלש ידוע-חלי היה המגיד הגדול רבי דב בער ממזריטש זי"ע כל ימיו, ועל כן, יחדו לו בירכתי בית מדרשו של רבו אור שבעת הימים - רבנו הבעל שם טוב, חדר קטן לתפילה.

פעם, ביום טוב ראשון של פסח, נכנס הבעל שם טוב הקדוש אל החדר הקטן על מנת ללבוש את ה'קיטל' - המלבוש הלבן, שנוהג שליח הצבור ללבוש בתפילת טל, כשכלו אחוז שרעפים בדבקות נוראה.

כשלבש הבעל שם טוב את הקיטל, התקמט הקיטל על כתפיו, אך ברוב דבקותו לא הבחין בכך. שלח המגיד הקדוש את ידו ואחז בקיטל על מנת לישר את הקמט, אך בו ברגע שנגע בבגד החל כל גופו לרעד כעביות.

ביתנים יצא הבעל שם טוב מן החדר, ללא ששם לבו למתרחש, והמגיד נותר בחדר כאשר גופו רועד.

נאחו המגיד בשולחן כדי לעצור את הרעדה, אך השולחן התחיל לרעוד עמו... עד שהתפלל לבוא שיקח ממנו את הרעדה, מפני שאין בכוחו לסבול אותה.

עוד מסופר בשם הרב הקדוש רבי דוד פורקס, שפעם אחת התפלל הבעל שם טוב על אם הדרך בבית אחד, ובכותל השני עמדו חבית מלאות תבואה והיו רואים שהתבואה רועדת.

תפילה פנינים וערגליות בעניני עבודה שבלב זו תפילה

התפילה על צער השכינה

שכינה מה לשון אימה

סגולה נפלאה לקבלת התפילות גילו לנו הצדיקים, שעיקר כוונת האדם בתפילתו תהא להקים את השכינה ולתקן את העולמות העליונים, ועל ידי זה יושפע למתפלל שפע ברכה, בני חיי ומוזני.

מקור הדברים נמצא בדברי אור שבעת הימים רבנו הבעל שם טוב הקדוש ז"ע, כפי שהביא נכדו הרב הקדוש רבי משה חיים אפרים מסדילקוב ז"ע בספרו 'דגל מחנה אפרים' (פרשת בשלה), כי כל הסיבה שבאים יסוריו על אדם רחמנא-לצל, היא מחמת שיש חסרון דומה בשכינה, ואין היחוד בשלמות, ועל כן ה' יתברך שולח עליו יסורים, כדי לעוררו להתפלל על חסרון השכינה.

השכינה היא כינוי לאורו יתברך הניכר מצד פעולתו בארץ. כל יהודי הרי הוא כאיבר מאיברי השכינה. תפקידו בעולם הוא לגלות את אורו יתברך על ידי קיום התורה והמצוות, ועל ידי כך הוא גורם עליה לשכינה וכן גורם ליחוד הקדוש ברוך הוא, כלומר עצמותו יתברך, עם אורו, היא השכינה.

באם חלילה חטא האדם, הרי גרם בכך הסתר לאור האלקי ופרס מהקדוש ברוך הוא, ונמצא שהחוטא גרם חסרון כביכול בשכינה הקדושה. אשר על כן נדרש ממנו לתקן חסרון זה על ידי שישים מגמתו בתפילתו על צער השכינה ויחודה.

בדומה לכך, כשאדם מישראל שרוי בצער, אף השכינה מצטערת כנגדו, כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה במשנה (סנהדרין פ"ו מ"ה): "בשעה שאדם מצטער, שכינה מה הלשון אומרת? קלני מראשי קלני מזרועי". כל זאת משום הטעם האמור, שהיהודי הוא איבר מאיברי השכינה.

ודעת לבנון נקל, כי כשם שהאדם משפיע במעשיו וביסוריו על השכינה, כך השכינה משפיעה עליו.

לפיכך מי שבאו עליו יסורים, יראה לשים לבגד עיניו בעיקר את צער השכינה, ויתפלל למענה, למלא חסרונה וליחודה; וכשהיא תתחזק ותתרחב, וממילא גם הוא יתקן חסרונה ויגאל מצרתו ושב ורפא לו, והיתה להם שמחת עולם.

על כך רומז הפסוק (שמות טו כו) 'כי אני ה' רפאך', שתהיה בחינת 'אני' שהיא השכינה, עם ה', כלומר, שיתייחד כביכול הקדוש ברוך הוא עם השכינה, וממילא יתקנו כל הדינים ויסתלקו ויתבטלו מעל האדם כל היסורים, בבחינת 'רופאך'.

ורמז נאה נתנו בזה בכתוב (ישעיה סג ט) 'בכל צרתם לו צר'. ישנן מלים שעל פי המסורת הן נכתבות בספר התורה באופן מסוים, אולם אופן קריאתן שונה, ענין זה מוכר כ'קרי וכתבי'.

גם כאן, לפי המסורת כותבים 'לא', אבל הקריאה היא 'לו', מכאן ששתי המשמעויות נכונות - בכל צרתם של ישראל, אף לו יתברך צר כביכול. אמנם, האדם הנבון שמבין זאת ובעת צער מתפלל על צער השכינה, על ידי כך הוא ניצול מן הצער, ומתקיים בו: 'לא צר'.

וכן מצינו ביצחק אבינו עליו השלום, שהיו כל מגמתו ורצונו וכוונתו רק למלא את

החסרון שישנו כביכול בשכינה הקדושה. וזהו שנאמר בו (בראשית כה כא) 'ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו, כי עקרה היא', שהתפלל למען השכינה העומדת לנוכח אשתו, 'כי עקרה היא' - השכינה, מחמת שישנו חסרון בגלוי כבוד ה' בעולם ופירוד בין הקדוש ברוך הוא והשכינה. ועל ידי תפילתו נפקדה ממילא גם רבקה אשתו. וכן רבקה, כאשר התרוצצו הבנים בקרבה, ידעה והבינה שצער זה - צער השכינה הוא, ולכן אמרה 'אם כן למה זה אנכי?' (שם פסוק כב), כלומר, למה זה אביט על אשר אני בצער למטה, ויותר טוב שאביט על השכינה הקדושה שגם היא שרויה בצער. ולכן 'ותלך לדרוש את ה' - לתקן כבוד ה' יתברך שמו.

וכן ביארו בפסוק (במדבר יב יג) 'אל נא רפא נא לה', שתבת לה' רומזת לשכינה הקדושה, ועל כן חזר משה פעמים על תבת 'נא', בפעם הראשונה כיון על השכינה הקדושה ובשנית כיון על מרים אחותו.

ועל דרך זו נאמר (תהלים קו יג) 'ויועקו אל ה' בצר להם', 'אל ה' היינו זה ה', כלומר לתקן את כבוד ה'. ועל ידי כך נתקבלה תפילתם ו'ממקויותיהם יושעים'.

והכלל, כי כל מקרה ופגע חלילה, דוגמת מצוי בשורש הדבר ההוא למעלה. ועל זה אמרו חכמינו במשנה (אבות פ"ב מ"א) "דע מה למעלה ממך", והרמז בזה, אם תרצה לדעת מה למעלה - תראה ותדע זאת 'ממך', על ידי שתסתכל על עצמך. ונבון דבר יראה לתקן הדבר בשרשו, וממילא יתקן הכל למטה.

עמו אנכי בצרה

ועל פי מאמר חכמינו על צערה של השכינה כאשר אדם מישראל בצער, ביאר הרב הקדוש רבי יעקב יוסף הכהן מפולנאה זי"ע בספרו 'תולדות יעקב יוסף' (בשלה ד"ה בפסוק ופרעה הקריב) את הכתוב (תהלים קיח ה) 'מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה', כי כאשר אדם בצער אל יתפלל על צער, אלא על צער השכינה הנגרם מחמת צער, ובדרך זו תבקע תפילתו את כל המסכים ולא יוכלו המקטרגים למנע ממנה לעבר, שכן אין הוא מבקש על צער אלא על צער השכינה.

זהו פירוש הפסוק 'מן המצר קראתי יה' - כאשר אני מתפלל עבור הקידוש ברוך הוא ובעבור צער השכינה, מתקיים בי 'ענני במרחב יה' - תפילתו מתקבלת.

הוסף הרב הקדוש רבי מנחם מנדל מוויז'ניץ זי"ע בספרו 'צמח צדיק' (חודש שבט), וביאר בדרך זו את מאמר הכתוב (תהלים לד ד) 'גדלו לה' אתי וגרוממה שמו יחדיו'.

אם עקר תפילתו של אדם היא מחמת צער השכינה, אזי כיון שה' אתו, וזכה הוא לגרוממה שמו יחדיו ולשפע רחמים וחסדים.

ורמז ש בראשי התבות של הפסוק (תהלים צא טו) 'עמו אנכי בצרה' המלמד שהקדוש ברוך הוא כביכול מכניס את עצמו בצערם של ישראל, כי אותיות אלו עולות בגימטריא שבעים ושלוש כמנין תבת 'חכמה'. לומר שחכמה יתרה יש בתפילה למען צער השכינה, שעל ידי כך זוכים לישועה.

מהך כובד ראש

יסוד זה, שעל האדם לבקש עבור צער השכינה הנגרם מחמת צערם של ישראל, ולא לבקש עבור עצמו ועבור צערו השמי, חזר ונשנה רבות בספרי רבותינו הקדושים צדיקי החסידות, תלמידי מרן הבעל שם טוב הקדוש, וזכותו תגן עלינו. וכפי שכתב הרב הקדוש רבי יעקב יוסף הכהן מפולנאה בספר 'תולדות יעקב יוסף' (פר' עקב ד"ה מצוה), כי כאשר מכוון האדם למען צער השכינה - מיד נענה!

וכה פירש המגיד הקדוש רבי מנחם נחום מטשרנוביל בשם רבו המגיד הקדוש רבנו דב בער ממזריטש, בספרו הקדוש 'מאור עינים' (פר' נשא ד"ה א"י ותחלה נבאר), את מאמר רבותינו במשנה (ברכות פ"ה מ"א) "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש":

העומד להתפלל, אל יבקש ויכוון לצורך עצמו ועל צערו הפרטי, אלא יתפלל על 'כובד ראש' - צער השכינה המכנה בפי חכמינו כובד ראש, כפי שאמר התנא רבי מאיר שבשעה שאדם מצטער, שכינה אומרת כביכול קלני מראשי קלני מזרועי, וכפירושו של רש"י הקדוש (ברכות מה.) "כמו שהאדם שיער ועיף אומר: ראשי כבד עלי, וזרועי כבד עלי".

ולא לתנן נקטו חכמינו ז"ל בלשון 'קלני מראשי קלני מזרועי', שכן כל חלק מצרכי האדם, כמו רפואה ופרנסה, נקרא כביכול איבר לשכינה, וכאשר חסר ליהודי אחד הדברים שהוא זקוק להם, הרי כביכול חסרה השכינה איבר אחד.

כאשר מבקשים ומתפללים על אותו חסרון, יש להתפלל על צער השכינה ועל הפגם שנוצר מכך בבחינתו בשמים, ולא על החסר שיש לו לאדם בעולם התחתון. ועל ידי התפילה על החסרון שקיים בעליונים, הבוקעת כל המסכים וחומקת מהמקטרגים ופועלת את פעולתה, זוכים לתקן את אותו חסרון שהוא כעין איבר לשכינה, ועל ידי התיקון זוכה האדם להשלמת החסר האשי שלו בדבר זה, כי התחתונים מכונים כנגד העליונים.

לאור האמור, מגלה לנו המגיד הקדוש מטשרנוביל את סודן של רפואותיו הפלאיות של רבנו הבעל שם טוב:

ידע הבעל שם טוב הקדוש את שרשם של המחלות והנגעים ברוחניות וכנגד איה איבר רוחני מכונים כל מחלה ונגע, ועל ידי יחודיו הקדושים לתקן ולהשלים חסרון זה בשמי-מעלה, נרפא הנגע בגופו של האדם המכון כנגד העליונים.

אזי להם לבנים שגור מעל שולחן אבותם משל נפלא בעיני המשיח הרב הקדוש רבי שמחה בונים מפשיסחא, וזכותו תגן עלינו: היה היה מלך גדול, אדיר וחזק, ולו בן יחיד.

אהב המלך מאד את בנו ופינקו בלי גבול; כל שעלה בדעתו - קיבל, מעולם לא יסרו אביו ולא חנכו בשבט מוסר.

כמובן, חינוך קלוקל זה נתן את אותותיו בהתנהגותו ובאישיותו של הנסיך, והוא גדל לנער מרדן ומחוצף. בכל הזדמנות המרה את פי אביו והציק למחנכיו, עד שמירר את חיי ממש.

באחד הימים הגדיש הנסיך את הסאה, כאשר עולל תעלול מבזבז כל-שהוא שפגע באביו המלך פגיעה קשה ביותר.

הבין המלך שעליו לשים קץ למצב נורא זה, וגמר בדעתו לשלוח את בנו לגלות במדינה רחוקה, שם - תחת עלו של שליט קשה ורודן, ילמד הנסיך הסורר כיצד יש להתנהג.

עוד באותו היום נשלח הנסיך המרדן לאותה ארץ רחוקה, מצויד במזוודה

קטנה ובה מעט בגדים וצידי לדרך.

לא קלה היתה הגלות.

בארץ מוצאו התעלמו ממנו לחלוטין, לא נשלחו עבורו אף לא חבילה אחת או מכתב, והוא נשכח מלב.

נעליו בלו, בגדיו נקרעו ומוזנו כמעט אול. היה עליו לעמול קשה לפרנסתו, ולציית לחוקי המקום ולחוקי החיים - אם חפץ היה לשרוד.

אם בתחלה עוד זכר הנסיך את יחוסו ואת מוצאו הרם, השכחו ממנו אט-אט שנים של חיים תחת ידו הקשה של השליט המקומי את מולדתו ובית אביו, אותם עזב בהיותו נער צעיר, וזכרונותיו הטשטשו בחייו המרים.

חלפו שנים ארוכות, והגעגועים בלבו של המלך גברו.

"זוכרים אתם את בני יחיד, אותו שלחתי לארץ גזרה?" שאל את אנשיו. "אולי הגיע הזמן להחזירו לארמון?"

לאחר התייעצויות, הוחלט שאחד מאנשי סודו של המלך ישים פעמיו לאותה ארץ רחוקה, ויתחקק אחר עקבותיו של הנסיך. אם יראה שעוד נותרו בן האובד געגועים ורצון לשוב לארצו - ישיבו בכבוד גדול, ואם לאו - ישוב כלעומת שבא...

נסע האיש למדינה ההיא, ותר אחר הנסיך לשעבר.

לאחר מאמצים מרובים נמצא הנסיך בבית מרוז, שם בילה בחברת שיכורים גסים ופוחזים, המכילים את זמנם בשתיית משקאות חריפים ובקטטות ותגרות-ידיים. בקושי רב הצליח השליח לזהות את הנסיך האובד בין הדמויות הגסות שבבית המרוז.

הנסיך האצילי היה לשיכור גס-רוח ככל הנבערים שסביבו, ובהתנהגותו לא היה כל זכר לעברו המפואר.

ניסה האיש לקשור שיחה עם הנסיך; אולי כאשר יראהו וישמע את דרישת השלום מאביו, יתעוררו בו הגעגועים לעברו המלכותי.

"התכירני?" פנה בשאלה לנסיך. הלה הביט בו לרגע ארך, ואז פרץ בקריאה: "בודאי! אתה מקורבו של אבי המלך!"

לבו של השליח התרחב משמחה: "כמה שמח אני שזכר אתה את אביך! אביך שלחני הנה למסור לך דרישת שלום מאתו. האם יש לך בקשה כל-שהיא ממנו?"

"הו", שמח הנסיך, "באת ממש בזמן הנכון! תגיד בבקשה לאבי, שאם ישלח לי זוג גרבי-צמר חמים ונעלים טובות ללא חורים, יהיה זה ממש דבר בעתו!"

הרי אתה רואה שקר פה מאד, ואני הולך יחף כי אין לי כסף לקנות נעלים וגרבים..."

ולפני שהספיק השליח ההמום להגיב, הרהר הנסיך לרגע והוסיף: "בעצם, תגיד למלך שכלל לא היה מזיק אם הוא היה שולח לי גם כמה בקבוקי יין-שרף בשביל להחיות את נפשי..."

סיים הרבי רבי בונים את המשל, נאנח ואמר: "ראו את הנסיך הזה עד כמה הוא נהיה מגושם!"

במקום לומר לשר: אגא, קח אותי הביתה אל אבי ותחזיר אותי לארמון - מבקש הוא גרבים, נעלים, וכמה בקבוקי יין-שרף...

והנמשל הוא - אנו עצמנו... בני ישראל שריונים בגלות המרה והקשה הזו בעוונותינו הרבים כבר אלפים שנה. ומה אנו מבקשים?

גשמיזם! פרנסה... נעלים, גרבים, בקבוקי יין-שרף...

הן אם היינו צועקים ומתחננים על גלות המשך בעמוד ד'

הכוונה למאורע היסטורי שהיה ואיננו עוד, אלא בכל שבע מחדש הקדוש ברוך הוא מחדש את בריאת השמים והארץ ולשנה ימים נוספים בזכות שומרי השבת.

בזה נבין עומק דין פיקוח נפש שדוחה שבת, כפי שדרשו חכמינו ז"ל במסכת שבת (קנא:) להתיר מצד הסכנה של 'חלל עליו שבת' אחת כדי שישמור שבתות הרבה, שכן עצם שמירת השבת היא המקיימת את העולם, ועל כן ראוי לאיש ישראל העתיד לשמור שבתות הרבה שיחללו בעבורו שבת אחת.

נמצא לפי זה, שבעת שיהודי אוחד גביע בידו, אומר 'ויכלו' ומקדש את השבת, ומעיד על בריאת שמים וארץ וכל היקום כולו שנעשה על ידי הבורא בלבד, מתקיים העולם לששה ימים מחדש על ידי כך, ובמאמרו מחדש הבורא את מעשה בראשית, כיון שלולא שמירת השבת שעל ידו לא היה כל קיום לעולם.

אין ספק שאדם כזה, השומר את השבת, שותף הוא במעשה בראשית, ואין לו שותף גדול ממנו, שעל ידו עומד העולם על מתכונתו לשבוע נוסף. ואכן, מעולם לא פסקה שמירת השבת מישאל, ובכל הדורות הקפידו בני ישראל לשמור את השבת ולכבדה באמונה ובדבקות, ובכך קיימו את העולם במשך כל אותה השנים שעברו ממבריתא ועד עתה, עד כדי שנחשבו כשותפים לבורא במעשה בראשית.

רמז לעדות על בריאת העולם בכל שבת, כתב הרב הקדוש רבי נתן מברסלב ז"ע בספרו 'לקוטי הלכות' (לכות עדות הלכה א) על הפסוק (דברים יט טו) 'על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר', שידוע שקיום כל העולם תלוי בעדות בני ישראל על בריאת שמים וארץ בידי הבורא.

לכן נצטוו בני ישראל בשלש מצות שהן נקראות 'אות' ומעידות על הבורא: תפלין, שבת וברית מילה. בכל רגע ורגע צריך האיש הישראלי שיהיה בו שתיים מהן, ככתוב 'על פי שני עדים יקום דבר'. לכן בימות החול מניחים תפלין, ויחד עם המילה הרי כאן שנים. אך בשבת, שהיא עצמה אות, אין צורך להניח תפלין.

תפילה

המשך מעמוד ג'

וצער השכינה - אם היינו מתפללים שיתגדל ויתקדש שמייה רבא, היינו זוכים לישועה האמתית וממילא לא היה חסר לנו כלום!"

שבוה של מקום

במקום אחר (ויחי ד"ה יח) העמיק חקר הרב הקדוש רבי יעקב יוסף הכהן מפולנאה ז"ע בעל 'התולדות יעקב יוסף', על פי מה ששמע ממורו הבעל שם טוב הקדוש בבאור הפסוק (בראשית מד יח) 'ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני'.

שתי שיטות מצאנו בדברי חכמינו (ע"ז ז:), האם על האדם להקדים תחלה את שאלת צרכיו, או את התפילה ואת שבחו של מקום. לדעת רבי אליעזר, תחלה ישאל צרכיו ואחר תתפלל, שנאמר (תהלים קב א) 'תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו'. תחלה בקשות העני, ולאחר מכן שיחה שהיא התפילה. ואלו רבי יהושע אמר, שתחלה יש להתפלל ורק לאחר מכן לבקש צרכיו, שנאמר (שם קמב ג) 'אשפך לפניו שיחי, צרתי לפניו אגיד'.

והסביר מרנא הבעל שם טוב הקדוש, כי אין מחלוקת בין התנאים הקדושים, אלא כל אחד מהם הציע דרך אחרת בתפילה, ומטרת שניהם זהה.

אך תחילה עלינו להקדים יסוד חשוב בענייני האמונה על פי דברי הרמב"ן ועל פי הראב"ד בהקדמת פירושו לספר יצירה, שם המשיל את הספירות הקדושות שבאמצעותן, כביכול, ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, לצורת הבנין שבונה הבנאי:

בזמן שבונה אדם בנין, משוקע הוא מכוחותיו בתוך הבנין גופו, וצורת הבנין שנבנה מקורה בלבונה, אף שהוא נפרד ממנו. וזהו גם היחס של העולם הגשמי והחמרי שכביכול נפרד ורחוק מאד מאורו של הבורא, אל הקדוש ברוך הוא שבראו.

יחס דומה מופיע בדברי חכמינו (ב"ר כא ה), שהמשילו זאת למין חגב הגדל עם לבושו. כך, הסביר אור שבעת הימים הבעל שם טוב הקדוש, הבורא יתברך הוא מקור העולם והוא המחיה אותו בכל רגע, אלא שהוא כביכול מסתר מאחורי לבושים אלו, שלאמתו של דבר - אחד הם עם יוצר העולם.

נמצא, אם כן, כי בכל צער ויסורים שעוברים על האדם בעולם הזה, ישנו ניצוץ קדוש מהבורא יתברך המחיה אותם, אלא שניצוץ זה מכסה ומוסתר על ידי לבושים שונים.

וכאשר האדם מבין זאת, ויודע שמאחורי הלבושים נמצא הקדוש ברוך הוא בעצמו, והניצוץ הקדוש מאתו הוא המחיה צרה וטרדה זו שנפלה עליו, ממילא הוא חושף את הניצוץ האלקי ופושט מעליו את הלבושים המסתירים, כיון שאין הם מעצליחים לחצוץ בין האדם לבין הבורא יתברך.

גילוי זה גורם ממילא להסרת הצער והטרדה מעליו, כיון שהניצוץ האלקי מתגלה, והצער שנגרם עקב הסתתרותו מאחורי הלבושים בטל, כיון שנפשו הלבושים.

על פי הקדמה חשובה זו, ביאר בעל 'התולדות יעקב יוסף' את דבריהם של רבי אליעזר ורבי יהושע ששנים הם, אלא שכל אחד מהם הציע דרך אחרת:

רבי אליעזר אמר כי יש להתפלל תחילה. כלומר, על ידי שמאמין שהבורא יתברך נמצא בכל מקום ועמו הוא בצרה, תתבטל הצרה, ואחר יוכל לסדר שבחו של מקום כראוי ברגע ובלא טרדה.

ואילו רבי יהושע אמר, כי על האדם לסדר תחלה שבחו של מקום, שהוא מלא כל הארץ כבוד, ושכל צרתו לו צר, וממילא ישים לבו שהקדוש ברוך הוא בעצמו נמצא עמו בצרתו, וכל הצרה מקורה מהניצוץ הקדוש המחיה אותה, וממילא יפטר ממנה. ולאחר שתוסר הטרדה מלבו, יוכל להתפלל אל הבורא

כדבעי, בלא מניעה.

על פי שיטת רבי יהושע, יתבאר הכתוב 'ויגש אליו יהודה':

כאשר ראה יהודה שהוא ואחיו נקלעו לצרה גדולה, פתח בשבחו של מקום ובהודאה - כרמוז בשמו 'יהודה' על שם ההודאה, ושם אל לבו שבכל צער יש ניצוץ קדוש מהבורא יתברך המחיה אותו, ורק לאחר מכן החל להתפלל: 'ידבר נא עבדך דבר באדני אדני'.

ואכן, תכף ומיד זכה לראות את הישועה, כאשר הלבושים שהסתירו את המשנה למלך הוסרו, ולעיניו נתגלה חסד ה' בדמות אחיהם יוסף הצדיק.

דומעתה על לחיה

בספרו 'עטרת ישועה' (ליקוטים) באר הרב הקדוש רבי יהושע מדזיקוב ז"ע, את הכתוב (איכה א ב) 'בכו תכבה בלילה דומעתה על לחיה' אין לה מנחם:

מדוע בוכה כנסת ישראל בלילה, שהוא הגלות, זמן כה רב, ואינה נגאלת?

מפני ש'דמעתה על לחיה' - אין הם בוכים על צער השכינה וגלותה, אלא 'על לחיה' - על הפרנסה ועל המזונות שלועסים בלחיים, ועל כן 'אין לה מנחם'.

לעומת זאת, כתב הגאון הקדוש רבי צדוק הכהן מלובלין ז"ע בספרו 'צדקת הצדיק' (אות קל), שהיודע וזוכר שהכל מאת הבורא יתברך, אף ההסתרות והרעות, ומכיר שאף הטובה מאתו, נחשב הוא בגדר 'כל המשתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו' (ברכות סג).

כלומר, כאשר אדם זוכה להארה שמימית והוא מבין ומרגיש כמה טוב מרעף עליו משמים, גם במצבים קשים שבעין בשר רגילה נדמים כמצבי מצוקה וקשי כלכלי, הוא חש לפתע כי כפלו את פרנסתו - עוד בטרם תפח ארנקו.

כאשר הוא מכנים את הבורא יתברך עמו בצרתו ויודע שהכל לטובתו, הוא מקל מעליו את משאו וזוכה לחוש רווחה ושלום.

אל נא קרב תשועה

אחר שהראינו לדעת מעט מחשיבות ענין זה ויסודיותו, בו האדיר צדיקי הדורות כולם, בלמדנו אותנו שר כמה יש להצטער בצער השכינה, ולא לחשוב על צערנו האישי, עלולים אנו להרתע, וישנם אשר ידיהם עלולות לרפות לנוכח הדרישה הנתפסת כגבוהה וכשייכת לצדיקי הדור. ומה יעשה מי שטרם זכה להגיע לדרגה זו, ליכולת להסיח דעתו מצערנו האישי, ולבקש רק על גלות השכינה?

גם אותנו, פשוטי העם, לא הוניהו צדיקי החסידות, ומפורסם מאמרו של הרב הקדוש רבי לוי יצחק מברדיטשוב ז"ע, כי מאחורי כל רצונותיהם ומאוייהם הגשמיים של בני ישראל, מסתתרות תשוקות ורחניות. והן המניע האמתי לרצונותיהם, אף אלו הנראים כגשמיים ביותר. ומליצה מפורסמת היא משמו: 'רבונו של עולם, אם תקח את כל בקשותיהם ותפלותיהם של עמך בית ישראל ותסחט אותן - יצאו ממון ופרנסה שהם תמצית כל הבקשות...'

ואם תקח את הממון ותסחטנו - יצאו מצות ומעשים טובים אותם מקימים בני ישראל באמצעות הממון הדרוש להם."

אם כן, תכלית כל רצונות ישראל ותמצית - המצות והמעשים הטובים!

באופן דומה האריך הרב הקדוש רבי משה חיים אפרים מסדילקוב ז"ע, להעמיד על תלו יסוד זה בו עסקנו, שיש להצטער בצער השכינה ולבקש רק עבור תקומתה. בספרו הקדוש 'דגל מחנה אפרים' (פר' וראר ד"ה עוד י"ל וגם אג):

תחלה הקדים הצדיק הקדוש מסדילקוב לבאר יסוד חשוב: כידוע, התורה נדרשת בפנים ובאופנים רבים לאין-מספר, דרשות ורמזים רבים נאמרו ונדרשו בה, ואין קץ לכוננות ולפירושים הטמונים וגלומים בה.

דרשות וביאורים אלו, כתב בעל 'הדגל מחנה אפרים', ניתנו להדרש לפי בחינתם של צדיקי הדור ומדותיהם, ולפי דרכו של הדור. זאת על פי הנחתם בספרים קדמונים, שהשם המפרש נמסר להדרש בו כל דור לפי אותו הדור ולפי הנצרך לדור.

וכיון שכל התורה כולה היא שמותיו של הקדוש ברוך הוא, כמבואר בזוהר הקדוש (ח"ג עג), נמצא שהתורה גם היא נדרשת בכל דור ודור לפי אותו דור.

וכך הפליא בעל 'הדגל מחנה אפרים' לבאר ביחס לדור זקנו ולדורו-הוא את הפסוק (שמות ו ה) 'וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר את בריתי', ואלו דבריו:

בדורות שלפנינו, בימי אדוני אבי-זקני, זכרוננו לברכה לחיי העולם הבא, הוא מרן הבעל שם טוב הקדוש, אבי אמי, היה נדרש פסוק זה על פי יסודו של הבעל שם טוב כי הצדיקים הם שליחי המטרונות, כלומר, כליהם כנסת ישראל שנמשלה למטרונה היא המלכה.

ועל פי היסוד שהתבאר בהרחבה על הפסוק 'בכל צרתם לו צר', כי כשבאים על הצדיק צרה וצער, הסיבה היא מכיון שיש כנגדם חסרון וצער רוחני לשכינה, ועל מנת שידעו בעולם התחתון להתפלל על כך ולתקן חסרון זה, שולח הבורא יתברך צער זה על הצדיק, שיבין על ידי כך על מה עליו לבקש ולהתפלל.

וכאשר יתקן את החסרון הרוחני - ממילא יפטר גם מהצער הגשמי.

זו הכוונה שהצדיקים הם 'שלוחי דמטרונות', שהם נציגי כנסת ישראל הסובלים את הצער והיסורים על מנת שידעו על מה יש להתפלל ולבקש ואיזה חסרון יש לתקן.

ורמזו רמזו הרב הקדוש מסדילקוב בפסוק בו מופיעות המלים 'אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם' - נאקת נוסתיון: 'אל, נא קרב תשועה'.

כלומר, צועקים למען השכינה המכנה 'תשועה', השרויה בגלות ובמרחקים. וכיצד נזכרים בצער השכינה? אשר מצרים מעבדים אתם' - על הצדיקים באים צרות ויסורים, המצביעים על צער השכינה המצויה בגלות ובמעמקי הקלפות, וכאשר מתפללים על-כך, שומע הקדוש ברוך הוא את נאקתם: 'ואזכר את בריתי'.

והוסיף בעל 'דגל מחנה אפרים', שכן היה נדרש הפסוק בימי הצדיק המכונה 'בעל שם' זכר צדיק וקדוש לברכה ואנשי דורו, שהיו בוז המדרגה שלא להתפלל כלל על חסרון של עצמו, רק על חסרון השכינה כביכול.

אך בדורנו, שאינו במדרגה זו, דרש רבי משה חיים אפרים ביסוד זה את הפסוק באופן מעט שונה:

'אל נא קרב תשועה' - תשועת כל יהודי ויהודי לפי הצטרותו, הזועק ומתפלל מפני צרותיו וצעריו אשר מצרים מעבדים אותו, אלו הם המצרים הגשמיים.

למרות זאת, מקבל הבורא יתברך את תפילתם וצעתם, אף שהיא עבור עצמם.

זו הכוונה בפסוק 'וגם אני שמעתי', אף שבני ישראל אינם במדרגה לבקש עבור צער השכינה, 'אני שמעתי' זאת, כיון שבעמקי לבבם ונפשם צער השכינה הוא הזועק מקרבם, אלא שהם אינם מודעים לכך וסבורים שצרותיהם הגשמיים הם המצרות להם.

זו הכוונה בסיום הפסוק 'ואזכר את בריתי': הקדוש ברוך הוא זוכר את בריתו, היא השכינה. אף שבני ישראל נאקתם אינם משימים את צרה אל לבם, זוכר הוא את צער השכינה הטמון בתפילתם, וכאשר יתקן החסרון הרוחני וצער השכינה, יזכו גם בני ישראל למילוי חסרונם הגשמי.

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בראשית

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

שליח שהשקיע כספי פיקדון במטבע דיגיטלי והרוויח - למי שייך הרווח?

השולחן ערוך (ס"ט) שבעל הבית שרוב עסקיו בריבית דינו כשולחני, וכתבו הסמ"ע (ס"ק י"ח) והש"ך (ס"ק י"ב), בשם המרדכי (ס"י רצה), שבזמן הזה שאין רוב עסקי בני אדם בקרקעות אלא במסחר, 'כולי עלמא דינם כשולחני'. ועוד כתבו הסמ"ע (ס"ק יט) והש"ך (ס"ק יג), בשם מהרי"ק (שורש קנא), שאין חילוק בין עשיר לעני ובין שהתגרים מצויים או לא. ולפי זה היה מקום לומר שאף אליעזר דינו כשולחני, והיה רשאי להשתמש במעות.

מעות פיקדון ביד שליח

אולם היתר זה אינו אלא בנפקד שהמעות הופקדו בידו כדי שיהיו מונחות אצלו זמן מה. אבל בשליח להולכה, שנמסרו לו המעות רק כדי להעבירן ליעדן נחלקו הפוסקים: דעת הש"ך (ס"י קא סק"ה) שגם לשליח מותר להשתמש במעות, וכן כתב התומים (ס"י קכא סק"ג). אולם הנתיבות (ס"י קא סק"י) וסח"ט (ס"י קא סק"ז) שאין לשליח רשות להוציאם, כיון שלא מסרם שיששה בידו שום זמן אלא כדי שימסרם מיד ללוה, וכן בחזרתם שימסרו מיד למלוה, ואפילו אם הוא שולחני אסור לו להשתמש במעות, ודינו כשומר חנם ופטור מגניבה ואבידה. וכן כתב בצמח צדק (פסקי דינים לס' רצב) שכיון שאין לנו גילוי דעת של מפקיד שנותן לו רשות להשתמש אסור לו ליגע בהם. וכתב בשו"ת בית שלמה (ח"מ ס"י ט"ד) שלדינא כיון שדעת כמה פוסקים שאסור לו להשתמש במעות, אי אפשר לחייבו כשומר שכן.

ולכאורה אף בנידון דידן כך הוא לדעת הפוסקים שאין רשות לשליח להשתמש במעות, שהרי אליהו מאיר מסר את המעות לאליעזר כדי שיוליכם ויפקידם בגמ"ח עבורו, ולא לשם פיקדון רגיל.

המשך בעמ' ג'

ישתמש בכסף לדברים שאינו ראויים לפי חינוכו, שיש להימנע מלתת לו.

יתור בתור לאברכי כולל

בשעת קניות בסופרמרקט כאשר אני עומד בתור לקופה, יש פעמים שמאחוריי ממתין אברך כולל. לעיתים מדובר בתור ארוך, וברור לי שאם לאאפשר לו לעקוף אותי, יוכל לשוב לכולל מוקדם יותר ולהרוויח כמה דקות של לימוד תורה. האם עליי לוותר על מקומי בתור כדי לסייע בריבוי לימוד התורה, או שאין אדם מחויב לוותר על זכותו ולהמתין זמן נוסף עבור כך?

ת. בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רמג סעיף ה) מבואר שיש להקדים את תלמידי החכמים הבאים לדין לפני הדיינים¹. כיום בזמנינו יש דיון מי נחשב לתלמיד

המשך בעמ' ב'

לא יתבטל מתורה, חייבין הסוחרים להתבטל עד שימכור את שלו וישבו לתלמודו. ולפי"ז גם כאן חייבין הם להמתין שהת"ח ישיג שלו מהר כדי שלא יתבטל מתלמודו. ואף שאין חיוב קימה במקום חסרון כס, מ"מ חייב למנוע מרווח וכהנ"ל, א"כ הוא הדין דחייב להמתין עוד זמן. ונראה דלענין זה יש דין ת"ח שבעלמא, אבל אם רגיל ללכת מפני שמנצל את מעמדו שהוא צריך לעמוד בתור, ואינו שולח את אשתו שהיא צריכה לעמוד, נראה כפוסע על ראשי עם קודש, שנראה שמשתמש בכח תורה כדי לדחותו, ומיהו באקראי בעלמא נראה שפוט שמצוה לתת לו מקום קודם וכו"מ². (ומה עוד שאפילו הת"ח מוחל על כבודו, יש לומר דלא מועיל, שכבודו יכול לחולל ולא דיבור, שלפעמים

אלא שיצאה לזמן קט. אני לא ידעתי שכבר היתה. אמרתי איך שיהיה, יש לי דין קדימה ובדאי כבוד התורה עדיף, רק באלמנה צריך עיון. ונסתפקתי אם המתין השני חולה יותר מן הראשון, אפשר שצריך להקדימו או שנאמר שהכל לפי סדר הקדימה... עכ"ל. וכ"כ בתשובות והנהגות (ח"א ס"י תקל"ב) מצוה לקום בפני ת"ח שנאמר והדרת פני זקן, ובפתיחה להלכות ת"ת וכו"מ (ר"ט) כתב הרמב"ם המצוה לכבד ולגדל ת"ח, ולכאורה מסביר אין לך נתינת כבוד יותר גדולה מלית לו את התור. וגם בעיקר דין קימה דענין קימה שיש בה הדיור, הנה ליתן לת"ח של ימיתן בתור, נראה דחייב בכך דחשיב קימה שיש בה הדיור. ובני המופלג הר"ר חיים עוזר נ"י העלה שהדין מפורש בש"ע (י"ד ס"י רמג ס"ד) 'ת"ח שיש לו סחורה למכור לא מניחים לשום אדם למכור מאותה סחורה עד שימכור הוא תחלה את שלו', והיינו כדי שהת"ח

אליהו מאיר מסר לאליעזר סך חמישה עשר אלף דולר, וביקש ממנו שכאשר ישוב בעוד כעשרה ימים לניו יורק, יפקיד את הכסף עבורו בגמ"ח. אליהו מאיר הקדים למסור את הכסף כבר עתה, אף שידע שאליעזר ישהה בינתיים במקום קיט, משום שלא רצה שהמעות יישארו ברשותו ויוציא מהן לצרכיו.

באותו לילה, בלא ידיעת אליהו מאיר ובלא רשותו, השקיע אליעזר את הכסף - יחד עם כספים משלו - במטבע דיגיטלי, והרווח היה גדול עד שהקין גדלה מחמישה עשר אלף דולר לארבעה אלף דולר.

כעת טוען אליהו מאיר שכל הרווח שנעשה בכספו שייך לו, ואילו אליעזר טוען שמאחר שהשתמש במעות הרי נעשה כלוהו עליהן, וכשם שהיה נושא לבדו בכל ההפסד אילו היה מפסיד, כך גם הרווח שייך לו. עם מי הדין?

תשובה:

הנה יש לעיין בנידון זה בשני עניינים: ראשית, אם היה רשאי אליעזר להשתמש כלל במעות. שנית, אף אם נעלה שלא היה רשאי להשתמש בהן, האם הרווח שנעשה על ידו שייך לו או לבעל המעות.

ההיתר להשתמש במעות פיקדון

יסוד דין השימוש במעות פיקדון מבואר בשולחן ערוך (ח"מ ס"י רצב ס"ז): 'היה הנפקד שולחני או חנוני והופקד אצלו מעות, אם אינם חתומים ולא קשורים קשר משונה... מותר לו להשתמש בהם לפיכך נעשה עליהם שומר שכר וחייב בגניבה ואבידה'. ובאר הסמ"ע (ס"ק טו), שטעם הדבר 'כיון דהמפקיד יודע שחנוני ושולחני צריכין מעות ולא קשרם... ודאי אינו מקפיד בשימוש'. עוד כתב

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

טבילת ידיים בים

בימי בין הזמנים נסעתי עם אחי לים. כשיצאנו מהמים רצינו לאכול לחמניות לארוחת צהריים, אך לא היה לנו ספל כשר לנטילה. האם אפשר לטבול את הידיים בים?

ת. יכול לטבול את ידיו במי הים¹, ויברך 'על נטילת ידיים'².

עזרה לילד ללא ידיעת ההורים

הלכתי לקנות במכולת, ולפניי עמד ילד שביקש לרכוש ממתק. כשהוציא את כספו התברר

בשולחן הטהור (ס"ט), וכן העלה החו"א (ס"ט ס"ק כג). ולענין מי ים יש עוד טעם לברך על נטילת ידיים ולא על טבילת ידיים בצירוף דעת המחצית השקל (ס"י קנט סק"י) הפרי מגדים (ס"י קנט סק"י) התפארת ישראל (י"ב), דייס פ"א מ"ג) ושו"ת חקרי לב (י"ד ח"ד ס"י פח) שמי ים כשרים לנטילה אפילו אם לא הורחצו, כיון שכל הראוי לטבילה אין בילה מעכבת בו. ואף דלא קיימא לן כוותיה, יש לצרף את שיטתם כדי לברך על נטילת ידיים.

3 לכאורה דין זה להקדים את שאר הממתנים, גם מפני כבודו וגם כדי שלא יתבטל מלימודו, וכן כתב האדר"ת (מכילת הגנוזים בשיבת פוניבז, מובא בספר ההורו במזון חריבם עמוד שם): בהיותו בדבילין הלכתי לדרוש ברופא. כשהתכוננתי להיכנס לחדר הרופא, נכנסה לפתע למסדרון אשה וטענה שכבר המתינה כאן,

1 בש"ע (אורח ס"ט קנט ס"ד) כתב לענין מי מעיין שהם כשרים לטבילת ידיים. והוא הדין שמי הים כשרים לטבילת ידיים. וכן מבואר להדיא בשו"ת הרמב"ם (פאר הדור ס"י קא) ובפסקי ריא"ז (ברכות פ"ה הלכה ג הלכות נטילת ידיים אות יג) שהענין המנן אברהם (ס"י קנט סק"י), וכן כתב המשנה ברורה (ס"י קנט סק"י לח וסק"ט).

2 בש"ע (ס"י קנט ס"ט) 'המטביל ידיו אינו מברך על טבילת ידיים אלא על נטילת ידיים'. וכתב הרמ"א שיש אומרים שמברך על טבילת ידיים או על שטיפת ידיים, וכן עיקר. ועיין במשנה ברורה (ס"י קצ"ז) שרבים מהאחרונים הסכימו לדעת השו"ע לברך על נטילת ידיים. אך הביא שהמגן אברהם (ס"י קא) וחיי"א אדם (ככל לט"ס) והשו"ע הרב (ס"ד) כתבו שבאופן שהמים שטובל בהם פסולים לנטילה יברך על טבילת ידיים. אולם בכך החיים (ס"י קצ"ה) הביא מכמה אחרונים לברך בכל אופן על נטילת ידיים וכדעת השו"ע, וכן כתב

מפיהם ומפי כתבם

הרה"ג אהרן ישעיה גוטמן

פרטי דינים בענין המנהג להתענות בעת נפילת התפילין

הנה מחויבים אנו לנהוג כבוד בתפילין, אמנם, לצערינו, לעיתים רחוקות אנו רואים, שתפילין נופלים, כס וחלילה, או שכמעט מגיעים לידי נפילה. במאמר שלפנינו השתדלנו להקיר את הפרטים ההלכתיים הנוגעים בהלכה זו. ובחוקה שישארו הדברים בגדר 'הלכה ולא למעשה'...

מקור המנהג

מקור ויסוד למנהג המקובל בפי כולם, שכאשר נופלים תפילין ארצה, רח"ל, יש להתענות, מצאנו במגן אברהם בהלכות תפילין (רא"ח מד ה) כותב זה לשונו: ובמשפטי שמאל כתוב קצת סמך למה שנהגו העולם להתענות כשנפלו תפילין על הארץ. עכ"ל, והביאו המשנה ברורה (סי' מ סק"ו). והנה, במרוצת הדורות הביאו הפוסקים כמה וכמה פרטי דינים מנהג זה. ונסה להקיף ככל שידינו מגעת ועל פי הספר פסקי תשובות שעוסק בקיצור בנושאים אלו ומפנה לספרי התשובות הדנים בענינים אלו.

אלו תפילין נפלו

והנה בספר הלכה למשה (ס"י) כתב, דכל מנהג זה הוא רק בתפילין של ראש, דקדושתן חמורה, ולא בתפילין של יד. אמנם בהגהות שואל ומשיב (ס"י מד) הביא בפשיטות, דזהו בין בתפילין של ראש ובין בתפילין של יד. ומנהג זה ודאי נוהג אף בתפילין דרבינו תם, וכפי המובא בשערי תשובה (ס"י נד) דקדושת תפילין דרבינו תם חמורה עוד יותר מתפילין דרש"י. ודבר מעניין הביאו משר"ת רבבות אפרים (ח"א ס"ו) שאם האדם עצמו נפל ארצה כשהיה מעוטב בתפילין - אינו צריך תיקון על זה, וכפי המובא לגבי ספר אורה.

אופן הנפילה

והנה המגן אברהם הנ"ל, כשהביא את המנהג להתענות, כתב: וצריך לומר דמיירי בלא נרתקן דהיינו, שאם נפלו בתוך הנרתיק אין צריך להתענות. אמנם באליה רבה כתב, דגם כאשר נפלו בנרתקן יתן פרוטה לצדקה, אמנם לדעת ערוך השולחן (א"ח מב ג) באופן שנפל כשהוא בנרתק אטום לגמרי אין צריך שום תיקון וכפרה, וכן בשו"ע הרב לא הביא כלל דין זה בנפלו בתוך נרתיקן. ובאופן שנפלו אחרי שכבר הניח התפילין בבתים, אז אם הקופסה אינה מכסה את כל התפילין ונגעה המעברתא או התיטורא ברצפה, אזי הוי ממש כנפלו בלא נרתקן, כן כתב בארחות חיים (ספינקא) בשם האשל אברהם מבוססאטש. ואילו בשו"ת שבט הקהתי מביא בשם מוהר"א מבעלזא שהחמיר עוד, שאף כאשר לא נגעו המעברתא והתיטורא הוה ליה כנפלו בלא כיסם, כיון שקשרים אלו הם 'גוף הקדושה'.

זמן התענית

והנה כאשר נפלו לו תפיליו וחפץ לקיים את המנהג ולהתענות, נחלקו האחרונים מתי 'יתענה', דעת הגאון ר"ח פלאג' דיתענה למחרת, וזאת כדי שיוכל לקבל על עצמו את התענית באותו יום, ולצום למחרת. אמנם הסכימו הפוסקים כדעת מהר"י ברונא בתשובותיו, שבאם לא טעם כלום עדיין באותו יום. יתענה בו ביום, ואף יאמר 'עננו' במנחה. אמנם אם כבר טעם באותו יום, דשוב אינו יכול לצום בכאי גוונא, יתענה למחרת.

בדרך זו כדי לנהל משא ומתן, או שיש בכך משום גניבת דעת ושקר? ואם כבר נעשה הדבר והפועל הסכים, האם מותר ליהנות מן ההסכמה ולשלם לו את המחיר המופחת, או שיש חובה לשלם את המחיר שביקש בתחילה?

ת. לכתחילה אסור לעשות כן, משום 'נגיבת ענת'⁷. בדיעבד אף שעבר בעל הבית באיסור נגיבת דעת, אין בכך כדי לבטל את הסכם השכירות. מאחר שהפועל ידע את מהות העבודה ואת השכר שעליו התחייב, וגמר בדיעתו לעבוד בשכר זה, אין ההטעיה שנעשתה במסגרת המשא ומתן מבטלת את ההסכם, אף שהיא אסורה. לפיכך אין הפועל יכול לדרוש לאחר מכן את השכר שדרש בתחילה⁸.

מתווך שהציע דירה והקונה ראה אח"כ פרסום על הדירה בעיתון

מתווך פנה אליי והציע לי דירה למכירה. הוא מסר לי את פרטיה ואף ניסה לקדם את העסקה, אולם בשלב זה לא התקדמנו. מיד לאחר מכן ראיתי את אותה דירה מתפרסמת בעיתון על ידי בעליה, ללא תיווך, ופניתי ישירות למוכר. לאחר משא ומתן סיכמנו את העסקה, וקניתי את הדירה ללא כל מעורבות נוספת של המתווך. כעת דורש המתווך את שכרו בטענה שהוא זה שהכיר לי את הדירה לראשונה. האם אני חייב העסק לזמן דמי תיווך, או שמא מאחר שבפועל העסקה נעשתה בעקבות הפרסום הישיר וללא תיווכו, אני פטור מתשלום?

ת. באופן שאף ללא המתווך היה בוודאות מגיע למידע זה בזמן קרוב מאד⁹, אינו חייב לשלם¹⁰.

העם כמתלוננים שקנה בית ביוקר מאד, שאל
לו כנפחלי! אם אמת הוא שרצה ליתן
ר"ט, והשיב אל היה בדרים מעולם, ותבע לוי
לשמעון בדין, והשיב, בענין נפחלי, להשביח
מקחי אמרתי שקר וזה דרך התגרים. ועל
דבר השבועה היתין אומר כפי מובטל בלב, וזכר
אמר חטאתי! אקבל דין שמים, ומלכד זה אמת
ושבעתי, כי אם בו ביום נתן ל' א' בעד הבית
ת' ר"ט אל הייתי מוכר לו מפני השבועה כו'.
והשיב החות יאיר: בענין מכירת הבית בל'
והשמעון פטור מדין אדם, אף על פי שהתל
שמעון בו בערמות שהתפאר שנפחלי ביקש
ליתן לו ש"ן ר"ט, ולוי אל שאל פיר לפני קנייתו
וסמך לו המנותה, כי סבר מילתא דעבידא
לגלוי אל משקר אינש, ויש לו תרעומת על
הבירי ועל עצמו. ובענין השבועה, מה שאמר
שמעון שהיה אדם כבד, אין זה מסיפק
אפילו בדין משפט, ומה שאמר ומלכד זה
אמת ושבעתי, הנה ש"ל דין וסיפק לדין
אדם דנאמן לפשר דבריו, אבל בדין שמים
מתחייב אפילו אמת שכונתו היה כו', וכל
זה דוק אם כבר פרע לוי לשמעון, משא"כ
אם עדיין המעות בידו, ג"ל מצוי למימר על
דבריו שאמרת שכבר רצה לשמיעון, משא"כ
אין נובעת סמכותי, כו' דודא שכה"ל הוא
אומרתא דמוכח שכתב הרא"ש (בחשובה כלל פ"א
ס' א) דמהני אפילו בכחך, וכמ"ש בהגהת רמ"א
סימן ר"ט סעיף ד' ע"ש.

9 כ"ז אם התפרסמה הדירה לאחר כמה ימים, מכיוון שהוא יכול למדע על הדירה עוד בטרם התפרסמה בעיתון, נמצא שהמידע שקיבל הועיל לו לאותם הימים שהדירה עדיין לא הייתה מפורסמת בעיתון. ואף שלא נמכרה בתיבתו, ואף הוא לא קנאה, וכל מקום היה בידו מידע המועיל לקניית הדירה, שהרי מהומה שהוא קיבל את המידע עד שהיא הופיעה בעיתון הייתה היכנותו שהיא תימכר לאחר, ונמצא שהמידע נחשב כמידע המועיל לקניית הדירה, ומידע זה הניב מידע שהוא לא לקחה מבחוץ.

כ"ז באגרות משה (ח"ר ח"א סי' מט.) ובפסטים מבוזר שם דאף אם בשעה שראה את הדירה עדיין לא התפרסם העיתון, מ"מ כיון שבוחר לו יצא העיתון ונמצא שהיה מידע למדע על הציג, נמצא שלא הועיל לו.

בזה על כל פנים מצות 'הזחזח בו' ולא חילק
האבאה חסד בין סוקר גדול ועשיר לבין תנאי
ענין, וזו למעשה, אולם התנבות (ע' סק'ה)
משמעת שגם בהקפת חנות מצוה קעבדי, עכ"פ
בזניבא חריפא, וכ"כ בפלא יועץ (ערך הלאה)
ע"ה"ו.
7 כמו שאמרו בגמרא (חולין צד.) 'אמר שמואל
למור לגנוב דעת הבריות, ואפילו ידעתו של
סוכר' ופסק הרמב"ם (הלכות מ"ה ס"ה ה"א)
'אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר,
ואל לגנוב את דעתם וכן ואפילו לגנוב דעת
הבריות בדברים אסור'. וכן נפסק בשו"ע
(ח"מ ס' רכ"ה ס"ז) 'אסור לרמות בני אדם במקח
וממכר ואל לגנוב דעתם'. נמצא כי למור ש' לי
למכור בחמישיה, כשהדבר אינו נכון, אסור. ש'
בבבך גם אונאת דברים, כדברי השו"ע (שם ס"ד),
וישאר ימי חמרים מקבשים לקנות תבואה, אל
יאמרו להם 'לכו אלז פלוני', והוא ידוע שאין
ללו למכור. ובספר חסידים (סימן ש"א) כתב: אל
יפתה את בני אדם כן וכן רצו ליתן לו בסחורה
ואם יאמרו אין קניתי כן וכן רצו לו לא נאמר
(צ"ח צ"ג) 'שארית ישראל אל יעשו עולה ולא
ידברו כזב ולא ימציא כפיהם לשון תרמית',
ואם יתעו החפצים לקנות שיראה להם פנים
כאמור למכור אולם חפצים שבידו אינם כלבו
אולם אינם קונים מסחור אחר כי סבורים
שהוא ימכור להם. ובתנ"י (ויקרא כ"ז) 'אל תנו'ן
לשונות בדברים, וכתיב' (זכריה ח' טו) 'דברו אמת
ועשו שלום'.

איש אל רעורר.
88 כ"ה ח' (ח' מ"ס שלב): ומעשים בכל יום
שדאם מוכר לחציתו חפץ ואומר כך נתנו לך
שדאם וזה ולא אציתו לכמוך בזה הסך, ואח"כ
נתברר שלם היה שום קונה סוף קיצבה שזכר
הוא, וכל בשביל זה ביטל המקה, אלא על
כדפרשיתא בדענין ליה מילתא שמך עצמו
על שכירות אחרים דדוקא אז תלוי בשכירתם.
90 בפתח חושן (ר"ס קט"ו): שביאי תשובת
רעות יאיר: ס' בנידוק ענין זה בקונת זה
ורוצה לחלק, שאם הקונה עדיין מוכח בזה
יכול לבטל המכירה באומדנא דמוכח: אודות
זה שרצה לקנות בית משמעתו, ושאל לו
כמה רוצה, השיב ת"ק ר"ט, ולי אמר שיתן
לך, השיב שמעון בן רצה נפתלי לית
לך ש"ן ר"ט, ותשבע בקניטת חפץ שאם יאז
למשה אחד יתן לו כעד ת"ר ש"ל אתחננה לו,
ומפני כך נתן לו לית ש"ן וקנה הבית. ויהי

כש"ה יושב הוא עומד זהו ביון התורה). ובשר"ט
צ"ץ אליעזר (ח"ת ס"ט) כתב בפניו מנהג
העולם שכארע התלמיד חכם לא לבקש שלא
להקדימו לא קודמו, מכיון שכל קביעה
התור שנוהגים לא מקום למי שארעו
הוא כיון שהוא קר עני הנוגע מבח תקנה
והסכמה ציבורית בשתיקה כהודאה כדי שלא
יבוא לתקוטט, ודיונו כפי שאר הסכמות
תקנות בסדר הדין וטובתה שאר חלים גם
אשר אין לזה מקור מצד ההלכה.
4 הסמ"ע (פ"ט סק"ט) כתב על דברי השולחן
ערוך שם שסוזה על הדין לדון בכותול
תלמיד חכם שבא לפניו לדון וז"ל: ונראה
דאין תלמידי חכמים פועמניו דין זה וכמו שכתב
הרמב"ם (א' סנהדרין פ"ה ד' הלכה ב') והביאו
הטור והמחבר סוף סימן זה משרבו בתי דינים
שיאני הגויים כל שכן לענין תנית לטורא
דדבא על בושחו לענין התרת דין בי"ד
(פ"י רכח ס"א) ולענין לדון ביחיד דאין לנו דין
יחיד ביום הזה כמו שכתב בסיומן ג' (פ"ט), ואף
שחלק מקום נראה לי כמו שכתבתי.
אמנם כתב בפעמי חשובה (ס"א) שלענין דיני
קדימות על בתי דינים יש עדיפות תלמידי
חכם גם ביום הזה: ומכל מקום נראה לענין
לאקדמי כול' עלמא מוד דגם ביום הזה דינא
הכי, כיון שטעמא להקדימו הוא יתבטל
תלמודו כמו שכתב הרשב"א (כתובות ק"ז).

אמן כי כל תלמיד חכם השוקל על תלמודו אף
 ומוצינו דין הוא לקדמו, וכן משמע מהסמ"ע
 עצמו שהעמיד בדבריו דין להפך! בזכותו ול"ו
 נקט: בדין שהקדמנו שנכתב בריש וכו'. מבואר
 כי מאחר שסעיף להקדים תלמיד חכם הוא
 בכדי לסייע לו שלא יתבטל תלמודו, נקט
 הפתח יתשובה בטענה זו תקף גם בזמן הזה
 ועל כן יש להקדים את דניו של תלמיד חכם
 גם בזמן הזה.

ובזמן שכתב הפתח יתשובה (שם) בשם
 ה"רס"ב שטענת הקדמים להקדים לו היא יתבטל
 תלמודו, אכן כן אמר ע"ה שיתן לו תורו יחזור
 לתלמודו מוקדם ועוד יחזור אשכנז הרבה מציב.
 6 כ"ל הפתח ח"ים בספרו אהבת חסד
 (וכתב כמה טעמים: כי שיתקן פרנסתו
 מה שקונה סחורה תמורת מה שמכור, ואם
 יקפץ אל וכל לקנות סחורה. ועוד, שהקפת
 חנות אינה בליל מצות הקוואה. אף סיים כי
 אם בא נעם יקפץ מן מעט להחיות נפשו ויקיים

אם יש חיוב למכור בהקפה לנזקים

ברשותי חנות מכולת שכונתית, ולעיתים נכנסים לקוחות קבועים שמצבם הכלכלי דחוק, ומבקשים שאמכור להם את המצרכים בהקפה עד שיקבלו את משכורתם או קצבתם. מבחינתי, ניהול חובות וגבייתם מכבידים על התנהלות העסק, ולעיתים אף גורמים להפסדים ולעוגמת נפש. האם מוטלת על בעל חנות חובה להיענות לבקשתם ולמכור להם בהקפה משום מצוות הלוואה והחזקת ידי ישראל, או שרשאי לומר שמדיניות החנות היא מכירה במזומן בלבד?

ת. כתב החפץ חיים שבעל חנות שעיקר פרנסתו בכך, אינו חייב לתת סחורתו בהקפה⁶.

להטעות פועל בקציצת השכר

שכרתי פועל לביצוע עבודה מסוימת. הוא ביקש שכר של 70 שקלים לשעה, אך רציתי להפחית את המחיר. כדי לשכנעו להתגמש, אמרתי לו שיש לי פועל אחר המוכן לבצע את אותה עבודה תמורת 50 שקלים לשעה, אף שבפועל לא היה אדם כזה. בעקבות דבריי הסכים הפועל להפחית את שכרו ולעבוד במחיר נמוך יותר. האם היה מותר להשתמש

שפ"ה יושב הוא עומד זהו ביון התורה). ובשר"ט
צ"ץ אליעזר (ח"א ס"ט) כתב ליישב מנהג
העולם שלא להקדים התלמיד את הבכור
להקדיםו אלא קודמו, מכיון שכל קביעה לפי
התור שנוהגים בכל מקום של שבת ראשון
הוא כיוון שהוא רק ענין הנובע מכח תקנה
והסכמה ציבורית בשתיקה בהחלטה כדי
לבוזו להקטנסו, ודינו ככל שאר הסכמות
לקנות כסדרי חטטה וטובתה אשר חלים גם
כאשר אין להן מקום מצד הלכה.
הסמ"ע (ס"ו יט קט"ט) כתב על דברי השולחן
ערוך שם שמצוה על הדיין לקנות בכוחו של
התלמיד חכם לפני דין דול"ץ, ונראה
דאין התלמיד חכם בומנינו דין זה וכומו שכתב
הרמב"ם (ל"א סנהדרין פרק כ הלכה ב) והביא
הטור והמחבר סוף סימן ה' ומשרבו דין דיינים
שאינם הגויים כל שכן לענין נתינת ליסוד
דדעהא ובשולחן לענין התרת דין ב"ד
(ס"ו רכ"א ס"א) ולענין דין ביחדי דאין לנו דין
יחיד בומן הזה כמו שכתב בס"מ ג' (ס"א), ואף
שיש לחלק מקום נראה לי כמו שכתבתי.
אמנם כתב הפתחי תשובה (ס"א) לענין דייני
קדומות של בעלי דיינים יש עירפות תלמיד
חכם גם בומן הזה: "ומכל מקום ראוי לענין
לקדומי כולי עלמא מודו דגם בומן הזה דאין
הכי, כיון שהטעם להקדים הוא שלא יתבטל
תמלודו כמו שכתב הרמב"ם (תשובות ק"א),
אם כן כל תלמיד חכם שהשוקק על תמלודו
בומנינו דין הוא להקדיםו, וכן משמע מהסמ"ע
עצמו שהעמיד דבריו בדין להקדים וכו'.
נקט בדין הקדמה שכוננו בהפך שכו' מבורר
כי באחר שהטעם להקדים תלמיד חכם הוא
כדי לסייע לו שלא יתבטל תמלודו, נקט
הפתחי תשובה שטעם זה תקף גם בומן הזה
ועל כן יש להקדים את דינו של תלמיד חכם
גם בומן הזה.
5 וכומו שכתב הפתחי תשובה (ס"א) בשם
הר"ט"א שהטעם להקדים הוא שלא יתבטל
תמלודו, אם כן אם ע"י שיתן לו תורו יחזור
לתמלודו מקדמת דנא ודאי שכו' בהרמב"ם.
6 וכתב מה שטעמים: כיון שיעקיר פרנסתו
(וכ"ה כמנהג חסידים) וכן שיעקיר פרנסתו
במה שקנה חסורו תמורת מה שמכר, ואם
יק"ף אלא יוכל לקנות חסורו. ועוד, שהקפת
חנות אינה בכלל מצות הלוואה. אך סיים כי
אם בא ענין יק"ף על מטע הלוואה נפשו ויקיים

אמנם עדיין יש מקום לדון, שהרי טעם הנתיבות בשליח להולכה הוא מפני שלא נמסרו המעות אלא להעברה מיידית, ואילו כאן ידע אליהו מאיר שאלעזר עתיד לשהות עוד כעשרה ימים במקום הקיט קודם שישבו לניו יורק. ויש לומר שבתקופת ההמתנה עדיין אין דינו כשליח להולכה, אלא כנפקד שהמעות שוהות בידו. מאידך, אפשר לומר שאין בכך כלום, שסוף סוף כל מטרת המסירה הייתה אחת - להפקיד את המעות בגמ"ח - והעובדה שהשליחות תבוצע רק לאחר עשרה ימים אינה משנה את מהותה, ובפרט לאור גילוי דעתו של אליהו מאיר שאינו רוצה שיעשה במעות כל שימוש. ולמעשה נראה שעיקר הסברה נוטה שאסור היה לאליעזר להשתמש במעות.

זאת ועוד, כל יסוד ההיתר להשתמש במעות אצל שולחני בניו על ההנחה שאין הבעלים מקפיד על השימוש. ואילו כאן גילה אליהו מאיר דעתו להיפך, שהקדים למסור את הכסף דווקא מפני שלא רצה שישאר בידו ויוציא ממנו לצרכיו, ונמצא שגילה בפירוש שהוא מקפיד שהכסף יתקיים כולו כדי להגיע לגמ"ח, ולא ייעשה במעות כל שימוש אחר שעשוי להפסידו שלא יגיע ליעדו בשלמות. ועוד גם יתר על כך, שהרי מסתבר ביותר שכל ההיתר של שולחני להשתמש במעות הוא דוקא בסכום קטן שאם מוציאו תיכף יוכל להשיבו, אבל בסכום גבוה שהמפקיד חושש שלא יוכל אחר כך המשתמש להחזירו רק לאחר זמן, יש הקפדה ברורה וגדולה שלא יסכן הנפקד את המעות שיצטרך להמתין עד שיוכל להחזיר המעות.

מי זוכה ברווח

אלא שעדיין אין בכך כדי להכריע למי שייך הרווח. שהרי הרמ"א (שם ס"ו) פסק להדיא: 'ואם הרווח במעות, בין היה לו רשות להשתמש בהן או לא, אין צריך ליתן מן הרווח לבעל הפקדון'. וכתב הגר"א (שם ס"ק כו) שאפילו כשלא הייתה לו רשות להשתמש, הרי הוא כגזול, ומאחר שהמעות נכנסו לרשותו, אף הרווח שלו. ולכן אף אם אליעזר השתמש שלא כדין הרווח שייך לו.

יש לדון עוד מצד מה שכתב הרמ"א עוד: 'ואם נתעסק בהן לצורך בעל הפקדון - הרווח לבעל הפקדון. ואם גילה דעתו שעסק לצרכו, או במקום שאסור להשתמש, שמסתמא עסק בהן לצורך בעל הפקדון, אינו נאמן לומר לעצמי עסקתי עד שיאמר כן בפני עדים'. ולפי פשוטם של דברים וכן ביאר הסמ"ע (ס"ק כ) נראה שבמקום שאסור היה להשתמש, מעמידים את העסק על דעת בעל הפקדון, והרווח לבעלים, רק אם גילה דעתו מקודם שמשקיע לצורך עצמו, באופן זה זוכה הנפקד ברווח. ובסמ"ע (שם) באר הגולה (שם ס"ק) ובביאור הגר"א (שם ס"ק כט) הקשו שבמרדכי (ב"ק ס"י קכה) ובשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתקלח) שהם מקור דברי הרמ"א משמע לאידך גיסא, שאפי' כאשר אין לנפקד רשות להשקיע לעצמו, מן הסתם השקיע לעצמו ואין אומרים שכדי להיכשל באיסור בוודאי השקיע עבור הבעלים.

ולגודל הקושיא, הנתיבות (שם ס"ק יב) פירש את דברי הרמ"א באופן אחר, ואף כתב שיש כאן טעות סופר, והעמיד דברי הרמ"א כאשר המפקד גילה דעתו שרצונו שהנפקד יעסוק בהן לצרכו, ורק באופן זה אמרין שמסתמא עסק בהן לצורך בעל הפקדון. ולדברי הנתיבות אין מכאן ראייה שהרווח לבעלים בכל מקום שאסור להשתמש. ואף סיים: 'אטו בשופטני עסקינן, שיטרח וייקח ההפסד לעצמו וייתן הרווח לבעלים'.

העולה מדברי הנתיבות שבכל אופן אף כאשר הנפקד משתמש וסוחר במעות הפקדון באיסור וללא רשות, הרווח שייך אליו ואין לבעל הפקדון זכות בו, ואם כן בנידון זה לא יהיה ניתן להוציא את הרווח מידי אליעזר. וראה בערך שי (שם ס"ו) שתמה על דברי הנתיבות, וסיים שאם המפקד תפס מהרווח אין להוציא מייד, כיון שיכול לומר 'קים לי' כדעות שבעל הפקדון זוכה ברווח, ואם כן, אם הוא מוחזק בממון אחר כנגד אותו רווח, יכול המפקד לעכבו בידו.

להלכה:

אליעזר לא היה רשאי להשתמש במעות, הן מצד דינו כשליח להולכה וכדעת הפוסקים שאין לשליח רשות להשתמש במעות, והן מצד גילוי דעתו של אליהו מאיר שהקפיד שלא ייעשה בהן כל שימוש, ובוודאי לא שימוש שיכול היה לסכן את המעות שלא יגיעו מיד לגמ"ח. אולם לאחר שכבר השתמש והרווח, נראה שאי אפשר להוציא ממנו את הרווח, מאחר שכתב הרמ"א שגם כשהשתמש בלא רשות הרווח לעצמו. ואף שנראה מהסמ"ע בדעת הרמ"א שבסתמא התכוון הנפקד שהרווח יהיה לבעל הפקדון, מאחר והקשו על כך מדבריהם המפורשים של הרשב"א והמרדכי, ודעת הנתיבות שגם מסתמא עוסק במעות על דעת עצמו, שוב אי אפשר להוציא את הרווח מידי אליעזר.

זקן, חולה, ובדורות האחרונים

בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' יב) להגאון רבי חיד"א כתב, דזקן או חולה או חלוש שאין בכוחם להתענות, יפדו את תעניתם בצדקה. וביאר הדברי חיים דהיינו שיתן לצדקה סך הסכום שעולה לו סעודותיו ליום אחד. וכן כתב החיד"א לצורבא מרבנן שעל ידי התענית יתבטל מלימודו. ובשו"ת מהר"י ברונא (סי' קכז) כתוב, שהורה לגערים ללמוד שעתים או שלוש. ובשו"ת אז נדברו (ח"ח סי' כ אות ב) כתב שאם אפשר לעשות תענית דיבור בוודאי הוא משובח. ואילו בספר מרא דשמעתא (הל' תפילין אות כ"ב) כתב שהגה"צ רבי משה אריה פריינד, גאב"ד העדה החרדית, הורה ללמוד דף גמרא עם פירוש הרא"ש. ונהרא נהרא ופשטיה.

כשרואה תפילין שנפלו

כל זה כשנפלו התפילין מידו על הארץ, אך כשנפלו על ידי אדם אחר והוא ראה זאת, אין צריך להתענות. ובשונה מהרואה ס"ת שנפל, כי שם מחמירין כי שמירתו מוטלת על הכלל כולו, מה שאין כן תפילין. אמנם אם רואה תפילין שנשרפו רח"ל, צריך לקרוע, וכדאיתא בשו"ע יורה דעה (שם לו).

כשנפלו באונס

והנה דבר מעניין מצינו בשו"ת אגרות משה (ח"א סי' ג) שכתב: ואף על מי שהחזיק בידו ונפל ממנו באונס נמי לא שמענו שיצטרך להתענות. הרי שכל הנ"ל אמור דוקא בנפילה הנובעת מרשלנות וכדו' ולא בנפילה הנובעת מאונס, וכגון שנבהל מדבר מה ונפלו התפילין מידו, וכדומה. ואכן בספר דינים ונהגות כתב שהחזון אי"ש נהג תמיד לקרב גופו סמוך לשלחן בעת הנחת התפילין וחליצתן, כדי שאם יארע ויפלו, יפלו על השלחן.

תפילין פסולות וסופר סת"ם

תפילין פסולות שנפלו, כתב בספר אות חיים ושלום שאין צריך כפרה על כך. ואילו בתפילין כשרות שנפלו מידי סופר סת"ם, ולא הניחם אדם מעולם, כתב בשו"ת שבט הלוי שבאופן זה די בפדיון צדקה ואין צריך להתענות!

שריפת תפילין

ומעניין לענין באותו ענין, יצויין להמובא בספר שר התורה על הגה"ק ר' דוב בעריש וידינפלד, הרב מטשעבין, שהעיד על עצמו, שאינו זוכר תשובה בהלכה שכתב אי פעם שגרמה לו לסערת רגשות, כמו התשובה שכתב בענין שנשאל במי שחלה רח"ל במחלה מדבקת, והיה צריך להיכנס לבית מסוגר בכדי שלא ידבק אחרים וכן כל החפצים והכלים שמכניסים לשם אח"כ יצטרכו לשרוף כדי שלא ידבק אחרים במחלתו, ונפשו בשאלתו אם מותר לו להכניס תפילין לשם, בידעו שאח"כ ישרפו אותם או שאסור לו וצריך לימנע מלהכניסם ובכך לימנע ממצות הנחת תפילין עד סוף ימי חייו. וכשנצרך להכריע בכזו שאלה היה נסער מכך כמה ימים, ואכן מענין לראות הכרעתו שהסיק לאסור על הכנסת תפילין והנחתם באופן שודאי יגיעו לידי בזיון, ומוכיח דאף דקי"ל דגרם מחיקת השם שרי, היינו רק באופן שאינו ודאי מגיע לידי מחיקתו אך בנידון דידן דודאי ישרפו לבסוף התפילין אין שום היתר!

ובאגרות משה (ח"א סי' ד) להגאון ר' משה פיינשטיין נשאל ג"כ על דבר זה, וכתב לחלק בין נידון גרם מחיקת השם שמותר לנידון דידן דאסור, והוא משום דכתבי הקודש חמורים יותר משם בעלמא, ובהם אסור אף גרימת איבודם. ובהמשך דבריו מסתפק באם יכנס לבית החולים שם פיוס בעודו מלוש בתפילין דאז היה מקום להתירו מצד עשה דוחה לא תעשה, אמנם לבסוף מכריע בראיות ברורות דלא תעשה ב'לא תעשון כן לה' אלקיכם', שהוא מקור האיסור לבזות כתבי הקדש הינו איסור כה חמור שאף עשה אינו דוחה אותו. וממילא הכרעתו ברורה כדעת הרב מטשעבין לאסור להכניס תפילין לכזה חולה.

קדושת רצועות התפילין

בענין קדושת רצועות התפילין, ידוע כמה נזהרו הצדיקים בקדושתם. וידועה זהירותו של הגאון הקדוש ר' משה בצלאל אלטר הי"ד, אחי מרן ה'אמרי אמת' זיע"א מגור, שכאשר היה רואה בקצה ביהמ"ד מאן דהו המניח רצועותיו על הרצפה ברישול היה רץ אליו מקצה ביהמ"ד כדי להרימם מהרצפה ולנשקם ביראת הכבוד. סיפור פחות ידוע מובא (ראה קונטרס לקט הלכה עמ' צה) [נדפס לאחרונה שוב בתוך קדשי המקדש] בשם מי הים) על הצדיק הקדוש רבי יחיאל מאיר מגוסטינין, שפעם היה אמור לדבר אחרי התפילה עם יהודי בן טובים, אך לאחר התפילה סירב במפתיע להיפגש עימו, והסביר לו שלאחר שראה איך זלזל בקדושת רצועות התפילין שנגררו על הרצפה, שוב אינו חפץ לשוחח עימו.

ואחרי גדולי עולם אלו מה נאמר אנו, איזובי הקיר, ודאי עלינו להתחזק בכל הנ"ל ולהזהר במשנה זהירות בכבוד התפילין והרצועות, שהן מהלכה למשה מסיני, ובכך נזכה לכל הברכות, וכנאמר לאחר הנחת התפילין: 'ושמן הטוב תריק על שבעת קני המנורה להשפיע טובך לביריותך'.

אם המקבל ספרים במתנה מקיים מצוות כתיבת ספר תורה

ד. אמנם כל זה הוא רק ליישב מנהג העולם שאין כותבים ס"ת, אבל עדיין יש להעיר, שהרי יש עוד חלק של המצוה שהוא בודאי חיוב גם בזה, והוא, לכתוב ולקנות ספרים הנצרכים לו ללמוד את התורה. וכמובאר בדברי הרא"ש הנ"ל, וכן נפסק בשו"ע י"ד (סי' ע"ב) ללא שום חולק, שהאידנא מצוה לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושה, ולא ימכרם אם לא ללמוד תורה ולישא אשה. וא"כ יש חיוב גמור לקנות ספרים הנצרכים לו ללמוד בהם דווקא, שהרי זה יסוד שיטת הרא"ש במצוות כתיבת ס"ת, ולשיטת הפרישה והש"ך ודעימיה, יוצאים בזה לגמרי מצות כתיבת ס"ת, וכ"כ בערוך השלחן (י"ד סי' ע"ב) וכן, שלדעת הרא"ש צריך כל אחד לקנות לעצמו הספרים שלומד בהם.

ובאמת נראה שיש להזהר ללמוד דווקא מספרים שלו, ואין אפשר לקיים מצות כתיבת ס"ת על ידי קניית ספרים, והרי המצוה היא דווקא לכתוב. והן אמת שיש הרבה פוסקים הסוברים שיוצאים גם ע"י קניה, מכל מקום דעת הרמ"א (י"ד סי' ע"ב) שאין יוצאים בקניה, ויתכן שגם בזמננו אפשר לצאת שיהא נחשב כתיבה על ידי שמגיה אות אחת בספרים שקנה, ובאופן זה יוצאים לכו"ע כמבואר ברמ"א שם, א"כ, אם ילמד בספרים שלו יוכל להגיה בהם הרבה פעמים [-שהרי אין ספר בלי שגיאות], וע"י ריחוק לקיים את המצוה משא"כ אלו שלומדים כל ימיהם בספרים שאינם שלהם, לא יצא להם להגיה את הספר, ויפסידו את שהיה נחשב להם על ידי זה - כאילו כתב כולו. על כן בודאי הרוצה לקיים מצוה זו כתיקונה, צריך להזהר ללמוד דווקא מספרים שלו, ובכך גם יזכה לברכת ספר החינוך (סוף מצוה תרי"ג): 'וכל המקיים אותה יהיה ברוך ויחכם הוא ובניו, כמו שכתוב 'כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל'.

ה. ובענין זה יש להעיר במנהג ישראל שקונים ספרים לחתן הבר מצוה, שולקחם לביתו במתנה, ולכאורה יש להעיר, שעל פי מנהג זה לכאורה אין יוצאים ידי חובת כתיבת ספר תורה, כיון שאין קונים בעצמם את הספרים. ולכאורה הוא כמו ספר תורה שהניחו לו אבותיו שחייב לקנות בעצמו, וכן מבואר בפתחי תשובה (י"ד סי' ע"ב) בשם המשנת חכמים, שמי שכתוב ס"ת ונתנו לאחר במתנה אינו יוצא בזה. שאף הסוברים שיוצאים ע"י קניה, זה רק אם טרח והוציא סכף על כך, אבל אם בא אליו בלי טירחא הוא כירושא ואינו יוצא.

וליישב המנהג של ישראל, נראה שזה נחשב כאילו קונה בשליחות החתן, מדין זכין לאדם שלא בפניו, וממילא הוא כאילו קנה בעצמו. וראה בפתחי תשובה (שם) שהביא בשם משנת חכמים הנ"ל שדן בזה אי יוצאים ידי המצוה על ידי זה, ש"ל דלא הוי זכות גמור, משום דניחא ליה לאינש למעבד מצוה בממוניה, עיי"ש. אולם בנידון דידן נראה, כיון שכן הוא המנהג שקונים לכל החתנים, ממילא כל שלא מיחה בזה, הוי כמגלה דעתו להדיא דניחא ליה בזה, ושפיר נחשב כאילו נקנה בשליחותו.

ו. עוד יש ליישב המנהג על פי דעת הגידולי הקדש (י"ד סי' ע"ב), שחולק על המשנת חכמים הנ"ל, וכתב שאם קיבלו במתנה יצא ידי חובתו, כיון שצריך לעשות קנין כדי לקנותו, א"כ הוי דומיא לקונה ס"ת, שלדעת הרבה פוסקים יצא, ואינו דומה לירושא, שבא לרשותו ממילא בלי צורך לעשות קנין, עיי"ש.

ויש נפקא מינה גדולה להלכה בין שני טעמים אלו: מצות כתיבת ספר תורה, חלה מיד כשהאדם

קיום המצוה הוא רק על ידי כתיבת וקניית ספרים הנצרכים לאדם ללמוד בהם את התורה. ובספר החינוך (מצוה תרי"ג) כתב, דאין ספק שמקיימים המצוה גם בשאר הספרים שנתחברו על פי התורה.

ב. עוד אפשר ללמוד זכות וליישב מנהג העולם, כי לקיים מצוה זו, כתיבת ס"ת, צריך דמים מרובים, ורוב אנשים אין ידם משגת להוציא סכום רב הנצרך לזה. וכבר כתב הרא"ש (הל' ספר תורה סי' א) שמצוה זו מוטלת על כל איש מישראל 'אשר ידו משגת'. וכן לשון הטור (י"ד סי' ע"ב). ויפה ביאר בשו"ת אגרות משה (י"ד סי' ע"ב) (קסג) שלכאורה תמוה לשון זו של הרא"ש והטור, שהרי כל המצוות אם אין לו במה לקנות פטור ולא היה צורך כתבו את זה כאן. אלא הטעם שכתבו כן הפוסקים, משום שכיון שמצוה זו עולה לסך גדול אשר לרוב העולם הוא הון רב שאין מחוייבין להוציא, ואם היה סותם השלשון, היה מקום לטעות, שחייב להוציא על מצוה זו אף הון רב, לכן כתבו שלא נטעה אלא שרק העשירים שידם משגת חייבין. ובשאר מצוות סתמו שחייבין, משום דרובא דרובא יכולין לקנות ציצית ותפילין ואתרוג, שהוא רק סך קטן, ולא יבואו לטעות מזה.

ושיעור הדבר מתי פטור מלקיים מ"ע בגלל שאין ידו משגת, עיין בשו"ע (או"ח סי' תרנ"ו) דאינו חייב להוציא הון רב על מצות עשה, וברובינו ירוחם (הובא ב"י שם) כתב, דהשיעור הוא עד עישור נכסיו, ועי"ש בבית יוסף ובמג"א (ס"ק י) ובאליה רבה שם, ובמשנ"ב (ס"ק ה) וביאור הלכה שם. ומטעם זה רוב הציבור פטורים מלכתוב ס"ת.

וכ"פ במקדש מעט (סי' ע"ב) ע"י ע"ש. ובשו"ת אגרות משה (שם) כתב עוד, דלמעשה א"צ להוציא אפילו עישור מנכסיו, שאפשר לסמוך על רוב הפוסקים לדינא שאף עישור נכסיו לא מחוייב להוציא, ומטעם זה הרבה גדולי תורה ויראי ה' לא קיימו את מצות כתיבת ס"ת לא בס"ת ואף לא בקניית ספרים שיש בהם כדי לצאת ידי חובת המצוה להרא"ש, משום שלא היו עשירים, והיה זה נחשב להם הון רב. והוסיף שאם אחד רוצה להוציא על מצוה זו עד חומש הרשות בידו מדינא, אבל מסופקני אם יהיה רוח חכמים נוחה מזה, כי הרי לא יוכל שוב לקיים מצות אחרות וצדקה אם יוציא חומש מנכסיו על ס"ת וספרים, דאסור לבזבז יותר מחומש, אבל עד מעשר מנכסיו, כהר"י ירוחם, אף שאין לחייבו משום עישור לסמוך על רוב הפוסקים, מ"מ אם יחמיר להוציא עד מעשר, על זה יהיה רוח חכמים נוחה ממנו. עכ"ל.

אמנם עדיין יש להעיר, למה אין חיוב ללמוד אומנות הכתיבה, שזה אינו עולה הון רב, כדי שיוכל לכתוב בעצמו. אולם י"ל, שהזמן המרובה שיצטרך להשקיע כדי לכתוב ס"ת, ג"כ נחשב להוצאה גדולה שישו"ש חייבים בה.

ג. עוד יש לצרף כדי ללמד זכות וליישב מנהג העולם, את שיטת השאגת אריה (סי' לו), שכתב שבזמן הזה פטורים מלכתוב ס"ת כיון שאין אנו בקיאים בחסירות ויתירות, וס"ת שחסר או יתר בו אות אחת פסול. וראה בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' נ"ג) שטעם זה לא יתקן חז"ל ברכה על מצות כתיבת ספר תורה, עיי"ש.

והגם שיש עוד הרבה פוסקים שחולקים על השאגת אריה, ודעתם שגם בזה"ל אפשר לקיים את המצוה כתיקונה, כאשר כותבים לפי ספרי המסורת, וכפי שהוכרע בפוסקים שיש לכתוב. מכל מקום דעתו של השאגת אריה חזי לאתטורפי סכניי לשאר הטעמים. באופן שיש לנו כעין ספק סבילא אם חייבים לקיים המצוה על ידי כתיבת ס"ת, ויש די בטעמים אלו ליישב מנהג רוב העולם.

א. כאשר ילד מישראל נהיה בר מצוה ומתחייב בתרי"ג מצוות, חל עליו מצוה האחרונה שבתורה שהיא כתיבת ספר תורה, שנאמרה בפרשת האזינו 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת'. אמנם למעשה רוב אנשים בזמננו, אינם מקיימים מצות כתיבת ספר תורה על ידי כתיבת ס"ת בעצמם או ע"י סופר בשליחותם, וכן במשך הדורות לא קיימו מצוה זו אלא רק יחידים. וכבר תמה על כך בשו"ת באר שבע (קונטרס באר מים חיים סי' טז), וזה לשונו: 'אני טרם אכלה לדבר ראיתי כי טוב להעיר על ענין יקר ערך, אשר מנעורי הייתי משתומם, ושאלתי לחכמים ואין מגיד לי, על מה סמכו העולם שאינם מקיימים מצות עשה המפורשת בתורה 'ועתה כתבו לכם את השירה', כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו, לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות, כדאיתא בפרק הניזקין (גיטין ס"ז), אף על גב שהניחו לו אבותיו ס"ת מצוה לכתוב משלו, כדאיתא בפ"ב דסנהדרין (כ"א), ואם אינו יודע לכתוב אחרים כותבין לו, ואפילו רבנן קשישי דמדקדקי במעשייהו טובא לא ראיתי שזוהרו במצוה זו כי אם אחד מעיר ושנים משפחה'. עכ"ל.

והגאון בעל שו"ת חות יאיר, בתשובה הנדפסת בשו"ת חוט השני (סי' יט) כתב ליישב מנהג העולם, שסומכים על שיטת הרא"ש המובא בטור ושו"ע י"ד (סי' ע"ב), שהאידנא המצוה היא לכתוב גמרא ופירושה, וכתב על דברי הבאר שבע: ובסוף ספרו נשתומם מאד על שנמנעו לגמרי בזמננו מלקיים מצות עשה דכתיבת ס"ת, ובלי ספק שנעלמו ממנו דברי הרא"ש שהביא בנו הטור ביו"ד סי' ע"ר ותפסם מהר"ך בפרישה כפשטו, ואף דהבית יוסף וב"ח ומהו ופרשו עיי"ש, מכל מקום לולי האשתייטתיה לא הוי משתמיט מלזכרם. עכ"ל.

והחיד"א בספרו ברכי יוסף (י"ד סי' ע"ב) ע"י אות ט) כתב, שבדאי לא נעלמו דברי הרא"ש מהבאר שבע, שהרי בספרו שם (סי' לה) כשדן אם מותר ליישב על ספסל אחד בשוה עם הספרים, כתב שבזמננו צריך להזהר יותר בכבוד הספרים, היות שהרא"ש כתב שהאידנא הגמרא ופירושה הן הן הספרים שמצוים לכותבם, וגם שלא למכרן לא ללמוד תורה ולישא אשה כמו בס"ת, עיי"ש. אלא הטעם שהבאר שבע לא הביא את דברי הרא"ש כדי ליישב מנהג העולם, הוא משום שסובר כדעת הבית יוסף והב"ח ודעימיה, שגם לדעת הרא"ש יש מצוה לכתוב ס"ת גם בזה"ל, ורק יש גם מצוה לכתוב שאר ספרים שצריך בשביל לימודו.

[ויש לציין שבנוסף למה שהביא החיד"א, ראה שם עוד בס"י מא, שג"כ מביא דברי הרא"ש שבזה"ל יש חיוב לקנות ספרים לצורך לימודו מדין מצוות כתיבת ס"ת, עיי"ש. וכן הביא עוד את דברי הרא"ש בס"י מג שם, וז"ל: 'ובפרט לפי מה שכתב הרא"ש בהלכות קטנות בהלכות ס"ת, והטור י"ד הביאו בסמ"ר ר"ע, דכל אותן דינין הנזכרין בגמרא על ס"ת, שחייב כל אדם לקנות לעצמו ס"ת, ושלא למכרו אם לא ללמוד תורה ולישא אשה, כולם נהיגים האידנא בחומשים משנה וגמרא ופירושה, כי בהן למדין עכשיו פירוש המצות והדינין על בורין, עיי"ש. על כן אתה הראית לדעת עין רואה ואוזן שומעת שראוי ונכון לנהוג קדושה גדולה במשנה וגמרא ופירושה מפני שיש בהן סרך קדושת ס"ת'. עכ"ל].

ומתוך דבריהם יוצא לנו לימוד זכות על רוב העולם שלא קיימו מצוה זו, שלפי שיטת הפרישה (י"ד סי' ע"ב) (שם סי' ה) ודעימיה בדעת הרא"ש, בזמן הזה אין חיוב לכתוב ס"ת, ויתכן גם שאין יוצאים ידי המצוה באופן זה, אלא אופן

עיונים בברכת ברוך שפטרני

ברכה זו בגמרא. ואפשר גם משום שמדאורייתא אינו נעשה גדול עד שיביא ב' שערות. אמנם יש אומרים (הגר"א ומהרי"ל) שיברך עם שם ומלכות, משום שהזכר במדרש, ואפשר לסמוך על חזקה דרבה שמסתמא הביא ג"כ ב' שערות, ולפי דעתם צריכים השומעים לענות אמן. והכריעו הפוסקים (כפ' החיים, החזו"א, הגרש"א) שיברך בלי שם ומלכות, משום ספק ברכות להקל. ובלבוש כתב הטעם, מפני שאין זה דבר ברור שנפטר הבן מעונשו, שאם אווזין מעשה אבותיהם בידיהם, נענשים בעוון אביהם, כדכתיב 'פוקד עוון אבות' וגו'.

ברכה שלא בפני הנער: ברכה זו יש לברך בנוכחות הנער, שהרי אומרים 'שלוה', ומצינו בכמה מקומות ש'זה', הוא דבר שמראים עליו באצבע, כגון: 'זה' א-ל, החודש 'זה', לכס, בעבור 'זה', ו'זה' לכס הטמא, ועוד. ולכן אם האב בחו"ל ימתין עד ל' יום כדי לברך בנוכחותו, וכמו שמצינו בברכת הגומל, שאפשר להמתין עד ל' יום כדי לברך יותר בהידור (שו"ת בצל החכמה ח"ה סי' קלב). ואם לא יזדמן לו לברך בעת קריאת התורה בנוכחות בנו, יברך בסעודת הבר מצווה כשהנער מברך על הכוס, שבוה ניכר גדלותו. ואם אינו נמצא כלל איתו, יברך שלא בפניו (בצ"ח שם). ובקצות השולחן (סי' סה ס"ק יד) כתב שאין לברכה זו זמן קבוע, ואם איתר יכול לברך כל זמן שירצה.

וכשמברך שלא בפניו יאמר: בני פלוני נעשה בן י"ג שנה וכו', כדי שיהא משמעות לדבריו (בצ"ח שם).

האם מברכין ג"כ על בת: הפמ"ג (א"א שם סק"ה) תולה זאת בטעם ברכה זו: לפי המגן אברהם, שטעם ברכה זו שנפטר מחינוכו, בבית לא שייך ברכה זו, כי האב אינו מחוייב בחינוך בתו, וגם לבעל הסבורים שבבת ג"כ מחוייב, מ"מ אין בה כ"כ הרבה מצוות. ובכפ' החיים (סי' רכה סקט"ו) כתב טעם אחר, כיון שדרך הבת שניזונת מבית אביה עד הנישואין, בידו להוכיחה עד נישואיה, ולא נפטר עכשיו מחיוב חינוכה.

אמנם לטעם השני, שמעכשיו אינם נענשים בחטא, מקשה הפמ"ג מדוע שלא נברך ג"כ על בת. ובכפ' החיים (שם) תירץ, שבת יש לה ג"כ מזל של בעלה, שמכריזין בת פלוני לפלוני, ואפשר שמזל הבעל יגבר ולא תיענש הבת בחטא האב, ולכן לא תיקנו לברך על הבנות. ועדיין יש להעיר מהגמ' בשבת (לב): שמובא שם שבעוון נדרים [וכו'], איזה הן מעשה ידיו של אדם, הן אומר בניו ובנותיו של אדם. ומשמע שגם בנותיו נענשות בעוונותיו, וצ"ע.

מתי מברכין ברכה זו: באלה רבה (סי' רכה ס"ק ה) כתב, שיברך כשקורא בתורה, לפי שאז נודע שהוא גדול, שהרי אסור לקטן לקרוא בתורה מפני כבוד הציבור, אבל לעלות לתורה יכול גם קטן, כדאי' בס' רפ"ב שקטן עולה למנין שבעה. ויש קהילות שנוהגים לקרוא את הקטן לעליית מפטיר, והוא קורא את המפטיר ואת ההפטרה.

ובשער הציון (שם סק"ז) כתב, שלמנהגינו היום שהקטן אינו עולה לתורה כלל, ממילא אף שרק עולה לתורה מבלי לקרוא בקול, נודע בזה לכל שנעשה בר מצווה, ויכול האב לברך. ובערוך השולחן (שם סעיף ד) כתב, שהרבה נהגו לברכה בשם ומלכות בעת קריאת התורה, כשקוראים נער בר מצווה לעלות לתורה אם ביום שנעשה בר מצווה הוא יום של קריאת התורה או למחרתו. ומשמע מדבריו שאפשר לברך את הברכה הזו גם אם עלה לתורה לראשונה בימי החול. וכתב בקיצור שו"ע (סי' סא סעיף ח) שהאב מברך לאחר שגמר הנער ברכה אחרונה. [ואגב, מעניין לציון שנוסח הברכה שהוא מביא שם הוא (כמעט כלשונו הרמ"א, בשינוי קטן): 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר פטרני מעונשו של זה', עכ"ל. ודלא כמנהגנו (ע"פ הרמ"א) לברך רק 'ברוך שפטרני מעונשו של זה', בלי שם ומלכות].

נוסח הברכה הוא: אשר פטרני מעונשו של זה, ומשמע שהאב נפטר רק מהעונש של הבן אבל אינו נפטר מזכויותיו, וכל הזכויות שהבחור יעשה במשך חייו, כולם נזקקים לזכות האב שחינך את בנו לתורה ולמצוות ולמידות טובות, וכמו שאמרו חז"ל ברא מזכה אבא.

בשו"ע סימן רכ"ה סעיף ב' מביא הרמ"א דעת י"א, שמי שנעשה בנו בר מצווה מברך 'ברוך אתה ה' אמ"ה שפטרני מעונשו של זה', וטוב לברך בלא שם ומלכות. ע"כ.

כמה טעמים נאמרו על ברכה זו, אך ראשית כל נביא את המקור הראשון לזה. בבראשית רבה פרשת תולדות (סג, ט) על הפסוק ויגדלו הנערים מביא המדרש, א"ר אלעזר, עד י"ג שנה חייב אדם להטפל בבנו. מכאן ואילך אומר ברוך שפטרני מעונשו של זה, ע"כ.

ובפשטות הכוונה שחייב לחנכו במצוות ולחכמו בתורה, כדאיתא במשנה אבות (פ"ה מ"א) בן חמש שנים למקרא, בן עשר למשנה, בן שלש עשרה למצוות. וכשאינו מחנכו כראוי נענש בגללו. ומכאן ואילך, שנעשה איש, מחוייב הבן בעצמו להתחזק במצוות השם יתברך, והאב נפטר ממנו. אמנם יש שפירשו (לבוש, מחצית השקל יפה תואר) שכוונת הברכה היא שיד עכשיו היה הבן נענש בסיבת האב. וכמו שמצינו (שבת לב:) בעוון נדרים מתים בניו ובנותיו של אדם, שנאמר 'אל תתן את פיך לחטיא את בשרך' וגו' וחיבל את מעשה ידיך. וכן נמנו שם עוון ביטול תורה, ציצית, מזוזה, שנאת חנם. וכשהבנים נענשים בגללו, חל עונש גם על האב שגרם מיתה לבניו, כדאי' (שם קמט:). כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, ועכשיו כשהן יוצאים מרשותו מודה ומברך שנפטר מעונש זה. וטעם זה כתב גם כן האור החיים הקדוש (פר' משפטים, עה"פ כי תצא אש וגו' שלם ישלם המבעיר), שלעתיד לבא 'הקוצים' - הרשעים ייענשו, שבסיבתם נגרם מיתה לצדיקים וגאונים עולם, ולכן הצדיקים, כשהיו בניהן מגיעים לכלל שנים שאינם נלכדים בעוון אביהם, היו שמחים ואומרים ברוך המקום, שפטרם מעונש זה.

אלא שהמדרש הנ"ל לכאורה אינו מסכים לפירוש זה, 'חייב אדם לטפל בבנו' משמע שנפטר מעול החינוך. ואולי יש לדחוק ש'להטפל' זה מלשון 'טפל ועיקר' שעד י"ג שנה בנו הוא 'טפל' לאב, ונחשב כאחד מאביו, וממילא נענש בסיבתו, ומכאן ואילך יוצא מרשותו וכבר אינו 'טפל' אליו, ולכן אינו נענש בגללו.

ובחתם סופר (עה"ת, מהד' שטרן, פר' משפטים ד"ה א"נ י"ל) רוצה לחדש ששני הפירושים עולים בקנה אחד, וכוונה אחת להם, שמכיוון שיש חיוב על האב לחנך את בנו, וכשחוטא ואינו מחנכו חל על האב עונש ויחלה ח"ו, ואפשר שישלם בנו ההוא, בר מינן, ושוב חוזר ונענש האב על שגרם למיתת בנו, ונמצא בידו שתי עוונות: א. שלא חנך בנו כראוי. ב. שגרם מיתתו. ועכשיו שגדל, נפטר משני אלו העונשים.

ובקדושת ציון כתב ששמע מהרה"ק רבי יחזקאל משינאווע זי"ע, שכוונת הברכה היא, שהאב מודה ומברך שבנו הגיע לגדלות ולא נלקח ממנו בסיבת עוונותיו, וזה מתברר כעת, בהגיע גמר הפטור. ושם מביא בדרך צחות על יעקב אבינו ע"ה, שאמר על בני יוסף 'מי אלה', שאינם ראויין לברכה (רש"י פר' ויחי), שבראותו קדושת בני יוסף תמה עליהם 'מי אלה', שאינם ראויים לברך עליהם 'ברוך שפטרני'. ואפשר שזו הסיבה שאומרים אותו בלי שם ומלכות, להראות שאינו דבר ברור, ויתכן שהבחור דנן ישימהו הקב"ה כאפרים וכמנשה שאין ראוי לברך עליו ברכה זו.

מדיני הברכה:

האם מזכירין שם ומלכות: ברמ"א כתב שטוב לברך בלי שם ומלכות, משום שזו הוזכרה

נעשה בר מצווה (ככל המצוות, ראה מנחת חינוך, מצוה תריג). וכאשר הבחור בר מצווה מקבל ספרים במתנה בסעודת בר המצווה שלו, כפי שהוא מנהג העולם, א"כ נמצא שקנו זה עבורו כשעדיין היה קטן, וממילא תלוי בשני טעמים הנ"ל. שאם הטעם שיכול לצאת הוא מדין זכיה ושליחות, לכאורה אינו יוצא אם קנו לו הספרים כשעדיין היה קטן, אולם לדברי הגידולי הקדש, שפיר יכול לצאת בזה כיון שאת הקנין עשה כשהוא כבר בר מצווה.

וראה בגמרא בבא בתרא (נב:). קיבל מן הקטן יעשה לו סגולה. מאי סגולה, רב חסדא אמר ספר תורה. ופירש שם הריטב"א, שספר תורה לאו דווקא, אלא הכוונה לספרים. אמנם בחתם סופר שם כתב שהכוונה דווקא לס"ת, כיון שכל אחד חייב לכתוב ס"ת, א"כ כאשר יגדל הקטן יהא לו ס"ת כדי לקיים בזה מצוותו, עיי"ש בדבריו. ולכאורה יש להעיר על זה, איך הקטן מקיים מצות כתיבת ס"ת בספר תורה זה שכתבו לו כשהיה קטן. וצ"ל דס"ל לחתם סופר שיוצאים בקניה, וס"ל כדעת הגידולי הקדש, שכאשר עושה מעשה קנין נחשב שקנה, ויוצא לפי שיטת הסבורים שיוצאים בקניה.

[ובשו"ת שבת הלוי (ח"ה סי' קנט) כתב, שלדעת הפוסקים שיוצאים בקניה, יוצאים גם ע"י מתנה, ולא מטעם זכיה כשליחות, אלא משום שלדעתם עיקר הדבר הוא שצריך שיהא לו הס"ת, ואינו משנה איך הגיע לידו, עיי"ש. ודבריו יש להם מקום רק אם נימא שלשיטה זו יוצאים גם בירושה, וכמש"כ בשו"ת בית הלוי (ח"א סי' ו) שדעת רש"י דלא קי"ל כדברי רבה בסנהדרין שם, וס"ל לרש"י שגם בירושה יוצאים, ולפי זה נראה שפיר שגם במתנה יוצאים. אמנם הרי הרמב"ם (הל' ס"ת ריש פ"ז) ושו"ע (יו"ד ריש סי' ער) פסקו להדיא כדעת רבה שאין יוצאים בירושה. והפוסקים שס"ל כרש"י, ה"ה הט"ז שם (סי' א) ודעמיה, ע"כ ס"ל שיש חילוק בין אם קיבלו בירושה או כאשר קנה בעצמו, וכמו שכתב בשו"ת בית יהודה (יו"ד סי' כג) ושו"ת רעק"א (מכת"י, גשטטער, יו"ד סי' עג) וכמבואר בערוך השלחן שם (סעי' ט), וא"כ בודאי אין יוצאים ע"י מתנה אלא מדין זכיה ושליחות, או כדעת הגידולי הקדש הנ"ל, שמתנה נחשבת לקניה, כיון שצריך לעשות קנין].

קור הקורא אלו

מרגליות יקרות ואבני חושן
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון מאצרות תורת החסידות
משובצות זהב ומסודרות על

חודש אלו • ראש השנה

מוטיבא

תמונות כלי הכסף באדיבות הצורפים

להשיג בחנויות הספרים

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66